

OBSAH

ÚVOD	7
<i>Kapitola I</i>	
POJEM MAJETKOVÉ ŠKODY	9
1. Vymezení pojmu	9
2. Trestní odpovědnost a majetková škoda	14
3. Majetková škoda — následek nebo účinek trestného činu	20
4. Majetková škoda a neoprávněný majetkový prospěch	31
<i>Kapitola II</i>	
OBEČNÉ OTÁZKY VÝZNAMU MAJETKOVÉ ŠKODY V TRESTNÍM PRÁVU	36
<i>Kapitola III</i>	
MAJETKOVÁ ŠKODA, SKUTKOVÁ PODSTATA TRESTNÉHO ČINU A NEBEZPEČNOST ČINU PRO SPOLEČNOST	45
1. Způsob vyjádření majetkové škody v trestním zákoně a zákoně o přečinech	45
2. Otázky související s majetkovou škodou a typovou nebezpečností činu pro společnost	56
3. K úpravě některých majetkových trestných činů de lege ferenda	63
ZÁVĚR	72
Cizojazyčná resumé	75

ÚVOD

Práce se zabývá institutem majetkové škody a některými problémy souvisejícími s uplatněním tohoto institutu v trestním právu hmotném a trestním právu procesním. Problematika majetkové škody představuje v trestním právu jednu z prioritních a současně i nejsložitějších otázek, ohledně níž existuje pro její variabilnost řada nesjednocených a nedořešených názorů. Předmětem práce jsou otázky dotýkající se základních podmínek trestní odpovědnosti, jejich kritérií, konkretizace v jednotlivých skutkových podstatách trestných činů, podmínek aplikace trestněprávních sankcí i rozhodování o náhradě škody v trestním řízení, což jsou jen některé z otázek, kterými se práce zabývá.

Nelze pominout, že jde zároveň o základní otázky trestní politiky, neboť se dotýkají problému, jaké jednání má být považováno za trestné a jaká opatření je třeba se zřetelem na to zvolit.

V souvislosti se současnou společenskou realitou, dosaženou etapou vývoje společnosti, ale zejména s opatřeními přijatými k urychlení sociálně-ekonomického rozvoje vystupuje do popředí požadavek rozpracování otázek směřujících ke zdokonalení současných trestněprávních kodexů, a to s ohledem na předpokládané rekonstrukce trestního práva hmotného a procesního, od nichž se očekává zvýšení účinnosti trestního práva a posílení právní jistoty ve společnosti. Pojednání o majetkové škodě a jejím významu v trestním právu hmotném a trestním právu procesním může být dílčím příspěvkem k tomuto úsilí.

Předmětem zpracování však nebyly pouze teoretické otázky dané problematikou důležité z hlediska rozvoje oboru, případně významné z hlediska budoucí právní úpravy, ale i praktické problémy, se kterými se setkává aplikační praxe, která při jejich řešení nebývá často jednotná.

Trestní právo poskytuje ochranu společenským vztahům, upravených v jiných právních odvětvích. Interdisciplinární charakter trestního práva umocněný potřebou komplexního objasnění věci si vyžádaly aplikovat interdisciplinární přístup, který umožňuje vymezit shodnou i rozdílnou polohu majetkové škody v trestním právu na straně jedné a v jiných právních odvětvích na straně druhé. Nejde však o práci srovnávací. Komparace

obsahu týchž pojmů používaných v různých právních odvětvích směřuje k obsahovému vymezení pojmu majetkové škody v trestním právu a je východiskem pro řešení dalších, souvisejících otázek.

Cílem práce je zpracování nejdůležitějších otázek institutu majetkové škody v trestním právu a postižení jednotlivých funkcí, které majetková škoda v tomto právu plní. Vymezený rozsah práce však nedovoluje pojednat o všech otázkách, které by si zasloužily pozornost, což se týká zejména problematiky adhezního řízení. V tomto směru je možné odkázat na studii uveřejněnou v AUC — Iuridica č. 6/1987, v níž je věnována pozornost některým aktuálním otázkám adhezního řízení.

Jak je z obsahu práce patrné, v řadě otázek, kterým se věnuji, se projevuje v nauce i praxi názorová diferenciacie. K problémům, které v práci řeším, a k otázkám, jimiž se zabývám, jsou vyslovována různá, často i protikladná stanoviska. To svědčí o mimořádné závažnosti dané problematiky a současně odráží potřebu hlubšího zpracování otázek, dotýkajících se základů trestní odpovědnosti a trestání.

Práce vychází z právní úpravy ke dni 13. 12. 1989.

Kapitola první

POJEM MAJETKOVÉ ŠKODY

1. VYMEZENÍ POJMU

Předmětem práce je problematika majetkové škody v trestním právu. K základním problémům náleží v první řadě upřesnění pojmoslovných otázek, tedy vyjasnění termínu škoda a majetková škoda.

Trestní zákon, zákon o přečinech ani trestní řád na žádném ze svých míst nedefinují ani pojem škoda ani termín majetková škoda a ponechávají jeho vymezení teorii a právní praxi.

Právnícký slovník u hesla „škoda“ uvádí: „Škoda je ekonomická kategorie velmi širokého rozsahu. Proto jednotlivá právní odvětví (občanské právo, pracovní právo atd.) pojem škody podle svých potřeb upravují a vymezují.“¹⁾ V poznámkách k textu pak slovník odkazuje na zákonné ustanovení občanského zákoníku, zákoníku práce, trestního zákona (§ 3), zákoníku mezinárodního obchodu a hospodářského zákoníku.

Z uvedené citace je patrné, že termín „škoda“ je užíván v právu v širokém významu a v různých právních odvětvích. Citovaná definice však není přesná a úplná potud, pokud je tento termín chápán v právníckém slovníku pouze jako ekonomická kategorie. Obsah právních pojmů totiž může být jiný než obsah kategorií ekonomické vědy, a proto také ekonomické pojetí škody může být odlišné od právního. Škody v právním smyslu jsou podmnožinou škod v pojetí ekonomickém.²⁾

Z ekonomického hlediska má zmenšení majetku poškozeného stejný význam bez ohledu na to, zda majetková újma vznikla porušením práva a je spojena s právní odpovědností, anebo k ní došlo působením jiných faktorů. Ekonomické příčiny vzniku škody však nepochybně mohou být významné pro zákonodárce při stanovení podmínek právní odpovědnosti za škodu.

V čs. literatuře se vymezením pojmu škoda zabýval především Švestka, který definuje škodu jako „újmu ve formě poruchy, která nastala buď:

- a) na majetkovém vztahu,
- b) na majetkové stránce ostatních chráněných vztahů, pokud ji mají.“

¹⁾ Madar, Z. a kol.: Právnícký slovník, 2. díl, 4. vydání, Praha, Panorama 1978, str. 301.

²⁾ Srov. Kindl, M.: K některým obecným otázkám náhrady škody na životním prostředí. Právník, CXXVI, 1987, č. 5, str. 395—403.

Uvádí, že „škodou ve smyslu občanského práva může být jen majetková újma, jež nastala v majetkovém stavu (sféře) postiženého.“³⁾ A dále dodává, že „pod pojmem škody ve smyslu občanského práva není možné zahrnovat jiné druhy újem, než majetkové. To znamená, že sem nepatří tzv. nemajetkové, resp. ideální, či morální újmy.“⁴⁾ Pokud se jedná o povahu majetkové újmy, Švestka uvádí, že to musí být újma objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi.⁵⁾

Takto vymezený pojem škody shodně uvádějí i vysokoškolské učebnice⁶⁾ i judikatura — např. č. 55/1971, 55/1977, 3/1984 Sb. rozh. obč.

Obdobně definuje pojem škody v pracovním právu i nauka tohoto právního odvětví.⁷⁾

Jak jsem již uvedl, zákonodárce v trestním právu nedefinuje pojem škoda, resp. majetková škoda.

Aplikační praxe trestního práva se zabývá pojmem „škoda“, resp. „majetková škoda“, převážně v souvislosti s otázkou náhrady škody, kdy tento pojem vykládá shodně se stanoviskem uveřejněným pod č. 53/1971 Sb. rozh. obč. jako újmu, která nastala v majetkové sféře poškozeného, je objektivně vyjádřitelná v penězích a reprezentuje majetkové hodnoty, které bylo třeba vynaložit, aby došlo k uvedení věci do původního stavu. Za majetkovou škodu se v trestním právu považují také jiné újmy, u kterých se připouští jejich zmírnění, resp. vyvážení peněžitou cestou (srov. např. směrnicí pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962).

Vymezení majetkové škody, jak je podává citovaná judikatura, však nelze považovat za definici, která by komplexně vyjadřovala pojem majetkové škody z hlediska oboru trestního práva.

Domnívám se, že pojem škoda (majetková škoda) patrně nelze v trestním právu jednotně vymežit. Zákonodárce užívá v trestním zákoně, zákoně o přečinech a v trestním řádu různého pojmosloví (pro vyjádření majetkové i nemajetkové újmy) s různým obsahem. V důsledku toho také zjištění povahy a výše škody a majetkové škody v trestním řízení má různé právní důsledky. V trestním právu, pokud jde o vymezení pojmu škoda a majetková škoda, je třeba rozlišovat jednak podle oborů — škoda z hlediska trestního práva hmotného a škoda z hlediska trestního práva procesního a dále je třeba diferencovat obsah těchto pojmů také podle institutu v jednotlivých oborech.

³⁾ Švestka, J.: Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku, 1. vydání, Praha, Academia 1965, str. 86—87.

⁴⁾ Švestka, J.: Op. cit., str. 87.

⁵⁾ Švestka, J.: Op. cit., str. 88.

⁶⁾ Knapp, V.—Luby, Š.: Československé občanské právo, svazek 2, 2. vydání, Praha, Orbis 1974, str. 382; Švestka, J. a kol.: Československé občanské právo, svazek II., 1. vydání, Praha, Univerzita Karlova 1982, str. 152.

⁷⁾ Kalenská, M. a kol.: Československé pracovní právo, 1. vydání, Praha, Panorama, 1981, str. 287.

Tak pokud jde o trestní právo hmotné, má škoda význam z několika hledisek. Předně může být stanovena jako znak skutkové podstaty příslušného deliktu. Pojem, obsah, povaha škody závisí na konstrukci příslušné skutkové podstaty. Například škodou z trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. se rozumí úbytek (zmenšení) majetku poškozeného, škodou z trestného činu zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák. se míní ušlý zisk socialistické organizace. Pojem škody je v jednotlivých skutkových podstatách upřesňován, jak z hlediska povahy škody — např. § 97 tr. zák. („závažná škoda“), § 146 tr. zák. („větší škoda způsobená devizovému hospodářství“), tak i pokud jde o rozsah škody — „škoda nepřevyšující 1500 Kčs“ (§ 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb.), nebo „značná škoda“, „škoda velkého rozsahu“ [např. § 132 odst. 2 písm. c], odst. 4 tr. zák.) apod. Obsah pojmu majetková škoda je možné zkoumat i z několika dalších hledisek, jak bude podrobněji uvedeno dále.

V trestním právu hmotném nelze dále pominout souvislost škody s institutem účinné lítosti podle § 66 tr. zák. Podmínkou účinné lítosti ve smyslu citovaného ustanovení je okolnost, že pachatel dobrovolně zamezil nebo napravil škodlivý následek trestných činů uvedených v § 66 tr. zák. Do obsahu pojmu škodlivý následek se přičítají i nezaviněné škody, které vyplynuly z jednání pachatele, a tento pojem zahrnuje vedle škody hmotné (majetkové), také újmy nehmotné, například morální nebo politické.⁸⁾ To znamená, že majetková škoda způsobená trestnými činy uvedenými v § 66 tr. zák. se svým obsahem nemusí shodovat se škodou ve smyslu škodlivého následku, jehož zamezení nebo napravení je podmínkou beztrestnosti podle tohoto ustanovení. Z uvedeného je možno dovodit závěr, který má obecnou platnost, že v trestním právu je třeba rozlišovat pojem škoda a majetková škoda a tyto pojmy nezaměňovat.

Škoda, způsobená trestným činem může být dále z hlediska trestního práva hmotného relevantní pro aplikaci institutu přitěžujících okolností. Ustanovení § 34 písm. f) tr. zák. stanoví, že jednou z přitěžujících okolností je, že pachatel způsobil trestným činem vyšší škodu. Škodou se zde rozumí majetková škoda. Zákon však nemá na mysli určitou obecně stanovitelnou částku. Zda jde o vyšší škodu, je nutno posoudit vždy ve vztahu ke škodě, která je nejméně potřebná k naplnění znaků základní nebo kvalifikované skutkové podstaty trestného činu. Praxe požaduje, aby škoda způsobená trestným činem podstatně převýšila tuto minimální hranici.⁹⁾

Citované příklady dokládají, že při výkladu pojmů škoda a majetková

⁸⁾ Trestní zákon — komentář, I. část obecná, 2. přepracované a doplněné vydání, Praha, Panorama 1980, str. 307.

⁹⁾ Op. cit. v poznámce 8, str. 165.

škoda je třeba vycházet ze sociálněpolitického smyslu daného institutu a s ohledem na platnou právní úpravu nelze v trestním právu vymezit pojem majetkové škody jednotně. Je tedy nutné nejprve stanovit právní institut, ve vztahu ke kterému se má majetková škoda uplatnit, a teprve poté je možné ohraničit ten pojem škody (majetkové škody), který je relevantní pro příslušný institut.

Rozlišování mezi škodou a majetkovou škodou je funkční nejen z hlediska trestního práva hmotného, ale i trestního práva procesního.

Ustanovení § 43 odst. 1 tr. řádu říká, jaká škoda způsobuje, že se z určité osoby stává poškozený. Je jím ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Naproti tomu ustanovení § 43 odst. 2 tr. řádu a § 228 odst. 1 tr. řádu určují, jaká škoda způsobuje, že je možné uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení. V adhezním řízení lze přiznat pouze náhradu majetkové škody.

To znamená, že obsah pojmu škoda — předmět pohledávky poškozeného v adhezním řízení — není totožný se „škodou“ ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr. řádu, kterou se rozumí nejen škoda majetková, ale i újma na zdraví a škoda morální nebo jiná, tedy škoda v širším smyslu, tj. škodlivý zásah do práv a zájmů dotčeného subjektu, které jsou chráněny zákonem, i když takový škodlivý zásah nemá za následek vznik nároku na náhradu škody (srov. č. III/1967 Sb. rozh. tr.). Pojem poškozeného v trestním řízení tak přesahuje pojem poškozeného — subjektu adhezního řízení.

Majetková škoda jako předmět pohledávky poškozeného v adhezním řízení nemusí být identická s pojmem majetková škoda jako znaku skutkové podstaty příslušného trestného činu nebo přečinu. Jeden termín — majetková škoda — může mít v trestním právu hmotném a procesním různý obsah. Jinak vyjádřeno majetková škoda plní v trestním právu hmotném a procesním různé funkce. Omezením obsahu pojmu škoda pouze na otázku její náhrady může mít nepříznivé důsledky v tom, že se nerozlišují rozdílné funkce jednoho pojmu. Pro trestní právo hmotné neplatí závěr o tom, že „co se v té které konstrukci rozumí pod pojmem škoda, lze vždy seznat z ustanovení upravujících co se hradí.“¹⁰⁾

Promítněme si uvedený závěr do konkrétního případu. Tak například spácháním trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. mohou vzniknout různé škody, například škoda odpovídající hodnotě rozkradených předmětů, náklady poškozeného spojené s obstaráním rozkradeného majetku, ušlý zisk, náklady, které si vyžádá doprava věci odcizené pachatelem zpět na místo, odkud byla věc odcizena, náklady spojené s vyčíslením škody, s vymáháním ško-

¹⁰⁾ Bičovský, J.—Holub, M.: Náhrada škody v čs. právním řádu, 1. vydání, Praha, Panorama 1981, str. 11.

dy apod. Přitom jen některé z uvedených škod jsou rozhodné z hlediska trestní odpovědnosti — z hlediska znaků skutkové podstaty trestného činu. Například náklady spojené s dopravou věci odcizené pachatelem zpět na místo, odkud byla věc odcizena, jsou uplatnitelné v adhezním řízení, jsou majetkovou škodou, která je relevantní z hlediska trestního práva procesního, jsou součástí škody způsobené trestným činem, ale nejsou škodou vzniklou trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák., i když jde také o škodu na majetku v socialistickém vlastnictví. Připomeňme konstantní judikaturu, která upozorňuje, že škoda — předmět pohledávky poškozeného — neurčuje, co je třeba považovat za škodu — znak skutkové podstaty trestného činu — ve smyslu hmotného práva (srov. č. III/1964 Sb. rozh. tr.).

Škoda uplatnitelná v adhezním řízení odpovídá v zásadě svým obsahem civilistické koncepci, neboť trestní soud rozhodující o náhradě škody v trestním řízení rozhoduje sice ve formě trestního řízení, ale podle civilního hmotného práva, a je povinen dbát hmotněprávních předpisů o náhradě škody (srov. II/1962, 29/1965, 32/1965, 17/1973 Sb. rozh. tr.).

Na tuto otázku upozorňuje Tichý, který uvádí, že „již z důvodu nebezpečí kontradiktorního posuzování této kategorie v řízení občanskoprávním a trestním není žádoucí vytvářet v oblasti trestního procesu nová vymezení.“¹¹⁾

I když předmět nároku poškozeného v adhezním řízení svým obsahem může odpovídat tomu, co je předmětem návrhu žalobce v občanském soudním řízení, je třeba poukázat na pojmové rozdíly mezi těmiž pojmy z hlediska různých právních odvětví. Pojem škody z hlediska trestního práva procesního je vymezen širěji, než týž pojem například v občanském právu, které pod pojmem škoda rozumí pouze majetkové újmy, jež mohou být také předmětem náhrady — odškodnění. Za škodu se nepovažují tzv. nemajetkové, resp. ideální či morální újmy. Určité druhy nemajetkových újem se však z různých právněpolitických ohledů vyvažují, resp. zmírňují v penězích.¹²⁾ Škoda ve smyslu trestního práva procesního je pojmově širší, neboť zákonodárce zahrnuje do pojmu škody i újmu na zdraví, morální škodu (způsobenou například trestnými činy proti lidské důstojnosti) a jinou škodu (například škodu na dobrém jménu a pověsti socialistické organizace). Nemajetkové újmy (z hlediska terminologie občanského práva) jsou však v trestním řádu výslovně označeny termínem „škoda“ — srov. § 43 odst. 1 tr. řádu. Některé druhy nemajetkových újem, u nichž se přípouští v občanském právu vyvážení nebo zmírnění v penězích, jsou z hle-

¹¹⁾ Tichý, L.: Náhrada škody v řízení podle trestního řádu, Bulletin advokacie, IV/1984, str. 254.

¹²⁾ Švestka, J.: Op. cit., str. 86—87.

diska trestního práva procesního považovány za majetkovou škodu, předmět pohledávky poškozeného.

Judikatura vyložila pojem majetkové škody — předmětu adhezního řízení tak, že majetkovou škodou není vždy jen škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen majetek poškozeného, ale i jiná materiální škoda, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají, kterou lze odčinit nebo zmírnit buď uvedením v původní stav nebo peněžitou náhradou, jakož i odškodnění příslušející podle zákona jako protihodnota za utrpěnou újmu určitého druhu (např. bolestné) — č. II (1962 Sb. rozh. tr.). Za majetkovou škodu způsobenou trestným činem se považují i nároky na regresní náhradu z poškození zdraví ve smyslu zák. č. 33/1965 Sb., vyhlášky č. 36/1966 Sb. a vyhlášky č. 38/1968 Sb.

Z platné právní úpravy a výkladu pojmů majetková škoda ve smyslu § 223 odst. 1 tr. řádu plyne, že například použití termínu „nemajetková škoda“, které by se v jiných právních odvětvích mohlo jevit jako nepřesné či nesprávné, není v rozporu s pojmoslovím trestního práva.

Nabízí se v této souvislosti otázka, na kterou v literatuře upozornil například Čapek, zda je funkční v systému práva používat totožná slovní spojení a výrazy pro označení různého smyslu.¹³⁾ Odpověď na ni však přesahuje předmět zkoumání této práce a dotýká se otázek způsobu vyjadřování právních norem v předpisech, tedy v širších souvislostech otázek tvorby práva.¹⁴⁾

Předběžně lze tedy uzavřít, že mnohazměrnost pojmu škoda a majetková škoda v trestním právu neumožňuje dosáhnout jednotného vymezení (definice), které by beze zbytku odpovídalo požadavkům obou oborů — trestního práva hmotného i trestního práva procesního. Vymezení pojmu škody z hlediska trestního práva, resp. jednotlivých institutů trestního práva hmotného a trestního práva procesního nemusí být identické s obsahem téhož pojmu v jiných právních odvětvích. Tento závěr má široký praktický dosah jak pro teoretické zpracování otázek majetkové škody, trestněprávní odpovědnosti za majetkovou škodu i otázek náhrady škody, tak pro legislativní i aplikační praxi.

2. TRESTNÍ ODPOVĚDNOST A MAJETKOVÁ ŠKODA

Komplexní chápání právního pojmu majetkové škody vyžaduje rozlišovat mezi vznikem majetkové škody, odpovědností za majetkovou škodu z hlediska trestního práva a náhradou škody v trestním řízení.

¹³⁾ Čapek, J.: Interpretace socialistického práva, AUC — Iuridica Monographia, XI, 1983, str. 53.

¹⁴⁾ Viz Knapp, V. a kol.: Teoretické problémy tvorby čs. práva, 1. vydání, Praha, Academia 1986, zejm. str. 200—201.

Vznikne-li majetková škoda, nenastává automaticky trestní odpovědnost za tuto škodu. Trestní odpovědnost za majetkovou škodu závisí na tom, zda tato škoda je znakem příslušné skutkové podstaty trestného činu a zda jsou splněny ostatní podmínky trestní odpovědnosti. Např. nejedná se o majetkovou škodu vzniklou z nutné obrany (§ 113 tr. zák.), resp. zda nejde o jinou okolnost vylučující protiprávnost. Vznik majetkové škody může mít za následek vznik řady odpovědnostních vztahů: trestněprávních, pracovněprávních, občanskoprávních, hospodářskoprávních, administrativněprávních apod. Trestní právo chrání společenské vztahy upravené jinými právními odvětvími. Trestní právo se však od jiných odvětví liší rozdílnými podmínkami ochrany i rozdílnými prostředky ochrany společenských vztahů.

V této souvislosti vzniká otázka, zda právní význam majetkové škody je v různých odpovědnostních vztazích stejný či různý. Odpověď na tuto otázku může pomoci k vymezení vztahu majetkové škody a trestní odpovědnosti a přispět k bližší charakteristice významu majetkové škody pro trestní právo.

Srovnejme například trestněprávní odpovědnost za majetkovou škodu a občanskoprávní odpovědnost za škodu.

V sovětské literatuře se podobnou otázkou zabýval Děmidov, který uvádí, že pokud odpovědností rozumíme přinucení ke splnění povinnosti vzniklé porušením práva, potom v jiných odvětvích práva (než v trestním právu) může odpovědnost spočívat v přinucení povinného k obnově takového stavu, který zde byl do doby, než došlo k porušení práva, anebo ke kompenzaci způsobené škody. V trestním právu to není možné proto, že není možné navrátit v původní stav škodu způsobenou právnímu řádu. Kromě toho povinný může splnit svoji povinnost dobrovolně bez přinucení. V trestním právu takový postup není možný. Dobrovolná náhrada způsobené škody pachatelem trestného činu nebo odstranění způsobené škody mohou uspokojit požadavky občanského práva, ale nikoliv trestního práva, neboť škoda způsobená trestným činem právnímu řádu není nahraditelná. Dobrovolná náhrada škody je polehčující okolností (např. čl. 38 odst. 1 tr. zák. RSFSR), nikoliv proto, že je tím nahrazena škoda, ale proto, že to svědčí o menší společenské nebezpečnosti osoby pachatele.¹⁵⁾

Podle čs. právní úpravy dobrovolné zamezení nebo napravení škodlivého následku je důvodem zániku trestnosti podle § 66 tr. zák., ovšem je tomu tak nikoliv obecně, ale jen u některých trestných činů, taxativně uvedených v § 66 tr. zák.

Kvalitativní rozdíly mezi občanskoprávním a trestněprávním pojetím

¹⁵⁾ Děmidov, Ju. A.: Socialnaja cennost' i ocenka v ugolovnom prave, Juridičeskaja literatura, Moskva 1975, str. 164—165.

pojmu škoda vyplývají z odlišného právního významu tohoto pojmu v těchto právních odvětvích. Otázka pojmu škody tak úzce souvisí s otázkou jejího právního významu, i když nejde o otázky totožné.

Předně je třeba říci, že právní význam škody je nutně v různých právních odvětvích různý. Zjednodušeně vyjádřeno to znamená, že právní význam podmínky náhrady škody, například v občanském právu, je nutně zcela jiný než právní význam škody — znaku skutkové podstaty trestného činu, tedy podmínky trestní odpovědnosti.

V trestním právu je pojem škody, resp. majetkové škody ohraničen principy trestního práva vymezujícími podmínky trestní odpovědnosti: je vázán na znaky skutkové podstaty trestného činu, zejména na objekt, příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem a zavinění. To znamená, že nikoliv každé způsobení majetkové škody je trestné, rozhodující je příslušná skutková podstata. Majetková škoda může být důvodem trestnosti jen potud, pokud je znakem skutkové podstaty trestného činu, i když se jinak může jednat o škodu, kterou je možné přisoudit v adhezním řízení jako předmět pohledávky poškozeného, tedy může jít o škodu, která je důvodem odpovědnosti například podle občanského zákoníku. Tak pachatel trestného činu opilství podle § 201 tr. zák. spáchaného tím, že po požití alkoholu řídil motorové vozidlo, může způsobit z nedbalosti škodu na majetku v osobním vlastnictví tak, že havaruje s automobilem. Měl-li pachatel tento automobil vypůjčený od jiné osoby, vzniká vlastníku automobilu majetková škoda. Způsobení škody z nedbalosti na majetku v osobním nebo soukromém vlastnictví není znakem žádné skutkové podstaty trestného činu — nejde o trestný čin. Jedná se ovšem o jednání protiprávní — zakládající občanskoprávní odpovědnost za škodu. Z hlediska občanského práva je způsobená majetková škoda důvodem náhrady škody, může být předmětem pohledávky v trestním řízení, lze o ní v adhezním řízení rozhodovat, ale sama o sobě není důvodem trestnosti, která je znakem příslušné skutkové podstaty trestného činu (přečinu).

Trestněprávní odpovědnost za škodu nastává jen tehdy, pokud je škoda znakem skutkové podstaty trestného činu. Zákonodárce za trestné stanoví nikoliv každé způsobení škody, ale pouze takové, které je natolik společensky nebezpečné, že je na místě prohlásit je za trestné a sankcionovat je. To znamená, že trestní odpovědnost za způsobenou majetkovou škodu závisí na tom, zda trestněprávní postih vyžadují potřeby represe, potřeby společensky účinného boje s trestnou činností. Jde o uplatnění kritéria společenské prospěšnosti trestněprávní reakce, zásady pomocné role trestní represe a ekonomie trestní hrozby.

Příkladem může být omezení trestní odpovědnosti za majetkové delikty na případy, kdy způsobená majetková škoda dosáhla určitého rozsahu, který vyjadřují peněžité částky, jež jsou tak orientačním kritériem pro sta-

novení dolní hranice trestní odpovědnosti. Mám na mysli judikaturou určené částky u přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přečinech (200 Kčs u dospělých pachatelů, 400 Kčs u mladistvého — č. 1/1986 a č. 15/1987 Sb. rozh. tr.). Způsobení škody trestným jednáním v určité výši v Kčs tedy odpovídá minimálnímu stupni společenské nebezpečnosti, která odůvodňuje trestní postih. Občanské právo takové omezení nemá. Nastane-li škoda, a jsou-li splněny ostatní podmínky odpovědnosti, potom není odpovědnost za škodu spojována se způsobením určité výše škody. Výjimkou bylo v nedávné právní úpravě odškodňování bolestného, které se neodškodňovalo, pokud úhrnné hodnocení bolesti z poškození zdraví nedosahovalo alespoň 30 bodů (vyhl. č. 32/1965, vyhl. č. 84/1967 Sb.). Toto omezení bylo zrušeno a vyhl. č. 32/1965 Sb. platí ve znění vyhl. č. 76/1981 Sb., podle které je nyní možné odškodnit bolest, i když její úhrnné hodnocení nedosahuje 30 bodů. I v tomto případě však nejde o náhradu majetkové škody v pravém slova smyslu, ale o zmírnění újmy určitého druhu, kde se připouští satisfakce v penězích.

Pokud je majetková škoda znakem skutkové podstaty trestného činu (přečinu), je trestné i úmyslné jednání vedoucí, směřující ke vzniku škody — příprava trestného činu, pokus trestného činu (§7, 8 tr. zák.). Z tohoto hlediska je trestněprávní odpovědnost širší než občanskoprávní, neboť v občanském právu bez vzniku škody nemůže vzniknout závazek k její náhradě, kdežto v trestním právu nastává odpovědnost i bez vzniku majetkové škody. Například pachatel v úmyslu vylákat pojistné plnění předloží pojišťovně oznámení o fingované pojistné události. Dopustí se pokusu trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák., pokud nedošlo k výplatě pojistného.

Pro trestní právo i občanské právo shodně platí, že událost, za které škoda vznikla, nemusí být totožná s okamžikem vzniku škody. Ovšem i když je majetková škoda znakem skutkové podstaty trestného činu, nastává trestní odpovědnost jen tehdy, jde-li o škodu zaviněnou (§ 3 odst. 3 tr. zák.). Tím se trestněprávní úprava liší od pojetí občanskoprávního, které zná, kromě případů odpovědnosti za zaviněnou škodu (§ 420, 421, 424 obč. zák.) také případy odpovědnosti nezávislé na zavinění, ať již objektivní s exoneračními důvody (§ 427, 432, 433, 435 obč. zák.) nebo absolutní (bez exoneračních důvodů — § 238 obč. zák., zák. č. 58/1969 Sb.).

Zavinění pachatele trestného činu musí být dokázáno a nelze je presumovat (srov. též č. 7/1954 Sb. rozh. tr.). Výjimku tvoří v praxi ojediněle aplikované ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák., které je vlastně výjimkou ze zásady odpovědnosti za zavinění. Zavinění je obligatorním znakem skutkové podstaty trestného činu a bez zavinění nelze hovořit o trestní odpovědnosti. Naproti tomu v občanském právu se vždy k odpovědnosti za ško-

du nevyžaduje zavinění, a pokud se vyžaduje, připouští se, a to pokud jde o nedbalost, jeho presumpce, například v ustanovení § 420 odst. 1 obč. zák.¹⁶⁾ Zavinění je tedy v občanském právu jen pravidelnou podmínkou odpovědnosti za škodu. V některých případech nastává občanskoprávní odpovědnost nejen za vlastní zavinění škůdce, ale i za jednání třetích osob, případně výjimečně nastává odpovědnost i za náhodu (např. § 428 obč. zák.). Naopak v trestním právu se jedná vždy o odpovědnost za vlastní vinu.

Nelze vyloučit ani případy, že v trestním řízení je obžalovaný zproštěn pro nedostatek zavinění (§ 226 písm. b) tr. řádu), ale občanskoprávní odpovědnost za škodu může trvat. Takové případy se mohou nejčastěji vyskytnout u trestných činů v silniční dopravě.

Pro úplnost nutno uvést, že také nezaviněná škoda může být právně relevantní v trestním právu. Nezaviněná majetková škoda způsobená trestným činem totiž může být škodlivým následkem trestného činu a zamezení nebo napravení škodlivého následku je důvodem k účinné lítosti podle § 66 tr. zák. Škodlivý následek však má z hlediska trestního práva jen podružný význam, není důvodem trestnosti pachatele.

Diference mezi občanskoprávním a trestněprávním pojetím odpovědnosti za škodu záleží dále v tom, že v systému trestní odpovědnosti je možné postihnout i případy způsobení škody neidentifikovanému subjektu, například trestným činem obecné ohrožení ve smyslu § 179, 180 tr. zák. Knapp v této souvislosti hovoří o jednom ze základních rozdílů mezi civilní a trestní odpovědností obecně a uvádí, že „na rozdíl od civilní odpovědnosti, která zpravidla vyžaduje individualizaci škůdce i poškozeného, trestní odpovědnosti stačí individualizace pachatele trestného činu.“¹⁷⁾

Další odlišností občanskoprávní odpovědnosti za škodu od úpravy trestněprávní spočívá v tom, že civilní delikty jsou zásadně poruchovými delikty. To znamená, že pro vznik odpovědnosti za škodu musí škoda vzniknout, musí dojít k poruše. Náhradu škody nelze přiznat, pokud škoda nevznikla. Výjimkou je případ předpokládaný ustanovením § 417 odst. 2 obč. zák., který stanoví, že jde-li o vážné ohrožení, má ohrožený právo se domáhat, aby soud uložil provést vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody. Zde jde vlastně o případ ohrožovacího civilního deliktu.

Naproti tomu v trestním právu nastává odpovědnost i tehdy, jde-li o případy škody, která hrozí, přesněji řečeno, jde-li o nebezpečí vzniku škody. Jedná se o odpovědnost za tzv. ohrožovací delikty, například § 179, 180,

¹⁶⁾ Švestka, J.: Op. cit. str. 142.

¹⁷⁾ Knapp, V.: Obecně teoretické poznámky k otázce diferenciacie odpovědnosti, in: Diferenciacie trestní odpovědnosti, Sborník, Praha, Univerzita Karlova 1983, str. 202.

201 tr. zák Újmu lze v těchto případech chápat jako reálné nebezpečí vzniku majetkové škody.

Pro úplnost je třeba dodat, že trestní právo používá také jiné prostředky státního donucení — tresty, než právo občanské, ve kterém se užívá jiných, méně důrazných prostředků státního donucení, například institutu náhrady škody jako právního následku občanskoprávní odpovědnosti za způsobenou majetkovou škodu.

Rozdíly mezi občanskoprávním pojetím odpovědnosti za škodu a trestněprávní úpravou mají svůj hlubší původ vyplývající z rozdílných funkcí obou právních odvětví. Způsobená škoda nás v trestním právu zajímá z podstatně jiného hlediska než v právu občanském. Škodu vzniklou z trestného činu je třeba posoudit z hlediska trestní odpovědnosti, nakolik je relevantní z hlediska účelu trestního zákona, účelu trestu, a nakolik má význam z hlediska individuální a generální prevence.

V těchto úvahách je třeba hledat odpověď na otázku, proč je v trestním řízení relevantní z hlediska odpovědnosti za škodu pouze majetková škoda, která je zaviněná. Trestněprávní koncepce, která při stanovení odpovědnosti za škodu bere zřetel na vědomí a vůli pachatele trestného činu je v souladu s funkcí trestního práva. Pokud by trestní odpovědnost byla založena na odplatné koncepci zákona trestního práva, kdy trest by byl chápán jako odplata za spáchaný čin, potom by takové (byť primitivní) odplatné koncepci odpovídala odpovědnost za každou způsobenou škodu, tedy trestní odpovědnost by mohla být stanovena také za škodu nezaviněnou.

Tyto obecné úvahy o rozdílech mezi právním významem majetkové škody v různých odvětvích platného práva mají význam zejména de lege ferenda. Zákonodárce při úvahách o možném legislativním řešení musí vycházet z určité teoretické koncepce odpovědnosti za škodu a tato koncepce musí odpovídat funkcím určitého právního odvětví. Výrazem této právní koncepce je konkrétní legislativní úprava. Jestliže například trestní právo neplní funkci náhradovou, reparační, potom nutně musí být podmínky odpovědnosti za škodu a právní následky této odpovědnosti odlišné než podmínky občanskoprávní odpovědnosti, které se zase nedostává represivního účinku trestního práva.¹⁸⁾ Uvedené závěry je nutné mít na zřeteli při koordinaci podmínek odpovědnosti v jednotlivých právních odvětvích, kdy jedna škodná událost například může vést ke vzniku dvou odpovědnostních vztahů v různých právních odvětvích, a dále při návaznosti sankcí spojených s příslušným odpovědnostním vztahem.

Shora řečené samozřejmě neplatí pouze z hlediska vztahu mezi občanskoprávním pojetím odpovědnosti za škodu a trestněprávním pojetím.

¹⁸⁾ Knapp, V.: Op. cit., v pozn. 17, str. 201.

Jedná se o otázku širší. Jednotlivá právní odvětví mohou konstruovat pojem škody a její právní význam rozdílným způsobem, což odpovídá odlišnému charakteru společenských vztahů upravovaných jednotlivými právními odvětvími. Tyto pojmy potom není možné směšovat a nelze přehlížet odlišné právní důsledky spojené se vznikem škody v různých právních odvětvích.

Úprava podmínek právní odpovědnosti za majetkovou škodu musí vycházet z diferencí mezi trestním právem a jinými právními odvětvími.

Základní funkcí trestního práva je funkce ochranná — ochrana společnosti před trestnými činy a přečiny; soudně trestnými delikty mají být pouze činy s určitým, tj. vyšším stupněm společenské nebezpečnosti. Trestní právo nemá nahrazovat jiné, adekvátnější prostředky společenského působení, ať právní (odpovědnost podle jiných právních odvětví), tak mimoprávní (politické, ekonomické, zdravotnické apod.). Potom stanovení podmínek trestní odpovědnosti za majetkovou škodu by mělo odpovídat uvedeným východiskům, například ve stanovení určitých kritérií odpovídajících minimálnímu stupni společenské nebezpečnosti činu, kterým byla způsobena majetková škoda, jenž vyžaduje použití trestněprávních prostředků. Přiměřená úprava podmínek trestní odpovědnosti respektující zásadu, že trestněprávní odpovědnost nastává teprve při spáchání určité vyšší majetkové škody, může mít význam například pro odlišení soudně trestného deliktu od administrativního deliktu.

3. MAJETKOVÁ ŠKODA — NÁSLEDEK NEBO ÚČINEK TRESTNÉHO ČINU?

A) Majetková škoda je jedním ze škodlivých důsledků spáchání trestného činu. Analýza pojmu a významu majetkové škody přivádí k potřebě zařadit tento termín do trestněprávní teorie a vymezit vztah uvedeného pojmu k ostatním základním pojmům užívaným naukou i praxí trestního práva. Konkrétně jde o to, dát odpověď na otázku, zda majetkovou škodu je možné pokládat za následek trestného činu nebo zda je třeba ji považovat za účinek trestného činu či snad je možné hovořit o majetkové škodě současně jako o následku trestného činu i jako o účinku trestného činu.

Pojem následku trestného činu závisí na pojmu objekt trestného činu. Jakým způsobem se vymezí objekt trestného činu, takovým způsobem dojdeme k formulaci následku trestného činu.

Vybíral definuje obecný pojem objektu trestného činu tak, že obecným (rodovým) objektem každého trestného činu v socialistickém státě jsou společenské vztahy, které vyhovují a prospívají pracujícím a které jsou

chráněny socialistickým trestním právem.¹⁹⁾ Následek pak vymezuje jako poruchu (skutečnou škodu) na objektu trestného činu nebo i ohrožení (nebezpečí škody) objektu.²⁰⁾

Učebnice trestního práva z roku 1984 uvádí, že obecným objektem každého trestného činu jsou socialistické společenské vztahy. Následek vymezuje jako způsobení, ohrožení nebo poškození objektu trestného činu, jenž je znakem skutkové podstaty trestného činu.²¹⁾

Učebnice trestního práva z roku 1976 charakterizuje objekt trestného činu obdobnou formulací s tím, že chráněné společenské vztahy mají povahu zájmů k jejich objektům, které vedou subjekty zájmů k tomu, že přikládají objektům zájmů pro sebe zvláštní význam, takže poškození zájmů jsou sami poškození. Následkem se rozumí porušení nebo ohrožení zájmů, které jsou objektem trestného činu.²²⁾

Posledně citovaná formulace odpovídá vymezení pojmu objekt trestného činu a následek trestného činu v Solnařově práci *Základy trestní odpovědnosti*. Solnař definuje objekt trestného činu jako společenský zájem a následek jako poškození nebo ohrožení objektu trestného činu.²³⁾ Obdobně Solnař v monografii o trestném činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví uvádí: „Objektem trestného činu je určitý společenský vztah socialistického vlastnictví. Trestné činy toho druhu proti němu útočí, ustanovení trestního zákona jej před tímto útokem chrání.“²⁴⁾

Od uvedených formulací se neliší vymezení pojmu objektu a následku, který uvádí Přenosil.²⁵⁾

Termín účinek trestního činu je definován jako „změna na hmotném předmětu útoku nebo nebezpečí takové změny“,²⁶⁾ resp. jako „poškození nebo ohrožení předmětu útoku“.²⁷⁾

V plném souladu s uvedeným vymezením pojmu následek a účinek trestného činu je i názor vyjádřený v Komentáři k trestnímu zákonu, kte-

¹⁹⁾ Vybíral, B.: Pojem a význam objektu trestného činu v čs. socialistickém trestním právu, *Rozpravy ČSAV*, 66, 1956, č. 1, str. 9.

²⁰⁾ Vybíral, B.: *Op. cit.*, str. 79.

²¹⁾ Čiž, M. a kol.: *Trestní právo hmotné*, 1. vydání, Panorama, Praha 1984, str. 74 a str. 78. Formulace je ovšem nepřesná, protože trestní právo samozřejmě chrání i některé nesocialistické společenské vztahy.

²²⁾ Nezkusil, J. a kol.: *Čs. trestní právo*, svazek I., 3. doplněné a částečně přepracované vydání, Orbis, Praha 1976, str. 70 a 79.

²³⁾ Solnař, V.: *Základy trestní odpovědnosti*, 1. vydání, Academia, Praha 1972, str. 114 a str. 240.

²⁴⁾ Solnař, V.: *Trestní ochrana majetku v socialistickém vlastnictví proti rozkrádání (a podobným trestným činům)*, Nakladatelství ČSAV, Praha 1965, str. 79.

²⁵⁾ Přenosil, G.: *Odpovědnost za rozkrádání podle čs. práva*, Orbis, Praha 1963, str. 10.

²⁶⁾ *Op. cit.* v pozn. 3, str. 79.

²⁷⁾ *Op. cit.* v pozn. 2, str. 79.

rý dodává, že účinek je zpravidla možno vyjádřit v metrech, litrech, penězích apod.²⁸⁾

Pojem následek trestného činu se vztahuje k objektu trestného činu a pojem účinek k předmětu útoku. Učebnice trestního práva z roku 1976 i 1984 připomínají, že je třeba rozlišovat mezi oběma pojmy. Změna na hmotném předmětu útoku totiž neurčuje, jaké chráněné zájmy byly trestným činem porušeny.²⁹⁾

Také Vybíral upozorňuje na dialektický vztah obou pojmů a k otázce rozlišování obou termínů uvádí, že „přesné rozlišení následků a škody na předmětu útoku nikterak nesmí vést k přehlížení skutečnosti, že mezi oběma jevy existuje těsný vzájemný vztah. Vždyť právě škodlivou změnou na předmětu útoku se způsobuje následek (porucha nebo ohrožení společenských vztahů). Vždyť stupeň škody na předmětu útoku je důležitým — i když zdaleka ne jediným — momentem pro určení stupně závažnosti následku. Můžeme proto vztah obou pojmů formulovat tím způsobem, že škoda na objektu (následek) je způsobena ve formě způsobení škodlivé změny na předmětu útoku... Tak například ohrožení obecného zájmu (následek) — znak skutkové podstaty § 133³⁰⁾ se děje ve formě zničení vlastní věci vyšší hodnoty, škodlivé změny na předmětu útoku. Přes velmi těsnou vzájemnou souvislost obou pojmů pokládáme však — oproti názoru některých soudruhů — za účelné je rozlišovat.“³¹⁾

Majetkovou škodu lze v určitém pojetí chápat jako účinek trestného činu. Představuje změnu na hmotném předmětu útoku a lze ji přesně kvantitativně vyjádřit, a také nahradit, v penězích.

Naproti tomu v čs. literatuře někteří autoři hovoří o majetkové škodě jako o následku trestného činu.

Tak Císařová ve spojitosti se zákonným znakem přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb., totiž se znakem „škody nepřevyšující 1500 Kčs“ hovoří o následku tohoto deliktu.³²⁾

Obdobně Pešta při výkladu okolností spoluurčujících nebezpečnost činu pro společnost u trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. a přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb. uvádí, že jedním

²⁸⁾ Trestní zákon, komentář, 1. část obecná, 2. vydání, Panorama, Praha 1980, str. 29—30.

²⁹⁾ Op. cit. v pozn. 3, str. 79, op. cit. v pozn. 4, str. 79.

³⁰⁾ Míněno ustanovení § 133 zák. č. 86/1950 Sb. — zneužití vlastnického práva.

³¹⁾ Vybíral, B.: Op. cit., str. 80.

³²⁾ Císařová, D.: Vybrané teoretické problémy československého socialistického trestního řízení, I. vydání, Academia, Praha 1984, str. 110, táz: Možnosti zdokonalení ochrany společenských zájmů prostředky trestního práva hmotného i procesního (k diskusi k aktuálním problémům trestního práva hmotného a procesního) Stát a právo, č. 23, str. 106.

z kritérií jsou následky činu. Může se jednat jak o následky v materiální sféře, tak imateriální.³³⁾

Aplikační praxe zpravidla označuje majetkovou škodu způsobenou trestným činem termínem následek, jak vyplývá například z odůvodnění rozsudků Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 To 62/87, 11 To 66/87, 11 To 72/87, 1 Tz 19/87, 7 Tz 24/87, 7 Tz 33/87, 7 Tz 42/87. Výjimečně praxe považuje majetkovou škodu současně za následek i účinek trestného činu — například odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Ntd 353/87.

Sovětští autoři označují majetkovou škodu za druh následku trestného činu, což souvisí s tím, jak sovětská nauka chápe pojem následek trestného činu. Za následek trestného činu se v teorii sovětského trestního práva považuje škoda, která je způsobena trestným jednáním proti socialistickým společenským vztahům tvořícím objekt trestného činu, resp. nebezpečí způsobení této škody.³⁴⁾ S různými formulačními obměnami uvádějí toto vymezení následku i vysokoškolské učebnice trestního práva z roku 1974³⁵⁾, 1977³⁶⁾, 1981³⁷⁾.

Pokud jde o podrobnější charakteristiku následku, uvádí Kurs sovětského trestního práva z roku 1970, že následek trestného činu má nezřídka majetkový charakter — způsobuje škodu na socialistickém vlastnictví, osobním vlastnictví občanů, újmu na životě nebo zdraví osoby atd. Materiální škoda nemusí však být vždy spojena v trestním právu se zničením nebo poškozením věci. Následek trestného činu může mít i nemajetkový charakter. Jde například o porušení nemajetkových subjektivních práv občanů — politických, pracovních a jiných, nebo o porušení společenského řádu.³⁸⁾

Obdobnou právní charakteristiku následku podává učebnice trestního práva z roku 1981. Její autoři upozorňují na okolnost, že většina trestných činů způsobuje socialistickým společenským vztahům chráněným trestním zákonem reálnou škodu, což se projevuje ve škodlivých změnách způsobených objektu trestného činu. Podle svého charakteru mohou tyto škod-

³³⁾ Pešta, K.: O hospodářské trestné činnosti, 1. vydání, Panorama, Praha 1985, str. 114.

³⁴⁾ Např. Kurs sovětského uголовnogo práva, t. 2, Izd. Nauka, Moskva 1970, str. 148—149; Kudrjavcev, V. N.: Objektivnaja storona prestuplenija, Izd. Gosjurisdat, Moskva 1960, str. 135; Michlin, D. S.: Posledstvija prestuplenija, Moskva, juridičeskaja literatúra 1967, str. 16; Vladimirov, V.—Ljapunov, Ju.: Otvěťstvennosť za koristyne posjagatělstva na socialističeskiju sobstvěnnost', Juridičeskaja literatúra, Moskva 1986, str. 34.

³⁵⁾ Sovětskoje uголовnoje právo, Obščaja časť, Izd. Moskovskogo universitěta, Moskva 1974, str. 154.

³⁶⁾ Sovětskoje uголовnoje právo, obščaja časť, Izd. Juridičeskaja literatúra, Moskva 1977, str. 154.

³⁷⁾ Sovětskoje uголовnoje právo, obščaja časť, Izd. Moskvovskogo universitěta, Moskva 1981, str. 158.

³⁸⁾ Kurs sovětského uголовnogo práva, t. 2, Izd. Nauka, Moskva 1970, str. 148—149.

livé následky spočívat buď ve způsobení škody na zdraví, majetkové škody, morální nebo jiné škody různých prvků socialistických společenských vztahů, čímž se narušuje jejich normální vývoj.³⁹⁾

Ve stejném smyslu se k této otázce vyslovuje Kudrjavcev. Poukazuje na okolnost, že trestné následky mají různý charakter. Nejběžnějším druhem následku je způsobení materiální škody socialistickému státu, společenským organizacím a jednotlivým občanům.⁴⁰⁾

Karpušin a Kurljanskij, autoři monografie pojednávající o skutkové podstatě trestného činu, řadí škodu způsobenou trestným činem a škodu z trestného činu hrozící mezi základní znaky skutkové podstaty každého trestného činu.⁴¹⁾

V. S. Prochorov v monografii o trestném činu a trestní odpovědnosti uvádí, že škoda způsobená socialistickým vztahům je následkem každého trestného činu, je to jeho nezbytný sociální důsledek.⁴²⁾

Kuzněcovová charakterizuje následky trestného činu čtyřmi znaky:

1. následky trestného činu svou podstatou nejsou stejného druhu (tvorí je majetková i nemajetková škoda)
2. trestné následky lze rozdělit do dvou druhů podle stupně přiblížení se nebezpečí plynoucího z jednání (skutečná škoda a vytvoření nebezpečí vzniku škody)
3. jedno konání nebo nekonání může vyvolat několik škodlivých následků jak vyvolaných základním následkem, tak základní následek doprovodných
4. trestné následky jsou různé podle velikosti své škodlivosti: podle tohoto kritéria určitá výše škody, a to i při stejnorodých následcích, například materiálních, může mít nestejný význam.⁴³⁾

Z uvedeného přehledu vyplývá, že sovětští autoři shodně označují majetkovou škodu jako druh následku trestného činu. Přitom je zřejmé, že i když je majetková škoda výslovně označována jako druh následku, sovětští autoři ji chápou v obou smyslech. Jednak jako porušení zákonem chráněného společenského vztahu (následek) a jednak jako změnu na hmotném předmětu útoku. Majetková škoda tak v sobě spojuje dva aspekty: jednak aspekt společenský, dotýkající se povahy chráněného zájmu a jednak

³⁹⁾ Op. cit. v pozn. 19, str. 158.

⁴⁰⁾ Kudrjavcev, V. N.: Objektivnaja storona prestuplenija, Izd. Gosjurisdat, Moskva 1960, str. 131.

⁴¹⁾ Karpušin, N. P.—Kurljanskij, V. J.: Ugolovnaja otvëstvennost' i sostav prestuplenija, Moskva, Juridičeskaja literatūra 1974, str. 178.

⁴²⁾ Prochorov, V. S.: Prestuplënije i otvëstvennost'. Izd. Leningradskogo universitëta, Leningrad 1984, str. 29.

⁴³⁾ Kuzněcova, M. F.: Prestuplënije i prestupnost', Izd. Moskovskogo universitëta, Moskva 1969, str. 51.

aspekt kvantitativní, peněžitou charakteristiku změny na hmotném předmětu útoku.

Lze nastíněné chápání majetkové škody v obou smyslech akceptovat i v naší nauce?

Mám za to, že chápání majetkové škody jednak jako následku trestného činu a jednak jako účinku trestného činu je použitelné i v čs. teorii i praxi trestního práva, ba že takové pojetí je jediné správné. To znamená, že majetkovou škodu lze současně označit za účinek trestného činu (pokud ji chápeme jako škodu na hmotném předmětu útoku — například poškození věci), i za následek trestného činu (porušení zájmů chráněných trestním zákonem). Pojímání majetkové škody pouze jako účinku trestného činu totiž zastírá společenský aspekt, rozdíl v charakteru společenských vztahů chráněných trestním zákonem.

Tak například předmětem útoku u trestných činů rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. a krádeže podle § 247 tr. zák. je movitá věc. Účinek obou trestných činů v podobě majetkové škody bude stejný — bude jej tvořit hodnota odcizené věci vyjádřená v Kčs. Ustanovení § 132 a § 247 tr. zák. však chrání odlišné společenské vztahy. Objektem trestných činů proti majetku v socialistickém vlastnictví jsou jednotlivá majetková práva, která jsou součástí majetku v socialistickém vlastnictví. Objektem chráněným v IX. hlavě zvláštní části jsou vztahy k majetku jednotlivce, resp. nesocialistického subjektu. Rozdílný charakter vlastnických vztahů, které jsou uvedenými trestnými činy chráněny, činí však rozlišování mezi rozkrádáním majetku v socialistickém vlastnictví a krádeží zásadní. To znamená, že majetková škoda — účinek — může být totožná, ale následek trestného činu bude odlišný. U rozkrádání je následkem porušení zájmu na ochraně majetku v socialistickém vlastnictví, u krádeže je následkem porušení zájmu na ochraně majetku jednotlivců (nesocialistického subjektu). Rozlišování podle druhu zájmů chráněných trestním zákonem je důležité z hlediska trestněprávní ochrany, což má svůj význam i pro odlišné sankce za jednotlivé trestné činy, neboť trestní sazba u trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. je podstatně vyšší než u obdobného trestného činu proti majetku jednotlivce, například trestného činu krádeže podle § 247 tr. zák.

Jak jsem již uvedl, považuji za jediné správné pojímat majetkovou škodu současně jako následek trestného činu i jako účinek trestného činu. Pokud bychom chápali majetkovou škodu pouze jako účinek trestného činu, tedy jako určitou peněžitou částku, potom bychom dávali majetkové škodě pouze kvantitativní charakteristiku a omezili bychom tím zkoumání majetkové škody pouze na její jednu stránku. Stíral by se tím společenský aspekt majetkové škody, chybělo by společenskopolitické hodnocení

majetkové škody. Pojem majetkové škody však nelze s naprostou komplexností zkoumat pouze jako účinek trestného činu. Ostatně účinek sám o sobě se nedá hodnotit odtrženě od společenských vztahů, které byly trestným činem, jímž byla způsobena majetková škoda, dotčeny. Účinek trestného činu, tedy změnu na hmotném předmětu útoku, nelze neústrojně izolovat od objektu trestného činu.

Domnívám se, že chápání majetkové škody jako následku trestného činu vyplývá, již z názvu uvedeného sousloví. Vždyť již tím, že zjišťujeme a posuzujeme, zda byla trestným činem způsobena škoda na majetku v socialistickém vlastnictví nebo na majetku v osobním či soukromém vlastnictví, se zabýváme majetkovou škodou jako následkem trestného činu, neboť spojujeme majetkovou škodu s určitými společenskými vztahy, které byly trestným činem dotčeny, anebo jimž hrozilo nebezpečí vzniku majetkové škody.

Předběžně tedy uzavírám, že majetkovou škodu je třeba v odborném pojmosloví označovat současně jako následek i jako účinek trestného činu.

V nauce se rozlišují následky trestného činu hlavní (bezprostřední či primární) a následky trestných činů vedlejší (vzdálené či sekundární).⁴⁴⁾ Majetková škoda může být v konkrétním případě jak následkem hlavním, tak následkem vedlejším. Může být také obsahem těžšího následku trestného činu nebo škodlivého následku (§ 66 tr. zák.), případně zvlášť těžkého a těžko napravitelného následku (§ 29 odst. 1 tr. zák.).⁴⁵⁾

Solnař uvádí, že trestní zákon následek i účinek nerozlišuje, podle okolností je ve smyslu tohoto zákona následkem i účinek.⁴⁶⁾ Ani odlišné terminologické označení majetkové škody (následek — účinek trestného činu) nemusí přinášet zvláštní právní problémy, protože ze souvislosti bude zřejmé, jedná-li se o změnu na hmotném předmětu útoku, tedy o účinek trestného činu anebo o porušení zájmů chráněných trestním zákonem, tedy o následek trestného činu.

Otázka, zda majetková škoda je následkem trestného činu, účinkem trestného činu nebo obojím, nepředstavuje abstraktní teoretický problém, ale pojmání majetkové škody současně jako následku i účinku trestného činu má přímý praktický význam jak pro legislativní, tak pro

⁴⁴⁾ Vybíral, B.: Op. cit., str. 84.

Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, 1. vydání, Academia, Praha 1972, str. 140. Kudrjavcev, V. N.: Op. cit., str. 138 a násl.

⁴⁵⁾ Srov. Trestní zákon — komentář, I. část obecná, 2. přepracované a doplněné vydání, Panorama, Praha 1980, str. 138. V aplikační praxi jsem se však s takovým případem nesetkal.

⁴⁶⁾ Solnař, B.: Op. cit. v pozn. 23, str. 144.

aplikační praxi. Pokud chápeme majetkovou škodu jako následek trestného činu, potom vzniká potřeba posoudit význam majetkové škody z hlediska změny těch společenských vztahů, které jsou trestním právem regulovány. Je zde organická vazba mezi změnou společenských vztahů a trestní odpovědností za majetkovou škodu. Současně tato otázka úzce souvisí se společenskou funkcí trestní odpovědnosti a trestání. Změna společenských vztahů si totiž nutně vynucuje změnu v trestním zákonodárství a aplikační praxi. Pojímání majetkové škody jako následku trestného činu jak zákonodárcem, tak aplikační praxí, umožňuje správně a včas reagovat na dynamiku rozvoje společenských vztahů. Je úkolem zákonodárce i aplikační praxe, správně a včas reagovat na změny ve společenských vztazích, které nastaly nebo mohou nastat u zájmů chráněných trestním zákonem.

Ignorování tohoto závěru totiž může mít krajně nepříznivé důsledky. Pokud bychom traktovali majetkovou škodu pouze jako účinek trestného činu, tedy například jako peněžitou částku Kčs, tedy bez zřetele ke změněným hospodářským a společenským podmínkám, potom by mimoděk docházelo k zostřování trestní represe (za delikty stále menší závažnosti by se ukládaly stále stejné tresty), anebo naopak k zužování trestní represe.

Proto také stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR publikované pod č. 1/1986 Sb. rozh. tr., týkající se dolní hranice trestní odpovědnosti u přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 13 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb., a stanovisko pléna Nejvyššího soudu ČSSR vydané pod č. 1/1988 Sb. rozh. tr. k výkladu pojmů „značná škoda“ a „škoda velkého rozsahu“, lze chápat jako výraz okolnosti, že majetková škoda je pojímána jako následek trestného činu a nikoliv pouze jako účinek trestného činu. Pro tuto okolnost svědčí i odůvodnění citovaného stanoviska, publikovaného pod č. 1/1988 Sb. rozh. tr., ve kterém se uvádí, že „je v souladu s duchem a smyslem zákona, ba dokonce povinností předpokládanou zákonodárcem vyložit novým způsobem takové pojmy, jestliže se podstatně změnily společenské a hospodářské poměry, které byly rozhodující při jejich původním výkladu. Bylo by v rozporu se záměrem zákonodárce setrvat na předcházejícím výkladu, ačkoliv podmínky, z nichž se při něm vycházelo, se podstatně změnily a pozměněný výklad zákona v nových poměrech znamená faktickou, podstatnou změnu trestní politiky.“

S uvedeným odůvodněním souhlasím. Poukazuji však na okolnost, že aplikační praxe přistoupila ke změně hodnotících pojmů vyjadřujících rozsah majetkové škody zhruba po třiceti letech konstantní, ztrnulé interpretace hodnotících pojmů, vyjadřujících rozsah majetkové škody, což svědčí pro závěr, že majetková škoda byla dosud aplikační praxí chápána spíše jako účinek trestného činu bez zřetele ke změněným společenským

a hospodářským podmínkám. Tato okolnost byla v čs. literatuře nejednou předmětem oprávněné kritiky.⁴⁷⁾

Dále mám za to, že současně se změnou výkladu hodnotících pojmů vyjadřujících rozsah majetkové škody bylo žádoucí dílčí novelizací změnit pevnou peněžitou hranici vyjadřující rozsah majetkové škody u přečinu podle § 3 odst. 1 a § 3 odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb., neboť všechny argumenty, o které se opírá již zmiňované stanovisko publikované pod č. 1/1988 Sb. rozh. tr., lze uplatnit při změně zákonné úpravy v zákonech o přečinech.

Nezměněná zákonná úprava rozsahu majetkové škody v ustanovení § 3 odst. 1, odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb. pak přináší vedle nežádoucí diskrepance ve vztahu ke změněnému výkladu hodnotících pojmů i faktické zostření trestní represe u trestných činů podle § 130 odst. 1 tr. zák. a § 137 odst. 1 tr. zák. U těchto trestných činů totiž nedošlo a ani nemohlo dojít ke změně hodnotících pojmů, například na částku 10 000 Kčs. Znakem těchto trestných činů je způsobení „větší škody na majetku, který je v socialistickém vlastnictví.“ Podle dosavadního výkladu se „větší škodou“ rozumí škoda na majetku v socialistickém vlastnictví převyšující 5000 Kčs (č. 35/1964, č. 29/1978, č. 36/1984 Sb. rozh. tr.). Znak „větší škoda na majetku v socialistickém vlastnictví“ v ustanovení § 130 odst. 1 tr. zák. a § 137 odst. 1 tr. zák. navazuje na znak „škoda nepřevyšující 5000 Kčs“ v subsidiárním ustanovení § 3 odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb. Uvedená částka 5000 Kčs je formálním znakem přečinu podle § 3 odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb. a je tedy výkladem zákona nezměnitelná. Proto navazují-li na ni slovní vyjádření výše škody v trestním zákoně, nelze výkladem hodnotícího pojmu v trestním zákoně vytvářet mezeru mezi znaky přečinu a trestného činu, pro niž by neplatily ani formální znaky přečinu ani formální znaky trestného činu. Pokud by jednáním vznikla škoda v rozpětí mezi částkou 5000 Kčs a 10 000 Kčs, nebyly by naplněny formální znaky ani přečinu podle § 3 odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb. ani trestného činu. Tato okolnost byla důvodem, proč není možné výklad hodnotícího pojmu „větší škoda na majetku v socialistickém vlastnictví“ změnit judikaturou v souvislosti s novým výkladem znaků „značná škoda“ a „škoda velkého rozsahu“. Pojímání majetkové škody jako následku trestného činu tedy musí být komplexní jak v judikatuře, tak v legislativní

⁴⁷⁾ Srov. Čič, M.—Mathern, V.: Úvahy o výšce škody v československom trestnom prave, Právny obzor, 63, 1980, č. 1, str. 65—75, titíž: Ochrana socialistickej ekonomiky. Trestnoprávne aspekty, 1. vydání, Bratislava, Obzor 1980, str. 160—161. Jelínek, J.: Majetková škoda jako znak skutkové podstaty trestného činu, Socialistická zákonnost, 35, 1987, č. 5, str. 273.

praxi a uvedená diskrepance by měla vést k dílčí novelizaci zákona o přečinech.⁴⁸⁾

B) Jak vyplynulo z předchozího výkladu, majetková škoda je jedním z druhů následků trestného činu.

Z hlediska formulace dispozice skutkových podstat je možné v československém trestním zákoně rozlišit trestné činy, u kterých je majetková škoda vyjádřena jako porucha na chráněném zájmu, tedy majetková škoda musí nastat, aby bylo možné hovořit o trestní odpovědnosti (například trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák., poškozování majetku v socialistickém vlastnictví podle § 136 tr. zák. a řada jiných), a na druhé straně trestné činy, v jejichž dispozici je pouze vyjádřeno nebezpečí vzniku takové škody, tedy tzv. trestné činy ohrožovací. Následkem trestného činu v konkrétním případě může být i nebezpečí vzniku majetkové škody.

Skupinu tzv. ohrožovacích deliktů (na tomto místě se zabývám pouze těmi, u nichž je v dispozici vyjádřeno nebezpečí vzniku majetkové škody) je možné dále rozdělit na dvě skupiny.

Do první skupiny zařazují takové trestné činy, u kterých je nebezpečí vzniku majetkové škody znakem základní skutkové podstaty. Jde například o trestné činy nekalé soutěže (§ 147 tr. zák.), útoku na státní orgán a orgán společenské organizace (§ 154 odst. 1 tr. zák.), ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku (§ 180a odst. 1 písm. b) tr. zák.), násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci (§ 196 odst. 1, § 197 písm. b), § 197a tr. zák.), opilství (§ 201 tr. zák.).

Druhou skupinu tvoří takové trestné činy, u kterých ohrožení škodou je znakem skutkové podstaty, ale způsobení škody znakem kvalifikované skutkové podstaty. Takovými trestnými činy jsou například záškodnictví (§ 95 odst. 1, odst. 2 písm. c) tr. zák.), obecné ohrožení (§ 179 odst. 1, odst. 2 písm. c), § 180 odst. 1, odst. 2 písm. c), odst. 3 písm. a) tr. zák.).

Problematika tzv. ohrožovacích deliktů je obsáhlá, zahrnuje mnoho dílčích otázek. Svědčí o tom například okolnost, že o ohrožovacích deliktech pojednával kongres AIDP v roce 1969 v Římě. V této práci se zabývám ohrožovacími delikty jen v rozsahu nezbytném pro dané téma.

K trestní odpovědnosti nemusí vždy vzniknout majetková škoda. V některých případech je skutková podstata trestného činu konstruována tak, že k trestní odpovědnosti dojde i při vzniku nebezpečí majetkové škody.

Šířeji se touto problematikou zabýval Vybíral, který z rozlišení obou forem následků (porucha — ohrožení) vyvodil zejména dvě pravidla:

⁴⁸⁾ To však nic nemění na problematičnosti ustanovení § 130 a § 137 tr. zák. Srov. Jelínek, J.: Otázky související s majetkovou škodou a typovou nebezpečností činu pro společnost, Socialistická zákonost, 36, 1988, č. 1, str. 25—37.

předně závěr, že pokud je následkem — znakem — skutkové podstaty pouhé ohrožení objektu, nevyžaduje se k dokonání trestného činu, aby nastala porucha na objektu trestného činu. Dále dovodil, že je-li následkem — znakem skutkové podstaty skutečná škoda na objektu trestného činu, není trestný čin dokonán již pouhým ohrožením chráněných společenských vztahů.⁴⁹⁾ V odůvodnění odkázal na starší judikaturu.

Považuji oba závěry za správné. Oporu pro jejich správnost lze nalézt v judikatuře (např. č. I/1966, 20/1967, 47/1970 Sb. rozh. tr.). Solnař poukazuje na problematičnost rozlišení mezi následkem jako poškozením objektu a jeho ohrožením. Uvádí, že toto rozlišování je závislé na formulaci objektu.⁵⁰⁾

K otázkám tzv. ohrožovacích deliktů se vyslovila i sovětská nauka. I když není jednotného názoru na podstatu ohrožovacích deliktů, tedy na povahu „možnosti nastoupení škody“ jako znaku skutkové podstaty trestného činu,⁵¹⁾ vládne shoda v tom, že při nebezpečí vzniku škody, která je popsána v dispozici normy, se musí jednat o skutečnou možnost vzniku následku, nikoliv možnost abstraktní. Při dokazování musí být zjištěno, že v těch konkrétních podmínkách, které existovaly v době spáchání trestného činu, vytvořilo jednání obviněného skutečné nebezpečí vzniku následku. Při stanovení možnosti vzniku škodlivých následků je třeba zhodnotit jejich pravděpodobnost v daných podmínkách.⁵²⁾ Učebnice trestního práva z roku 1974 k této otázce uvádí, že to znamená, „že trestný čin byl ukončen v takové situaci, že následky mohou nastoupit bez uskutečnění jakýchkoliv doplňujících faktorů a nenastoupily pouze v důsledku okolností nezávislých na obviněném.“⁵³⁾ Naproti tomu není důvodu hovořit o „možnosti nastoupení škodlivých následků“ tehdy, pokud tato možnost byla pouze abstraktní, nevycházela z okolností případu a nemohla se změnit ve skutečnost bez nastoupení doplňujících faktorů.⁵⁴⁾

Úvahy o nutnosti reálného nebezpečí vzniku majetkové škody bych upřesnil v tom, že trestní odpovědnost musí být vždy založena pouze na reálném nebezpečí vzniku škody. Toto nebezpečí může být bezprostřední nebo vzdálené, ale nikdy nemůže být abstraktní. Abstraktní nebezpečí nemůže být nikdy následkem trestného činu. V takovém případě by totiž k trestní odpovědnosti stačilo jednání, ale nemusel by vůbec vzniknout následek.

⁴⁹⁾ Vybíral, B.: Op. cit., str. 78.

⁵⁰⁾ Solnař, V.: Op. cit. v pozn. 5, str. 141.

⁵¹⁾ Srov. například Kurs sovětského ugolovného práva, t. 2, Izd. Nauka, Moskva 1970, str. 149, kde se podává stručný přehled názorů sovětské nauky na tuto otázku.

⁵²⁾ Kudrjavcev, V. N.: Op. cit., str. 177—178.

⁵³⁾ Sovětskoje ugolovnoje právo, obščaja část, Izd. Moskovskogo universitěta, Moskva 1974, str. 135.

⁵⁴⁾ Tamtéž, str. 136.

Ze shora řečeného tedy vyplývá, že trestní odpovědnost za následek trestného činu ve formě nebezpečí vzniku majetkové škody je omezena pouze na závažnější případy, jak vyplývá ze srovnání s ostatními znaky ohrožovacích deliktů. Tak v ustanovení § 154 odst. 1, § 156 odst. 1, § 180a odst. 1 písm. b), § 196 odst. 1 je výhrůžka způsobením škody velkého rozsahu postavena na roveň výhrůžce usmrcením nebo ublížením na zdraví. V ustanovení § 95 odst. 1 písm. a), § 179 odst. 1, § 180 odst. 1 dispozice normy obsahuje nebezpečí usmrcením, těžké újmy na zdraví nebo škody velkého rozsahu pro cizí majetek. V ustanovení § 179 tr. zák. směřuje obsah výhrůžky pachatele alternativně k usmrcení, těžké újmě na zdraví nebo jiné těžké újmě. Jinou těžkou újmovou může být také újma majetková. Ze srovnání s ostatními chráněnými znaky vyplývá, že toto nemůže být majetková škoda menšího rozsahu. Nebezpečí vzniku značné škody v ustanovení § 201 tr. zák. je stanoveno alternativně k ohrožení života nebo zdraví lidí.

Uvedené případy dokládají, že trestní odpovědnost za tzv. ohrožovací delikt (nebezpečí vzniku majetkové škody) je v čs. trestním právu omezena na případy, kdy hrozí reálné nebezpečí vzniku majetkové škody většího rozsahu, nebezpečí svým významem srovnatelné s ohrožením jiných, závažnějších chráněných zájmů.

4. MAJETKOVÁ ŠKODA A NEOPRÁVNĚNÝ MAJETKOVÝ PROSPĚCH

V literatuře byl vysloven názor, podle kterého „v terminologii trestního zákona, a můžeme říci ve všech předpisech trestního práva se neobjevuje vůbec neoprávněný majetkový prospěch a používá se pojmu škoda“.⁵⁵⁾ Citovaný názor je podnětem k zamyšlení nad vztahem pojmu škoda a pojmu neoprávněný majetkový prospěch.

Neoprávněný majetkový prospěch patří k tradičním institutům občanského práva. Je proto vhodné zaznamenat terminologické vymezení pojmu zejména v tomto právním odvětví. Judikatura podává všeobecnou charakteristiku pojmu neoprávněný majetkový prospěch takto: Jedná se o majetkový prospěch vzniklý především tím, že se dosavadní majetek obohaceného rozmnoží o nové majetkové hodnoty, ale může spočívat také v tom, že se jeho dosavadní majetek nezmenšil, ačkoliv by k tomu došlo, kdyby byl obohacený plnil své povinnosti (č. 1/1979 Sb. rozh. obč.).

Občanskoprávní nauka i praxe považuje odpovědnost za neoprávněný

⁵⁵⁾ Plecítý, V.: K problematice získání majetku z nepoctivých zdrojů, Právník, 124, 1985, č. 7, str. 786.

majetkový prospěch za součást občanskoprávního odpovědnostního systému.⁵⁶⁾

Zdůrazňuje se, že odpovědnost za neoprávněný majetkový prospěch je samostatným odpovědnostním důvodem. Proto je třeba ji odlišovat od odpovědnosti k náhradě škody nejen proto, že jejich podmínky jsou stanoveny odchylně, ale i proto, že nekryje pojem škody a neoprávněného majetkového prospěchu. Při majetkovém prospěchu nemusí vůbec dojít ke škodě, půjde spíše o reparaci toho, co bylo neprávem získáno.⁵⁷⁾ Občanský zákoník obsahuje ustanovení o jednotlivých případech neoprávněného prospěchu a právních následcích jeho získání (§ 451—459).

Shora citovaný názor Plecitého, podle něhož pojmosloví trestního zákona neobsahuje termín neoprávněný majetkový prospěch, je vhodné konfrontovat se stavem *de lege lata*. Ze srovnání vyplývá, že zákonodárce se tomuto termínu nevyhýbá, jak Plecítý uvádí, ale užívá pojmu přímo jako znaku skutkové podstaty některých trestných činů.

V jiných případech může neoprávněný majetkový prospěch vzniknout jako škodlivý následek trestného činu, resp. jiný škodlivý důsledek spáchání trestného činu, aniž by se k trestní odpovědnosti pachatele vznik neoprávněného majetkového prospěchu vyžadoval (např. trestný čin spekulace podle § 117 tr. zák. je dokonán již tím, že pachatel si opatří nebo přechovává předměty potřeby ve větším rozsahu nebo předmět větší hodnoty ve spekulacním úmyslu, aniž se k trestnosti vyžaduje spekulacního zisku — neoprávněného majetkového prospěchu spekulanta plynoucího z trestné činnosti).

Pojmová odlišnost „majetkové škody“ a „neoprávněného majetkového prospěchu“ je významná ze dvou hledisek: předně jde o otázku právní kvalifikace stíhaného skutku a dále o otázky náhrady škody způsobené trestným činem a odčerpání majetkového prospěchu získaného trestným činem. Obě hlediska spolu úzce souvisí.⁵⁸⁾

Podle toho, jakým způsobem je v trestním zákoně, resp. v zákoně o přečinech formulován znak neoprávněného prospěchu, lze rozlišovat:

a) Znak neoprávněného majetkového prospěchu je stanoven alternativně se znakem škody jako znak skutkové podstaty trestného činu: § 145 odst. 1, § 158 odst. 1, § 240 odst. 1 tr. zák. — pachatel jedná v úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě či jinému neoprávněný prospěch. U trestných činů podle § 158 odst. 1 tr. zák. a § 240 odst. 1 tr. zák. praxe

⁵⁶⁾ Švestka, J.: Základní teoretické otázky občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch, *Acta Universitatis Carolinae — Iuridica*, 1979, č. 3—4. Korecká, B.: Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu, 1. vydání, *Universita J. E. Purkyně, Brno* 1981, str. 136.

⁵⁷⁾ Bičovský, J.—Holub, M.: *Občanský zákoník a předpisy související*, 3. podstatně přepracované a doplněné vydání, *Panorama Praha* 1984, str. 704.

⁵⁸⁾ Srov. rozsudek NS ČSR 4 Tz 39/86.

připouští, že neoprávněný prospěch může mít charakter materiální i imateriální. U trestných činů podle § 145 tr. zák. a § 158 tr. zák. je získání „značného prospěchu“ znakem kvalifikované skutkové podstaty trestného činu.

b) Pachatel jedná v úmyslu opatřit sobě nebo jinému majetkový prospěch — § 166 odst. 2 písm. b), § 216 odst. 2 písm. a) tr. zák., § 2 písm. d), f), § 5 písm. a), § 8 písm. d), § 112 odst. 2 zák. o přečinech.

c) Někdy získání neoprávněného majetkového prospěchu je obsaženo ve znacích základní skutkové podstaty, ale zákonodárce výslovně požaduje k naplnění znaku kvalifikované skutkové podstaty získání „značného prospěchu“: § 117 odst. 2 písm. c), § 118 odst. 2 písm. b), § 121 odst. 2 písm. b), § 134 odst. 2 písm. a), § 135 odst. 2, § 251 odst. 2 písm. b), § 187 odst. 2 písm. a), § 209 odst. 2 písm. c) tr. zák. („získá-li tím neoprávněný majetkový prospěch většího rozsahu“), § 209 odst. 4, tr. zák. („získá-li tím neoprávněný značný majetkový prospěch“).

d) Získání neoprávněného majetkového prospěchu může vyplývat z ostatních znaků skutkové podstaty trestného činu, aniž zákonodárce výslovně užívá pojmu „neoprávněný majetkový prospěch“: § 203 tr. zák. (pachatel se dává někým vydržovat), § 204 tr. zák. (kořistí z prostituce provozované jiným), § 205 odst. 2 písm. c) tr. zák. (uvádí do oběhu předmět ohrožující mravnost výdělečně), § 160—163 tr. zák. — úplatkářství, § 244 odst. 2 písm. a) tr. zák. (pachatel za pohlavní styk s osobou stejného pohlaví přijme úplatu), § 253 tr. zák. (dá sobě poskytnout plnění), § 2 písm. b) zák. o přečinech (přijetí úplatku nebo jiné neoprávněné výhody), § 2 písm. g) zák. o přečinech (přemrštěná cena či neoprávněná výhoda za převod bytu, za převod nebo prodej nemovitosti nebo jiné věci větší hodnoty), § 10 (příživnictví), § 11 (podílnictví), § 112 odst. 1 (nadržování) zák. o přečinech.

Z uvedeného plyne, že platná právní úprava přesvědčivě vyvrací citovaný názor Plecitého, podle něhož v trestněprávních předpisech není nikdy obsažen pojem neoprávněný majetkový prospěch, ale pouze termín škoda.⁵⁹⁾

O vzájemném vztahu mezi majetkovou škodou způsobenou trestným činem a neoprávněným majetkovým prospěchem získaným z trestné činnosti platí, že v konkrétním případě majetková škoda může být totožná s prospěchem, kterého pachatel dosáhl trestným činem. Bude tomu tak v případech, kdy z jednání pachatele vznikla majetková škoda odpovídající svou výší neoprávněnému majetkovému prospěchu pachatele. Obsah pojmu majetková škoda a neoprávněný majetkový prospěch se může tedy překrývat.

⁵⁹⁾ Plecítý, V.: Op. cit., str. 786.

Uvedené tvrzení však neplatí obecně. V jiných případech se majetková škoda nemusí shodovat s obohacením, které pachatel získal trestnou činností. Majetkový prospěch může být vyšší než škoda způsobená trestným činem, např. pachatel prodá věc získanou trestným činem za vyšší cenu, než je hodnota odcizené věci, anebo může být i nižší. Tak například pachatel se dopustí trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák., spočívajícího v tom, že z majetku v socialistickém vlastnictví odcizí kovové odlitky, které posléze odveze do výkupny sběrných surovin a prodá je jako šrot. Majetkovou škodou ve smyslu § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. je hodnota odcizených kovových odlitků v době spáchání trestného činu, nikoliv majetkový prospěch získaný prodejem těchto odlitků, tedy prospěch, který je v daném případě nižší než hodnota odcizených věcí.

Z rozlišování obou pojmů v trestním právu, tedy majetkové škody a neoprávněného majetkového prospěchu, plynou zejména dvě základní zásady:

a) Pokud je znakem skutkové podstaty trestného činu majetková škoda, nestačí k trestnosti pachatele existence majetkového nebo jiného prospěchu získaného trestným činem. Tato zásada platí jak pro základní skutkové podstaty, tak pro případy, kdy vznik škody je znakem pouze kvalifikované skutkové podstaty (např. § 120 odst. 2 písm. b) tr. zák.). Neznamena to, že by majetkový prospěch nebyl v trestním řízení předmětem dokazování. Zjištění jeho výše je důležité pro posouzení nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 4 tr. zák.), okolnosti, zda trestný čin nebyl spáchán výdělečně (§ 89 odst. 3 tr. zák., § 247 odst. 2 písm. b) tr. zák. — a jinde), i podmínky pro uložení trestu propadnutí majetku (§ 51 tr. zák.), peněžitého trestu (§ 53 tr. zák.) a trestu propadnutí věci (§ 55 tr. zák.). (Srov. rozhodnutí publikované v Bulletinu NS ČSR — trestní část, č. 3/1987-29).

Rozlišování mezi pojmy majetková škoda a majetkový prospěch je tedy významné pro stanovení trestní odpovědnosti, je funkční z hlediska právní kvalifikace skutku.

b) Pokud soud uzná obviněného vinným trestným činem, kterým způsobil majetkovou škodu a pokud jsou splněny podmínky pro rozhodnutí o náhradě škody v adhezním řízení, je soud povinen na návrh poškozeného, resp. ostatních oprávněných subjektů, o náhradě škody rozhodnout (č. 34/1963 Sb. rozh. tr.). Naproti tomu, pokud pachatel, resp. jiná osoba získala trestným činem pachatele neoprávněný majetkový prospěch, o vydání neoprávněného prospěchu není možné rozhodovat v trestním řízení podle § 43 odst. 2 tr. řádu, ale jen v řízení ve věcech občanskoprávních (viz též č. 30/1983 Sb. rozh. tr.). To znamená, že v trestním řízení je vyloučen postup, při kterém by se rozhodovalo o neoprávněném majetkovém

prospěchu podle civilního hmotného práva ve formě trestního řízení, neboť trestní řád umožňuje rozhodovat pouze o škodě způsobené trestným činem a nikoliv o neoprávněném majetkovém prospěchu. Trestní soud musí rozhodnout o uplatněném návrhu na náhradu škody, musí ho podrobit režimu odpovědnosti za škodu, nesmí rozhodnout o neoprávněném majetkovém prospěchu (srov. též č. 7/III/1978 Sb. rozh. tr.).

V trestním řízení je však možno rozhodovat o odčerpání neoprávněného majetkového prospěchu trestněprávními prostředky, a to tresty propadnutí majetku (§ 51 tr. zák.), peněžitým trestem (§ 53 tr. zák.) a trestem propadnutí věci (§ 55 tr. zák.).

Z uvedených zásad vyplývá, že nesprávný závěr o tom, zda trestným činem vznikla majetková škoda či majetkový prospěch, může vést k vadné právní kvalifikaci stíhaného skutku, i k chybnému rozhodnutí v adhezním řízení.

Nelze též pominout, že svou povahou jde o otázku trestněprávní a trestněprocesní, ale také o vztah občanskoprávní, ve kterém práva a povinnosti tvořící obsah právního vztahu odpovědnosti za škodu se liší od práv a povinností účastníků právního vztahu odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch.⁶⁰⁾

Jedná se vlastně o širší problematiku vztahu mezi občanskoprávní a trestněprávní odpovědností, o systémy sankcí a jejich návaznost, o vztah mezi trestněprávními a občanskoprávními prostředky sloužícími k odčerpání neoprávněného majetkového prospěchu získaného pachatelem trestného činu a další související otázky. O mimořádné aktuálnosti nastíněných otázek, rozdílných pohledech a postupech umožňujících v praxi různá řešení vypovídá i diskuse na stranách odborného časopisu Socialistická zákonnost.⁶¹⁾ Jedná se ovšem o otázky, které již přesahují předmět této práce.

⁶⁰⁾ Vaněk, J.: Ke vztahu ustanovení § 457 odst. 1 obč. zák. k ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu, Socialistická zákonnost, 29, 1981, č. 2, str. 93.

⁶¹⁾ Srov. Jelínek, J.: Majetková škoda způsobená trestným činem a neoprávněný majetkový prospěch, Socialistická zákonnost, 35, 1987, č. 4, str. 191—202.

Vaněk, J.: Ještě k některým otázkám vztahu občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch k náhradě škody a k trestům majetkové povahy, Socialistická zákonnost, 35, 1987, č. 8, str. 433—438.

Jelínek, J.: K diskusi o majetkové škodě způsobené trestným činem a neoprávněném majetkovém prospěchu, Socialistická zákonnost, 36, 1988, č. 5, str. 259—263.

Bobek, J.—Kozelková, B.: K problematice odčerpání neoprávněného majetkového prospěchu získaného trestným činem, Socialistická zákonnost, 36, 1988, č. 6, str. 334 až 337.

OBECNÉ OTÁZKY VÝZNAMU MAJETKOVÉ ŠKODY V TRESTNÍM PRÁVU

Majetková škoda plní v trestním právu hmotném a procesním různé funkce:

a) Majetková škoda může být znakem skutkové podstaty trestného činu a zjištění její povahy a výše je významné pro správnou kvalifikaci stíhaného skutku. Je tomu například tam, kde zákonodárce rozlišuje výši škody slovně a kde praxe těmto pojmům přiřazuje orientační peněžité částky, jako je tomu například u „značné škody“ — § 132 odst. 2 písm. c) tr. zák. a jinde, „škody velkého rozsahu“ — § 132 odst. 4 tr. zák. a jinde. Rozsah škody jako následek i účinek trestného činu zde ovlivňuje závěr o právní kvalifikaci činu. Majetková škoda jako znak skutkové podstaty příslušného deliktu — např. škoda nepřevyšující 1500 Kčs — § 3 odst. 1 zák. o přečinech, vyjadřuje horní hranici nebezpečnosti činu pro společnost. To je důležité například pro posouzení, zda v případě stíhaného či souzeného skutku jde o trestný čin podle § 132 tr. zák. nebo přečin podle § 3 odst. 1 zák. o přečinech. Aby však nedošlo k nedorozumění: i při škodě nižší než 1500 Kčs, která je znakem skutkové podstaty zmíněného přečinu, je možné skutek posoudit jako trestný čin, pokud se zřetelem na konkrétní okolnosti případu je stupeň společenské nebezpečnosti zvýšen na úroveň odpovídající trestnému činu (např. č. 35/1970, č. 8/1971 Sb. rozh. tr.). V některých případech zákonodárce pojem majetkové škody — znak skutkové podstaty upřesňuje tak, že trestní odpovědnost je založena na vzniku škody určitého druhu, například na škodě na majetku v socialistickém vlastnictví (§ 129 tr. zák. a jinde).

b) Vedle možného formálního znaku trestného činu je majetková škoda důležitým kritériem spoluurčujícím nebezpečnost činu pro společnost, tedy materiální znak trestného činu, a uplatní se jak při rozhodování o vině, tak při rozhodování o trestu, při stanovení jeho druhu a výměry, resp. při úvahách o nahrazení trestu jinými prostředky společenského působení (srov. § 24 tr. zák.).

Vztah majetkové škody a společenské nebezpečnosti má několik aspektů. O tomto vztahu lze uvažovat jednak v rovině tzv. typové nebezpečnosti pro společnost a jednak v rovině tzv. konkrétní nebezpečnosti činu pro společnost.

c) Majetková škoda jako důsledek jednání trestně odpovědného pachatele je důležitým podkladem pro rozhodnutí soudu v adhezním řízení. Může být předmětem pohledávky poškozeného.

Rozhodující funkcí, rozhodujícím významem majetkové škody v trestním právu je její vliv na společenskou nebezpečnost činu. Od společenské nebezpečnosti činu se odvíjí okolnost, že majetková škoda je znakem skutkové podstaty některých trestných činů a důvodem nároků poškozeného v trestním řízení.

Kudrjavcev uvádí, že „společensky nebezpečné je pouze takové jednání, které způsobuje nebo může způsobit reálnou škodu socialistickým společenským vztahům a jejich účastníkům. V následku trestného činu se realizuje ta společenská nebezpečnost, pro kterou bylo jednání zakázáno trestním zákonem“.⁶²⁾ Ve stejném smyslu píše Kuzněcovová, že „společenskou nebezpečnost jakéhokoliv trestného činu je možné určit pouze cestou správného stanovení charakteru a velikosti škody způsobené trestným činem.“⁶³⁾

Zákonodárce na podkladě poznání společenské nebezpečnosti, veden určitými právněpolitickými záměry zabezpečuje ochranu určitých společenských vztahů, řeší otázku jaká pro společnost nebezpečná jednání stanovit za trestná a určuje podmínky trestní odpovědnosti.

Majetková škoda jako okolnost spoluurčující nebezpečnost činu pro společnost, se uplatní při posuzování, zda jednání bude prohlášeno za trestné či nikoliv. Závažnost (rozsah) majetkové škody v těch případech, kdy majetková škoda je znakem skutkové podstaty trestného činu, ovlivňuje závažnost trestného činu. Ovšem i když majetková škoda není důvodem trestnosti, ani kvalifikačním momentem skutkové podstaty, může mít význam jako vedlejší následek trestného činu, nebo jiný škodlivý důsledek spáchaného trestného činu a může nalézt svůj výraz při ukládání trestu a může být předmětem pohledávky poškozeného.

Společenská nebezpečnost činu není historicky neměnná kategorie. Se změnou společenských vztahů se mění i posuzování společenské nebezpečnosti činu. Tedy způsobení majetkové škody (různého charakteru a rozsahu) může být odlišně posuzováno z hlediska společenské nebezpečnosti.

Jednotlivé funkce majetkové škody spolu úzce souvisí.

a) Nejprve ke vztahu prvního hlediska (škoda — znak skutkové podstaty trestného činu) a druhého hlediska (škoda — jeden z objektivních činitelů spoluurčujících nebezpečnost činu pro společnost).

U trestných činů, u kterých je způsobení majetkové škody znakem skutkové podstaty trestného činu (základní nebo kvalifikované), rozsah majetkové škody významně ovlivňuje konkrétní stupeň společenské nebezpečnosti. Je kritériem materiálního znaku trestného činu, může výrazně ovlivnit závěr o tom, zda jednání bude považováno za natolik ne-

⁶²⁾ Kudrjavcev, V. N.: Op. cit., str. 154.

⁶³⁾ Kuzněcovová, N. F.: Op. cit., str. 54.

bezpečné, aby se jednalo o trestný čin či nikoliv. Příklad to dokáže: známkem objektivní stránky trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. je způsobení majetkové škody. Pokud jde o společenskou nebezpečnost takového činu, již na prvý pohled je zřejmý rozdíl, pokud za stejných podmínek je například způsobena škoda na majetku v socialistickém vlastnictví v jednom případě ve výši 10 000 Kčs a ve druhém případě 40 000 Kčs. Právní kvalifikace obou případů bude totožná — § 132 odst. 1 tr. zák. Konkrétní stupeň nebezpečnosti činu pro společnost bude však rozdílný, vzhledem k rozdílné intenzitě naplnění znaku skutkové podstaty. Pokud majetková škoda podstatně převyšuje minimální hranici potřebnou k naplnění znaku příslušné skutkové podstaty, může být tato skutečnost považována za přitěžující okolnost ve smyslu § 34 písm. b) tr. zák. — způsobení „vyšší škody“.

Majetková škoda však nemusí být známkem skutkové podstaty, ale také jiným škodlivým důsledkem spáchaného trestného činu, například způsobení majetkové škody jako důsledek spáchání trestného činu výtržnictví — § 202 tr. zák., ublížení na zdraví — § 221 tr. zák., porušování domovní svobody podle § 238 tr. zák. V takových případech je majetková škoda vedlejším produktem trestného činu a zvyšuje nebezpečnost činu pro společnost oproti případům, kdy spáchání trestného činu nemá za následek vznik majetkové škody. Majetková škoda jako možný škodlivý důsledek spáchání trestného činu může mít povahu vedlejšího následku trestného činu. Společenská nebezpečnost činu vzrůstá nejen s rozsahem majetkové škody, ale i množstvím objektů, které byly zasaženy jednáním pachatele vedle objektu hlavního. Objektem trestného činu, kterým byla způsobena majetková škoda, mohou být jiné zájmy než zájmy majetkové, ale majetková škoda, která z hlediska právní kvalifikace není relevantní, může zvyšovat společenskou nebezpečnost spáchaného činu, a tím se odrazit i při stanovení druhu trestu, resp. jeho výměry (srov. např. § 59 odst. 2 tr. zák. o možnosti uložit podmíněně odsouzenému, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil).

Naopak jiné momenty stupeň společenské nebezpečnosti snižují. Trestní zákon výslovně ukládá soudu, aby při posuzování nebezpečnosti činu pro společnost a osoby pachatele přihlížel k tomu, zda pachatel dobrovolně nahradil škodu způsobenou trestným činem — § 33 písm. h) tr. zák.

b) Pokud jde o vzájemný vztah prvního hlediska (škoda jako znak skutkové podstaty) a třetího hlediska (škoda — předmět pohledávky poškozeného), platí, že výrok o náhradě škody má svůj podklad ve výroku o vině. To znamená, že správnost výroku o náhradě škody je v první řadě odvislá od bezchybných skutkových zjištění. Nesprávný je proto postup, ke kterému někdy v praxi dochází, kdy soud ve výroku o vině v od-

suzujícím rozsudku uvede přesnou výši škody, kterou pachatel způsobil trestným činem, ale v rozporu s tím odkáže poškozeného podle § 229 odst. 1 tr. řádu s nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občansko-právních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem s odůvodněním, že soud nemá dostatek podkladů pro vyslovení povinnosti k náhradě škody, nebo že by bylo třeba pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody provádět další dokazování. Takový postup je nesprávný proto, že soud tím sám zpochybňuje správnost vlastního zjištění v otázce viny o skutečné výši škody, neboť svá skutková zjištění považuje za správná pouze pokud jde o výrok o vině, ale nepokládá je za dostatečný podklad pro výrok o náhradě škody. Tím jsou jednotlivé výroky rozsudku v obsahovém rozporu a netvoří logický celek.⁶⁴⁾

Chybným je rovněž opačný postup, kdy soud v rozporu se zásadou, že pokud nelze zjistit přesnou výši škody, musí soud zjistit alespoň minimální výši škody, kterou pachatel nejméně způsobil (č. 53/1958 Sb. rozh. tr.), ve výroku rozsudku neuvede alespoň nejnižší výši škody tam, kde ji nebylo možno zjistit přesně, ale o náhradě škody rozhodne přesnou částkou. Tak například soud se ve výroku rozsudku uvede, že obviněný odcizil poškozené socialistické organizaci věci v „zanedbatelné hodnotě“ nebo věc v ceně „kolem X Kčs“ a podobně, ale výrok o náhradě škody obsahuje přesnou výši škody, kterou je obviněný povinen zaplatit poškozenému právě za odcizené věci v „zanedbatelné hodnotě“.

K objasnění a ověření správnosti shora naznačených úvah může přispět i seznámení s konkrétním případem ze soudní praxe.

Rozsudkem městského soudu v Praze sp. zn. 1 T 11/85 byl obviněný odsouzen za trestný čin loupeže podle § 234 odst. 1, odst. 2 písm. b) tr. zák.

Trestného činu loupeže se obviněný dopustil podle zjištění soudu prvního stupně tím, že v čase a místě specifikovaném ve výroku rozsudku, v bytě poškozeného P., v úmyslu zmocnit se částky 41 500 Kčs nejdříve kuchyňským nožem ohrožoval P., poté mu podrazil nohy, a když jmenovaný upadl, udeřil jej zezadu popelníkem do hlavy a poté, co P. ztratil vědomí, svázal mu ruce a nohy a s částkou 41 500 Kčs z bytu odešel. V odůvodnění rozsudku pak soud uvedl okolnosti, které spáchání trestného činu předcházely. Obviněný a poškozený se dohodli o směně československých korun za západoněmecké marky. Obviněný přislíbil, že poškozenému sežene dohodnuté množství marek a k plánované směně mělo dojít v bytě poškozeného. Když poškozený předložil přislíbenou částku peněz, obviněný se dopustil jednání, které soud posoudil jako trestný čin loupeže podle § 234 odst. 1, odst. 2 písm. b) tr. zák.

⁶⁴⁾ Materiál Nejvyššího soudu ČSR Tpj 106/81, str. 58—59.

V průběhu trestního řízení uplatnil poškozený P. nárok na náhradu škody. O tomto návrhu rozhodl soud tak, že podle § 229 odst. 1 tr. řádu odkázal poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. Rozhodnutí odůvodnil tím, že částka, která byla poškozenému odcizena, „byla určena ke spekulativnímu nelegálnímu nákupu devizových prostředků a nepodařilo se zjistit, zda celá částka byla ve vlastnictví poškozeného nebo tak, jak uváděl v přípravném řízení, byla ve vlastnictví více osob“. Dále poukázal na to, že část peněz, kterých se obviněný zmocnil, byla u obviněného zajištěna a v hlavním líčení nebylo zřejmé, zda mu tato částka byla nebo bude skutečně vydána a navíc poškozený žádal náhradu škody v částce 42 500 Kčs, ačkoliv bylo provedenými důkazy prokázáno, že mu bylo násilím odcizeno pouze 41 500 Kčs. Ze všech těchto důvodů soud prvního stupně usoudil, že bude na místě, aby se poškozený svého nároku na náhradu škody domáhal v občanskoprávním řízení.

Nejvyšší soud ČSR k odvolání poškozeného rozsudek soudu prvního stupně podle § 258 odst. 1 písm. f) odst. 2 tr. řádu částečně zrušil ve výroku, jímž byl tento poškozený podle § 229 odst. 1 tr. řádu odkázán s uplatněným nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních a podle § 259 odst. 3 tr. řádu rozhodl tak, že odsouzenému uložil podle § 228 odst. 1 tr. řádu povinnost k náhradě škody. Vycházel z toho, že v daném případě došlo ke zmenšení majetkového stavu poškozeného zaviněným protiprávním jednáním obviněného. Ze skutkových zjištění vyplynulo, že obviněný se násilně zmocnil cizí věci ve smyslu § 234 tr. zák. a tohoto protizákonného jednání se dopustil ke škodě poškozeného odcizením částky 41 500 Kčs. Proto není rozhodné, zda byl takto poškozený zkrácen na majetku, který získal prodejem, půjčkou nebo jakýmkoliv legálním způsobem. O zákonném nabytí peněz poškozeným přitom v řízení nevznikly žádné pochybnosti. Pokud šlo o konkrétní určení těchto peněz, nemohl mít závěr soudu prvního stupně o tom, že peníze byly určeny k nelegálnímu nákupu cizí měny, vliv na zjištění o vzniku škody a na právo poškozeného na její náhradu (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR 11 To 72/85, publikovaný v Bulletinu NS ČSR č. 3/1986 poř. č. 39 a dále pod č. 50/1986 Sb. rozh. tr.).

Z uvedeného tedy vyplývá, že pokud v posuzovaném případě soud uznal obžalovaného vinným skutkem, kterým si obviněný násilím přivlastnil cizí věc, a tento skutek posoudil jako trestný čin loupeže podle § 234 tr. zák., musel zároveň dojít k závěru, že poškozenému vznikla škoda odpovídající hodnotě peněz, kterých se obviněný násilím zmocnil. Nárok na náhradu této škody může poškozený v trestním řízení učinit předmětem své pohledávky. Na tomto závěru nemění nic okolnost, že peníze, kterými poškozený disponoval, byly jeho vlastnictvím, ať je získal půjčkou od jiných osob, koupí, darem, děděním nebo na základě jiných zákonných dů-

vodů. Pokud by například třetí osoba půjčila poškozenému peníze, staly by se tyto součástí majetku poškozeného a poškozenému by vznikla jen povinnost této třetí osobě vrátit ekvivalentní peněžitou hodnotu. Rozhodná je tedy pouze skutečnost, že peníze poškozeného představovaly pro obviněného cizí věc ve smyslu § 234 tr. zák.

Pro vznik majetkové újmy u poškozeného a náhradové povinnosti postihující obviněného není rozhodná ani plánovaná budoucí dispozice s penězi. To znamená, že argument, kterým soud prvního stupně odůvodnil postup podle § 229 odst. 1 tr. řádu, totiž skutečnost, že peníze byly určeny ke spekulativnímu nelegálnímu nákupu devizových prostředků, není důvodný.

Ze shora řečeného tedy vyplývá, že v případě, že soud uznal obviněného vinným trestným činem loupeže podle § 234 tr. zákona a poškozený byl vlastníkem peněz, jež obviněný získal trestným činem, chybí argument, pro který by soud nemohl rozhodnout o náhradě škody, a při splnění zákonných podmínek poškozenému škodu přiznat.

V souvislosti s právním posouzením oprávněného nároku poškozeného v posuzovaném případě se v praxi vyskytl názor, zde např. částka, jejíž výše je předmětem návrhu poškozeného, byla držena poškozeným oprávněně. Nelze samozřejmě podat přehled o skutkových situacích charakterizujících stupeň nebo míru oprávněnosti poškozeného při nakládání s věcí. Ovšem i neoprávněně držená věc (peníze), která se stala předmětem loupeže, nevylučuje oprávněnost navrhovatele k náhradě této věci proto, že sám poškozený je takovou povinností vázán vůči třetí osobě. Povaha protiprávnosti může být samozřejmě předmětem zkoumání, zejména tehdy, když držení částky poškozeným je založeno na protiprávním úkonu, který je trestným činem. K tomu zřejmě směřuje námitka z praxe s tím, že soud se má zabývat otázkou oprávněnosti návrhu poškozeného jako otázkou prejudiciální s tím, že poškozeným subjektem zde může být jiná osoba než poškozený, který podal návrh na náhradu škody. Navrhovatel by zde pak vystupoval pouze jako poškozený ve smyslu § 43 ods. 1 tr. řádu a vedle něho by vystupovala další osoba jako poškozený s nárokem na náhradu škody, např. socialistická organizace, které poškozený částku odcizil a posléze se sám stal předmětem útoku ve smyslu § 234 odst. 1 tr. zák. Tato otázka je co do svého skutkového stavu natolik závažná, že by se měla stát předmětem samostatného posouzení. V daném případě však, jak bylo uvedeno, nevznikly pochybnosti o legálním nabytí peněz poškozeným.

Z předchozího výkladu vyplynulo, že majetková škoda jako předmět pohledávky poškozeného má podklad ve výroku o vině. Vázanost výroku o náhradě škody na výrok o vině však nelze mechanicky chápat tak, že rozsah pohledávky poškozeného musí být vždy totožný

s rozsahem pojmu škoda jako znaku skutkové podstaty příslušného trestného činu nebo přečinu. V konkrétním případě může být rozsah pohledávky poškozeného vyšší než škoda — znak skutkové podstaty příslušného deliktu (poškozený může požadovat v adhezním řízení i škodu, která vznikla v příčinné souvislosti se skutkem, který naplňuje znaky trestného činu, nebo přečinu), anebo i nižší (poškozený nemusí požadovat v adhezním řízení celý nárok). Jinak řečeno pojem škody jako znaku skutkové podstaty trestného činu — přečinu nelze směšovat se škodou — pohledávkou poškozeného. V praxi se v tomto směru vyskytují pochybení, spočívající v tom, že se oba pojmy nesprávně zaměňují.

c) Také druhé hledisko (majetková škoda jako okolnost spoluurčující nebezpečnost činu pro společnost a tím i výměru trestu) a třetí hledisko (majetková škoda — předmět pohledávky poškozeného) spolu souvisí. Tato souvislost nespočívá pouze v okolnosti, že jedním z kritérií pro vyměrování trestu je společenská nebezpečnost činu — § 31 odst. 1 tr. zák., ale také v tom, že uložení určitého druhu trestu je vázáno na okolnost, zda obžalovanému uložil soud povinnost k náhradě škody a na rozsah této povinnosti.

Uvedené tvrzení je možné ilustrovat na vztahu peněžitého trestu a náhrady škody.

Podle § 54 odst. 1 tr. zák. při výměře peněžitého trestu přihlédne soud k osobním a majetkovým poměrům pachatele; peněžitý trest neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný.

Solnař uvádí, že majetkové poměry zahrnují veškeré příjmy odsouzeného, včetně domovního majetku a zařízení na straně jedné a závazky na straně druhé, včetně náhrady škody, která byla obviněnému rozsudkem uložena.⁶⁵⁾ Při ukládání peněžitého trestu má soud brát v úvahu také předpoklady pro uplatnění a vymáhání náhrady škody způsobené trestným činem.⁶⁶⁾

Také judikatura zdůrazňuje povinnost soudu brát zřetel při ukládání peněžitého trestu na rozsah uplatněné a přisouzené pohledávky k náhradě škody — srov. č. 22/1977/II Sb. rozh. tr., ve kterém se uvádí, že povinnost k náhradě škody má zásadně přednost před zaplacením peněžitého trestu.

Vzájemný vztah peněžitého trestu a náhrady škody lze vyjádřit dvěma pravidly:

a) Uložení peněžitého trestu není vyloučeno tím, že soud zároveň rozhodl, že obžalovaný je povinen nahradit škodu způsobenou trestným či-

⁶⁵⁾ Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření, 1. vydání, Academia, Praha 1979, str. 110.

⁶⁶⁾ Nezkusil, J.: Čs. trestní právo, 1. díl, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha, Orbis 1976, str. 198.

Čič, M. a kol.: Trestní právo hmotné, 1. vydání, Praha, Panorama 1984, str. 184.
Novotný, O.: O trestu a vězeňství, 1. vydání, Praha, Academia 1967, str. 11.

nem. Výměra peněžitého trestu může být vyšší než výše škody způsobené trestným činem a nezákonný prospěch pachatele trestného činu. Účelem peněžitého trestu není jen odčerpání majetkového prospěchu získaného nezákonným způsobem, ale také postižení pachatele další újmou, která je nezbytnou součástí uloženého trestu.

b) Při ukládání peněžitého trestu, resp. zvažování jeho konkrétní výměry, má soud vzít zřetel na povinnost obžalovaného k náhradě škody, o které soud rozhodl, tedy na judikovaný nárok, o kterém bylo rozhodnuto v trestním řízení. Problematickým je, do jaké míry má přihlédnout k případným dalším pohledávkám, které může poškozený v budoucnu uplatnit v jiném řízení než v řízení trestním.

Pokud jsou splněny podmínky pro rozhodnutí o náhradě škody, soud musí o náhradě škody rozhodnout (č. 34/1963 Sb. rozh. tr.). Soud postupuje nesprávně, pokud nerozhodne o uplatněném nároku na náhradu škody, ačkoliv pro rozhodnutí byly splněny podmínky, popř. nepřipustí poškozeného ve smyslu § 44 odst. 2 tr. řádu — a pokud jeho postup je založen na obavě, že rozhodnutí o náhradě škody by vyloučilo uložení peněžitého trestu.

Tato problematika je zvláště aktuální v praxi krajských soudů jednajících jako soudy prvního stupně v případech, v nichž rozhodují o nejzávažnějších trestných činech a ukládají obviněným povinnost nahradit způsobenou škodu, případně tato povinnost přichází v úvahu. V některých z těchto případů, v nichž způsobená škoda a resp. její náhrada, je vyjádřena velkými, mnohdy statisícovými částkami, krajské soudy neukládají peněžité tresty s ohledem na povinnost obviněného nahradit způsobenou škodu. Podporu tohoto postupu shledávají také v judikatuře — ve stanovisku uveřejněném pod č. I/1965 Sb. rozh. tr. Podle něho uložení peněžitého trestu je nutno z hlediska jeho dobytosti zvážit zejména v případě, že soud přiznává poškozenému jeho nárok a zavazuje pachatele k náhradě škody.

Tento názor a na něm založenou praxi však jiní berou v pochybnost a vyslovují odlišné mínění. Svůj názor opírají o ustanovení § 343 odst. 2 tr. řádu, ze kterého plyne, že peněžitý trest smí být vymáhán jen potud, pokud tím nebude zmařeno uspokojení přiznaného nároku na náhradu škody. Z toho dovozují, že peněžitý trest je možné uložit bez ohledu na nárok poškozeného na náhradu škody, neboť pokud by mělo být zmařeno uspokojení poškozeného, peněžitý trest nesmí být vymáhán. Navíc ze znění § 343 odst. 2 tr. řádu vyplývá, že zákonodárce předpokládal případ, kdy bude uložen peněžitý trest současně s uložením povinnosti nahradit škodu za situace, kdy výkon uloženého trestu by zmařil uspokojení přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody. Kdyby to nepředpokládal, ustanovení § 343 odst. 2 tr. řádu by bylo bezpředmětné.

Citovaný názor je problematický. Uvedené pojetí totiž akcentuje procesní předpis, který slouží k výkonu peněžitého trestu, ale přehlíží, že rozhodujícím hlediskem pro uložení jakéhokoliv druhu trestu, tedy i pro uložení peněžitého trestu musí být podmínky stanovené trestním zákonem. Domnívám se, že primární je jiná stránka věci, než samotný výkon peněžitého trestu. Nejde tedy o to, že peněžitý trest podle příslušného ustanovení trestního řádu nebude moci být vymáhán, ale o skutečnost, že v daném případě nejsou splněny podmínky pro jeho uložení. Domnívám se, že procesní norma — trestní řád — nemůže suspendovat zákonné podmínky pro uložení trestu stanovené v trestním zákoně. Pokud trestní zákon určuje, že soud přihlédně k osobním a majetkovým poměrům pachatele, pak nelze otázku vyložit jinak než ve shodě se shora citovaným stanoviskem judikatury — č. I/1965 Sb. rozh. tr.

Argument pro závěr, že peněžitý trest je možné uložit bez ohledu na výrok o náhradě škody, lze však shledat v následujícím tvrzení: Pro uložení trestu (včetně peněžitého) je vždy rozhodný stav v době jeho ukládání — ani stav dřívější ani stav pozdější. Kdyby soud už při ukládání peněžitého trestu hodnotil možnost nebo nemožnost jeho výkonu vzhledem k povinnosti obžalovaného nahradit škodu, musil by hodnotit budoucí, v době ukládání trestu ještě nejisté okolnosti — mezi nimi i okolnost, zda poškozený přikročí k vymáhání svého nároku do tří měsíců od právní moci rozsudku nebo ne. Jestliže totiž poškozený takto nepostupuje, může být peněžitý trest vymáhán bez ohledu na nárok poškozeného — a to soud při ukládání trestu ještě samozřejmě neví.

Z uvedeného je zřejmé, že se jedná o spornou otázku. Mám za to, že při posuzování podmínek pro uložení peněžitého trestu je třeba vzít zřetel na přiznaný nárok poškozeného na náhradu škody. Soud postupuje nesprávně, pokud uloží peněžitý trest v těch zcela evidentních případech, ve kterých by poškozený v důsledku rozhodnutí soudu nemohl uspokojit nárok na náhradu škody.

Domnívám se dále, že opačný postup by byl mimo jiné v rozporu se zásadou pomocné role trestní represe v tom smyslu, že prostředky trestního práva by byly použity v případech, kde to nebude účelné. Poškozený jako osoba, které se nepříznivé důsledky spáchání trestného činu především dotýkají, v důsledku rozhodnutí soudu nebude moci uspokojit svoji pohledávku. Předmětem trestního řízení by nemělo být jen rozhodnutí o oprávněnosti nároku poškozeného, ale také reálné zabezpečení možnosti skutečného uspokojení poškozeného a to bez ohledu na okolnost, zda poškozeným je socialistická organizace nebo jiná právnická osoba či osoba fyzická.

Můj názor však nelze chápat tak, že v žádném případě není možné současně uložit peněžitý trest a současně rozhodnout o náhradě škody, nebo

tak, že uložení peněžitého trestu je vyloučeno v případě, že přisouzená náhrada škody je vyjádřena velkými peněžitými částkami a nelze jej vyložit ani jako tendenci vedoucí ke zúžení trestního postihu, jako snahu, aby pachatel nebyl postižen peněžitým trestem. Jde jen o to, aby v rozhodovací praxi se prosadilo hledisko účelnosti trestní hrozby, tedy hledisko, zda uložena újma je vyvážena užitkem, který ze sankce plyne.

Kapitola třetí

MAJETKOVÁ ŠKODA, SKUTKOVÁ PODSTATA TRESTNÉHO ČINU A NEBEZPEČNOST ČINU PRO SPOLEČNOST

1. ZPŮSOB VYJÁDŘENÍ MAJETKOVÉ ŠKODY V TRESTNÍM ZÁKONĚ A ZÁKONĚ O PŘEČINECH

Z komplexu otázek, jež se vztahují k majetkové škodě a skutkové podstatě trestného činu, jsem, vzhledem k omezenému rozsahu práce, zvolil k podrobnějšímu zkoumání jedinou: způsob vyjádření majetkové škody v trestním zákoně, resp. zákoně o přečinech. Je tomu tak mimo jiné i pro aktuálnost této otázky vzhledem k připravované novelizaci trestního práva hmotného, jež by měla směřovat k úplnějšímu vymezení podmínek trestní odpovědnosti a intenzity trestní represe.

Platný čs. trestní zákon a zákon o přečinech vyjadřují rozsah majetkové škody dvojím způsobem: zásadně, v širším počtu případů, je rozsah majetkové škody vyjádřen obecnými, hodnotícími pojmy, jimž je nutno dát konkrétní obsah i rozsah judikaturou. Takový způsob vyjádření je obsažen například v ustanovení § 95 odst. 1, § 132 odst. 4 tr. zák. — termín „škoda velkého rozsahu“, nebo v ustanovení § 120 odst. 2 písm. b), § 201, § 132 odst. 2 písm. c) tr. zák. — termín „značná škoda“. V některých případech je obecný termín vyjadřující rozsah majetkové škody zákonodárcem upřesněn, ale opět jen v obecné poloze, například: „větší škoda na majetku v socialistickém vlastnictví“ — § 120 odst. 1, § 130 odst. 1, § 137 odst. 1 tr. zák., „značná škoda na majetku v socialistickém vlastnictví“ — § 129 odst. 2, § 130 odst. 2 tr. zák., „škoda nikoliv nepatrná“ — § 209 odst. 3 písm. a) tr. zák.

Výjimečně, ve dvou případech (§ 3 odst. 1, § 13 odst. 2 zák. č. 150/1969

Sb.), vyjádřil zákonodárce rozsah majetkové škody pevnými peněžitými částkami — 1500 Kčs a 5000 Kčs.

Již na základě zcela stručného nastínění obou řešení je zřejmé, že jde o stanoviska protichůdná. V obecnější rovině pak jde o otázky, kde správné řešení patrně leží mezi dvěma extrémy, mezi obecností a kauzuistikou zákona.

K osvětlení rozebíraných otázek může být užitečný alespoň stručný přehled dřívější právní úpravy.

Pevné číselné vyjádření rozsahu majetkové škody způsobené trestným činem obsahovalo právo buržoazní. Tak podle rakouského trestního zákoníku z roku 1852 byla například krádež zločinem nebo přestupkem podle toho, zda škoda byla větší než 2000 korun, resp. za určitých podmínek větší než 500 korun (§ 175, 174).

V době, kdy skončila platnost rakouského trestního zákoníku u nás, to bylo 6000 a 1500 korun, neboť zákon č. 88/1948 Sb. zvýšil dosavadní částky rozhodné pro kvalifikaci na trojnásobek.

Naproti tomu zákonodárce v trestním zákoně z roku 1950 pevné peněžitě hranice výše majetkové škody nezavedl. Některé pozdější právní předpisy související s trestním zákonem však pevné hranice zavedly. Tak v zákoně č. 24/1957 Sb. o kárném (disciplinárním) stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví se vylučuje stíhání činu jako kárného provinění, převyšuje-li škoda 500 Kčs. Zákon č. 38/1961 Sb. o místních lidových soudech přijal poněkud jiné řešení. Obsahoval jednak hranici škody „nepřevyšující částku 5000 Kčs“ — § 16 odst. 2, § 21 písm. c) cit. zákona (provinění proti majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti a provinění proti pracovní kázi). A jednak hranici „příliš nepřevyšující částku 500 Kčs“ (pro ohraňování provinění proti majetku v socialistickém vlastnictví a osobním vlastnictví — § 16 odst. 1 cit. zákona).

Platný trestní zákon z roku 1961 neobsahuje přesné číselné vyjádření výše škody; je však v něm řada obecných termínů (hodnotících pojmů), vyjadřujících rozsah majetkové škody. Obsah těchto termínů je určen judikaturou.

Později, zákonem č. 150/1969 Sb., o přečinech, vytvořil zákonodárce dvě pevné peněžitě hranice jako formální znaky přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1, odst. 2 — „škoda nepřevyšující 1500 Kčs“, „škoda nepřevyšující 5000 Kčs“.

Oba způsoby vyjádření rozsahu majetkové škody mají své přednosti i nedostatky.

Předností prvního způsobu vyjádření — tedy vyjádření rozsahu majetkové škody pomocí obecných termínů, je, že při aplikaci obecné hodnotící normy je možné přihlídnout k okolnostem konkrétního případu každé

jednotlivé trestní věci. Výkladem obecných pojmů, jejichž obsah není přesně vyjádřen v zákoně, je možné přihlížet ke změně podmínek života společnosti, aniž by muselo dojít ke změně zákona.⁶⁷⁾ Přesné peněžitě vyjádření rozsahu majetkové škody nemusí také vždy odpovídat konkrétnímu stupni společenské nebezpečnosti činu, spáchaného za konkrétních okolností, jež nemohou být předem předvídaný.⁶⁸⁾

Dále se uvádí, že právní úprava vyjadřující rozsah majetkové škody obecnými pojmy odpovídá lépe materiálnímu pojetí trestného činu. Při materiálním pojetí trestného činu výše škody, vyjádřená jako formální znak příslušné skutkové podstaty, může sice hrát významnou, ale nikoliv dominantní úlohu v tom smyslu, aby byla korektivem trestní odpovědnosti a určovala, jaká jednání budou považována za trestná.

Pro uvedené vyjádření rozsahu majetkové škody hovoří i praktické důvody — pohyb životní úrovně vyjádřený mírou pohybu cen a mezd, na který může judikatura pružněji reagovat při výkladu obecných hodnotících pojmů.

Ovšem ani právní úprava vyjadřující rozsah majetkové škody obecnými pojmy, jejichž obsah je konkretizován judikaturou, není chráněna před tendencí praxe směřující pouze k finančnímu vyjádření obsahu příslušných znaků skutkové podstaty, což ve svých důsledcích může také znamenat zjednodušení materiálního pojetí trestného činu.⁶⁹⁾

K nedostatkům způsobu vyjádření majetkové škody obecnými pojmy je třeba přičítat chyby plynoucí ze subjektivistické aplikace hodnotících pojmů, což je v literatuře předmětem kritiky. Tak ze sovětských pramenů lze poukazovat na práci Frolova a Pitěckého, kteří upozorňují na obtíže spojené s aplikací norem trestního zákoníku RSFSR obsahujícího hodnotící pojmy. Uvádějí, že subjekt aplikující normu obsahující hodnotící pojmy dává tomuto ustanovení takový smysl, který se shoduje s jeho osobní představou. A osobní představy jsou u každého člověka velice individuální a u téže osoby se mění i v průběhu doby. Při aplikaci norem obsahujících obecné termíny se ve velké míře promítají takové vlastnosti aplikujícího subjektu jako je úroveň jeho profesionální přípravy, právního i mravního vědomí, životní zkušenost, znalost soudní praxe, právní teorie atd. V některých případech smysl normy, jak je vyjádřen zákonodárcem v obecném ustanovení, se může lišit od individuálního posouzení aplikující-

⁶⁷⁾ Srov. Naumov, A.: Dispozicija ugovornogo zakona i kvalifikacija prestupljenij, Sovětskaja justicija č. 3/1986, str. 5—6.

⁶⁸⁾ Michlin, A. C.: Posledstvija prestupljenija, Moskva, Juridičeskaja litěratūra 1969, str. 45.

⁶⁹⁾ Ke kritice této tendence podrobněji Jestřáb, M.: K některým otázkám kvantitativního určení znaků hospodářských trestných činů, Socialistická zákonnost, 25, 1977, č. 3, str. 136—143.

ciho subjektu, což vede k chybnému rozhodování.⁷⁰⁾ Lze poukázat i na práci Pitěckého, který na podkladě empirického materiálu uvádí nejtypičtější případy pochybení soudu při aplikaci hodnotících pojmů obsažených v trestním zákoně RSFSR.⁷¹⁾

V souvislosti se současnými úvahami o změnách platného trestního zákonodárství v SSSR se k této otázce vyslovuje Kovalev, který uvádí: „Pro vyjádření následků těch trestných činů, u nichž jimi způsobená škoda může být vyjádřena kvantitativně, má vždy přednost formální dispozice, nikoliv hodnotící. Z toho vyplývá pro zákonodárce prvořadý úkol: Aby vyloučil v soudní praxi chyby v těch případech, kdy škoda může být vyjádřena kvantitativně, musí stanovit přesně její rozsah, případně její minimální a maximální hranice; je třeba vyhnout se takovým neurčitým vyjádřením jako velký, zvláště velký rozsah, jednání spáchané ve velkém rozsahu, značná škoda atd. Pokud z nějakého důvodu není možné uskutečnit takovou formální koncepci ve všech případech, kdy kvalifikace trestného činu a závažnost trestu závisí na výši škody, je třeba, aby výši škody stanovil Nejvyšší soud SSSR nebo republiky autentickým výkladem nebo prezidium Nejvyššího sovětu legálním výkladem.

Hodnotící dispozice jsou nezbytné tam, kde je způsobena morální, ideologická nebo politická škoda. Její ohodnocení se děje soudem neboť předmětem je zde stanovené subjektivní chápání výsledku trestného činu, který nemůže být vyčíslen jako přesná veličina. Za podobných okolností míra spravedlnosti rozsudku bude vždy nést charakter subjektivního hodnocení.“⁷²⁾ Autor se domnívá, že přesné, formální vymezení dispozic zvláštní části trestního zákona by mělo být vedoucím principem konstrukce norem zvláštní části, s nepočetnými výjimkami ve prospěch koncepce s hodnotícími (tj. obecnými) dispozicemi.⁷³⁾

Koncepci založené na vyjádření rozsahu majetkové škody obecnými pojmy v zákoně, jejichž obsah a rozsah vyjadřuje judikatura, lze vytýkat strnulost interpretace těchto pojmů judikaturou. Čič a Mathern již dříve důvodně upozornili, že tyto pojmy nejsou chápány a interpretovány dynamicky v souvislosti s ekonomickou situací, maloobchodními cenami a všemi okolnostmi konkrétní trestní věci.⁷⁴⁾

⁷⁰⁾ Frolov, E. A.—Pitěckij, V. V.: Garantii zakonnosti i ocenocnyje ponjatija v ugo-lovnom prave, Sovětskoje gosudarstvo i pravo, č. 6/1976, str. 87—91.

⁷¹⁾ Pitěckij, V. V.: Primenenije ocenocnych ponjatij ugo-lovnogo zakona, Sovětskaja justicija č. 20/1984, str. 4—6.

⁷²⁾ Kovalev, M. I.: K voprosu o teorii ugo-lovnogo kodeksa, Sovětskoje gosudarstvo i prava, č. 5/1988, str. 76.

⁷³⁾ Kovalev, M. I.: Op. cit., str. 76.

⁷⁴⁾ Srov. Čič, M.—Mathern, M.: Úvahy o výške škody v československom trestnom prave, Právny obzor 63, 1980, č. 1, str. 65—75.

Čič, M.—Mathern, V.: Ochrana socialistickej ekonomiky, 1. vydání, Bratislava, Obzor 1980, zejména str. 158—163.

Argument, že judikatura může výkladem obecných hodnotících pojmů aktuálně reagovat na změněné ekonomické a jiné podmínky rychleji než legislativní praxe, považují za užitečné konfrontovat s vývojem čs. trestního zákonodárství. Ze srovnání vyplývá, že trestní zákon z roku 1961 byl od nabytí účinnosti do konce roku 1989 novelizován celkem v osmi případech, ale výklad obecných pojmů zůstal na úrovni kritérií přijatých judikaturou ještě před rokem 1961, až přibližně do poloviny roku 1987, kdy stanoviskem pléna Nejvyššího soudu ČSSR Plsf 2/87, publikovaných pod č. 1/1988 Sb. rozh. tr. byl vyjádřen nový obsah pojmů „značná škoda“ a „škoda velkého rozsahu“. Z uvedeného jasně vyplývá, že judikatura nevyužila možností, které by měly být výhodou právě této koncepce vyjádření rozsahu majetkové škody, a již dříve a pružněji nereagovala na změny společenských a hospodářských poměrů změnou obsahu současných obecných, hodnotících pojmů.

Dalším, nikoliv však nejméně významným z argumentů, jež je možné snést proti stávající koncepci, je poukaz na skutečnost, že o obsahu zákonůch znaků vyjadřujících rozsah majetkové škody, a tím vlastně i o rozsahu trestněprávní odpovědnosti, rozhoduje nikoliv zákonodárský orgán, jež normu přijal, ale orgán právo aplikující. Ve spojitosti s finančním vyjádřením znaku „značná škoda“, jak je podávala judikatura (č. 2/1958 Sb. rozh. tr.), se uvedeným aspektem zabýval Solnař. Uvedl, že „Nejvyšší soud jen konstatuje praxi soudů, ani v tomto ani v jiných podobných rozhodnutích neuvádí pro tuto hranici žádné podrobnější důvody, což je nedostatek. Vždyť není Nejvyšší soud zákonodárcem, který uvádí důvody svého rozhodnutí alespoň v důvodové zprávě, ale Nejvyšší soud zákon jen vykládá, třebaže také ve formě obecných směrnic a nikoliv jen ve formě rozhodování konkrétního případu. Výklad zákona by pak měl působit v první řadě svou přesvědčivostí, zase bez rozdílu, jde-li o rozhodování konkrétního případu či o obecné směrnice.“⁷⁵⁾ Požadavek, aby týž orgán, jež rozhoduje o přijetí příslušné normy, podával také její obecně závazný výklad, by musel být řešen legislativně (obdobou institutu § 65 ústavy z roku 1948).

Výhody druhého způsobu vyjádření rozsahu majetkové škody — tedy koncepce, podle které je rozsah majetkové škody vyjádřen přesnými finančními částkami v Kčs, patří v několika okolnostech:

- a) V přesném stanovení podmínek trestní odpovědnosti.
- b) V jasném, srozumitelném rozlišení mezi soudně trestnými delikty a jinými porušeními práva, zejména přestupky, resp. v rozlišení jednotlivých kategorií soudně trestných deliktů navzájem, pokud rozdíl spočívá v rozsahu způsobené majetkové škody.

⁷⁵⁾ Solnař, V.: Op. cit. v pozn. 24, str. 159—160.

c) Právní úprava by byla jasná, srozumitelná, přehledná.

Ad a) Vyjádření rozsahu majetkové škody určitou přesnou peněžitou částkou přímo v zákoně, jako znak skutkové podstaty trestného činu, s naprostou důsledností respektuje zásadu nullum crimen sine lege, na které jsou založeny základy trestní odpovědnosti. Shora řečené však nelze s naprostou určitostí tvrdit o případě opačném, kdy znakem objektivní stránky trestného činu je obecný termín, jehož konkrétní obsah i rozsah je do-
tvářen judikaturou.

Koncepce, při které je přesná finanční částka znakem skutkové podstaty trestného činu, je použitelná jak v případě konstrukce základních skutkových podstat, tak kvalifikovaných skutkových podstat.

Podle sociálněpolitického smyslu příslušného ustanovení by bylo třeba posoudit, ve kterých případech by bylo možné obecné hodnotící pojmy, například „značná škoda“, „značný prospěch“, „zvlášť závažný následek“ apod. vyjádřit přesnou peněžitou částkou. V každém konkrétním případě by však bylo třeba uvážit individuální objekt trestného činu. Nelze postupovat mechanicky tak, že ve všech případech, kdy zákonodárce používá termín „škoda“ by bylo možné tento termín vyjádřit pevnou peněžitou částkou. Tak například v ustanovení § 97 odst. 1 písm. b) tr. zák. se uvádí pojem „závažná škoda“. Tento pojem není v žádném jiném ustanovení trestního zákona a jeho obsah je, vzhledem k individuálnímu objektu trestného činu sabotáže podle § 97 tr. zák., širší, nelze jej vyjádřit přesnou peněžitou částkou v Kčs. Zákon v tomto ustanovení totiž chrání nejenom materiální hodnoty, ale „závažnou škodou“ ve smyslu § 97 odst. 1 písm. b) tr. zák. je třeba rozumět i škodu politickou. V tomto případě by tedy nebylo správné nahradit obecný termín přesným finančním vyjádřením. To znamená, že přesné finanční vyjádření rozsahu majetkové škody je třeba užívat s mírou, vždy po pečlivé úvaze o výhodách a nevýhodách takového vyjádření ve vztahu k individuálnímu objektu každého konkrétního trestného činu.

Stanovení přesné finanční částky jako znaku příslušné skutkové podstaty by také znamenalo, že hranice trestní odpovědnosti by jednoznačně, přesně a srozumitelně určoval orgán k tomu zákonem oprávněný — tedy Federální shromáždění. V případě, kdy obecné termíny jsou upřesňovány judikaturou, přičemž judikáty Nejvyššího soudu ČSSR i nejvyšších soudů republik nejsou závazné, vlastně orgán aplikující právo, vzhledem ke svému rozhodujícímu vlivu na praxi, určuje hranice trestní odpovědnosti důsledněji než zákonodárce.

Přesné stanovení podmínek trestní odpovědnosti by nepochybně také sjednotilo rozhodování soudů, neboť kritéria pro posuzování jinak stejných případů by byla totožná. Uvedené hledisko by se příznivě projevilo i z hlediska praktického provádění obhajoby.

Ad b) Přesné vyjádření rozsahu majetkové škody v zákoně by přineslo jasné kritérium mezi soudně trestnými delikty a ostatními porušeními práva, zejména správními delikty. V tomto směru lze poukázat na okolnost, že zákon nevedl k jednoznačnému odlišení trestných činů a přečinů na jedné straně a přestupků na straně druhé, což lze považovat za neuspokojivé. Přitom se jedná o problematiku závažnou, dotýkající se potřeby konkrétního zákoného vyjádření základu a hranic trestní odpovědnosti.

Pojetí s přesným finančním vyjádřením rozsahu majetkové škody v zákoně by bylo možné uplatnit jak při koncepci jednoho druhu soudně trestného deliktu, tak při bipartici soudně trestných činů. V tomto případě by horní hranice výše škody u přečinů tvořila zároveň dolní hranici trestného činu.

Kratochvíl v souvislosti s kategorizací deliktu k nastíněné problematice uvádí: „Problém co nejpřesnějšího zákonného vyjádření míry společenské nebezpečnosti je problém střetu reálné dynamiky životní praxe, regulované právem na straně jedné, a požadavkem práva regulovat svůj předmět v zájmu právní jistoty co nejpřesněji „od—do“. I když je jasné, že tento způsob regulace není možné absolutizovat v duchu klasické školy, je podle našeho názoru zcela odůvodněný požadavek nezbavovat se možnosti takovéto „klasické“ regulace tam, kde je to možné, kde takováto úprava není v rozporu s požadavky kladenými na efektivní funkci socialistického práva. Zejména u majetkových deliktů není zásadnějších překážek používat pevnou hranici škody v určitém specifickém významu (ne tedy jako hranici absolutní), a to hranici vyjádřenou přímo v zákoně nebo alespoň stabilizovanou po určité období v judikatuře.“⁷⁶⁾ Pokud jde o hranici výše škody vyjádřenou judikaturou, jako problém vystupuje do popředí nežádoucí stabilita názorů aplikační praxe na relevantní výši škody ve vztahu k obecným termínům vyjadřujícím rozsah škody, jak již o tom byla zmínka.

Ad c) Vyjádření pevných peněžitých částek přímo v zákoně by nepochybně působilo příznivě na právní vědomí občanů a právní jistotu, zejména proto, že taková právní úprava by byla jednoduchá, přehledná, srozumitelná. Nejasnost právní úpravy, tedy nejasnost hranic trestní odpovědnosti naopak snižuje preventivní působení zákona.

Ostatně obecným požadavkem legislativní techniky je, aby právní normy byly ve svém vyjádření přesné a srozumitelné, a aby zamýšlený obsah byl co nejsnáze zjistitelný.⁷⁷⁾ Tomuto požadavku jistě lépe vyhovuje právní úprava s přesně vymezeným znakem skutkové podstaty trestného činu,

⁷⁶⁾ Kratochvíl, V.: Kategorizace deliktů trestněprávních a navazujících, 1. vydání, Brno, UJEP 1984, str. 64.

⁷⁷⁾ Knapp, V. a kol.: Op. cit. v pozn. 14, zejm. str. 196 a násl.

než právní předpis, obsahující obecné pojmy, jejichž obsah není v zákoně vyjádřen (ve smyslu legální definice — tj. definice uvedené přímo v textu právní normy) a u nichž obsah pojmu může být různým způsobem interpretován.

Proti koncepci právní úpravy, ve které by zákon stanovil relevantní hranici škody u majetkových trestných činů pevnou peněžitou částkou, je možné očekávat námitku, že takové řešení by vybočovalo ze současné koncepce zákonné úpravy skutkových podstat zvláštní části trestního zákona. Stávající právní úprava je totiž založena na obecném vyjádření následku (účinku) trestného činu, jak o tom může svědčit například právní úprava trestných činů proti životu a zdraví. Jinak vyjádřeno: Pokud bychom chtěli navrhouvanou koncepci uplatnit například u trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák., potom by bylo třeba použít například kritéria „kratší pracovní neschopnost“, což je zase jen vyjádření obecné, srovnatelné, pokud jde o stupeň obecnosti, s termínem „vyšší škoda“, „značná škoda“ apod., neboť jiný znak, například sedmidenní pracovní neschopnost, není z různých důvodů vhodný. Podobných příkladů ze zvláštní části trestního zákona je možné uvést více.

Námitka tedy poukazuje na okolnost, že podrobná úprava objektivní stránky trestných činů u majetkových deliktů by byla atypickým prvkem v koncepci, na níž je založena konstrukce dispozic zvláštní části trestního zákona.

Námitka však není případná. Předně zákonodárce sám blíže vymezuje účinky u deliktů proti životu a zdraví, například pojem „těžké újmy na zdraví“ taxativním výčtem druhů poruch zdraví v ustanovení § 89 odst. 6 tr. zák., a tím zároveň bez bližší konkretizace vymezuje i pojem „ublížení na zdraví“. Není tedy zcela důvodná námitka, že u trestných činů proti životu a zdraví jsou jednotlivé účinky trestných činů formulovány jen obecně.

Výhrady proti stanovení pevné hranice výše škody jako formálního znaku příslušné skutkové podstaty v zákoně vycházejí zejména z kritiky platné právní úpravy.

Tak Císařová uvádí, že platná československá právní úprava umožňuje postihnout jako trestný čin i jednání s menší způsobenou škodou (tedy menší než 1500 Kčs — formální znak přečinu podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb.), zejména tam, kde jde o zvlášť nebezpečného pachatele. Na druhé straně však neumožňuje tato úprava posoudit i méně nebezpečné jednání, kdy byla způsobena škoda vyšší než 1500 Kčs jako přečin, protože tato hranice je dána zákonem.⁷⁸⁾

⁷⁸⁾ Císařová, D.: Vybrané teoretické problémy čs. socialistického trestního řízení, Academia, Praha 1986, str. 110, 112.

Kritika Císařové je oprávněná, ale podle mého názoru směřuje především proti koncepci platné právní úpravy, jež kombinuje dva způsoby vyjádření rozsahu majetkové škody (obecný a formální) a již z toho vyplývají jisté diskrepance, jež nelze odstranit. Účinné řešení lze spatřovat ve vhodné legislativní úpravě.

Již na jiném místě jsem upozornil, že nedostatku současné zákonné úpravy se lze s úspěchem vyhnout tím, že zákonodárce zvolí jinou, příležitější formulaci pro vyjádření rozsahu majetkové škody jako znaku skutkové podstaty. Místo znaku skutkové podstaty „škoda nepřevyšující 1500 Kčs“ (§ 3 odst. 1 zák. o přeč.) je možné vyjádřit pevnou peněžitou hranici například formulací „způsobí škodu nejméně ve výši X Kčs“. Takto formulovaný znak skutkové podstaty by umožňoval, aby jako soudně trestný delikt nebylo posuzováno jednání, kterým sice byla způsobena minimálně požadovaná škoda, ale jednání ve svém souhrnu nedosáhlo stupně společenské nebezpečnosti odpovídající příslušné kategorii soudně trestného deliktu. Taková právní úprava by umožňovala důsledné uplatnění materiálního pojetí trestného činu a zachovala si také všechny výhody plynoucí z formálně přesně stanoveného znaku skutkové podstaty trestného činu.⁷⁹⁾

Navržený způsob řešení je použitelný také v případě, kdy majetková škoda je znakem kvalifikované skutkové podstaty a její vyjádření pevnými peněžitými částkami by nepřineslo žádné zvláštní právní problémy. Vždyť podle § 88 tr. zák. se musí k okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, přihlídnout jen tehdy, jestliže pro svou závažnost zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.

Proti mému návrhu bývá namítáno, že není jasné, zda se jedná o horní hranici výše škody nebo dolní hranici výše škody.

Pokud by kategorizace trestní odpovědnosti byla řešena bipartíci, jako je tomu de lege lata, potom dispozice příslušného přečinu by uváděla formulaci, že pachatel způsobí škodu „nejméně ve výši X Kčs“ a dispozice navazujícího trestného činu by obsahovala dikci „způsobí škodu nejméně ve výši Y Kčs“. V obou případech by se jednalo o dolní hranici příslušného deliktu s tím, že způsobení škody například ve výši Y Kčs by nevyklučovalo posuzovat takové jednání jako přečin, tedy nikoliv jako trestný čin, jestliže by jednání v konkrétním případě nebylo nebezpečné pro společnost v té míře, v jaké vyžaduje trestný čin. Z uvedeného je však zřejmé, že navrhané řešení se jeví jako vhodnější při uplatnění koncepce jedné kategorie soudně trestného deliktu.

Další nevýhoda vyjádření objektivní stránky majetkových trestných

⁷⁹⁾ Srov. Jelínek, J.: Majetková škoda jako znak skutkové podstaty trestného činu, Socialistická zákonnost, 35, 1987, č. 5, zejm. str. 276.

činů pevnou peněžitou částkou je spatřována v tom, že změna kvantitativního vyjádření majetkové škody pevnými částkami v zákoně by předpokládala objektivně poměrně složitý i zdoluhavý legislativní proces, který by mohl jen stěží pružně reagovat na ekonomické a jiné společenské změny tak, jak by bylo možné cestou judikatury. Navrhovaná koncepce vyjádření kvantitativních pojmů majetkové škody v zákoně by tedy petrifikovala ten kritizovaný stav, který se vytvořil za současné legislativní úpravy.

Uvedený argument je diskusní. Těžko odhadnout, zda je pružnější měnit ustálené skutečnosti judikaturou, zejména když přes dvacet let nedokázala reagovat na vývoj a změny v ekonomice, anebo legislativně. Je to otázka jednak optimálního, uvážlivého výběru hranice škody ve finančním ekvivalentu a jednak pružnosti legislativního procesu. Ani legislativní úprava nemusí být zdoluhavá, ukáže-li se toho uznaná potřeba.

Je třeba dále posoudit otázku, zda vyjádření rozsahu majetkové škody v příslušných skutkových podstatách trestného činu (přechinu) pevnou peněžitou hranicí je možné použít i v případech jiných skutkových podstat, které obsahují obecné znaky vyjadřující kvantitativní určení, například „větší rozsah“, „značný prospěch“ apod.

Řešení není jednoznačné a závisí na obsahu daného pojmu. Tak například „větší rozsah“ poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. má pouze pekuniární charakter, vyjadřuje se jím, podle dosavadní praxe, poškozování spotřebitelů v rozsahu převyšujícím 1500 Kčs (č. 1/1985 Sb. rozh. tr.). Vyjádření tohoto znaku přesnou peněžitou hranicí by tedy nepřineslo zvláštní teoretické ani praktické právní problémy. Na druhé straně týž termín „větší rozsah“ u trestného činu nedovoleného podnikání podle § 118 tr. zák. má poněkud jinou povahu, vyjadřuje poněkud jiný obsah. Při posuzování, zda soukromá výdělečná činnost byla neoprávněně provozována ve větším rozsahu, je třeba brát v úvahu několik hledisek, zejména objem posuzované nedovolené činnosti, jeho význam pro zabezpečování potřeb společnosti, druh podnikatelské činnosti, dobu, po kterou podnikatelská činnost trvala, hodnotu vynaložené práce, zisk, který výdělečnou činností byl dosažen, anebo který měl být dosažen (srov. č. 25/1966, 1/1985 Sb. rozh. tr.). V tomto případě není možné redukovat obsah tohoto znaku na peněžitě vyjádření například objemu podnikatelské činnosti anebo výše zisku. Použití obecného termínu vyjadřujícího určité kvalitativní určení je v tomto a obdobných případech (např. „větší rozsah“ zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák.) funkční.

Nabízené řešení tedy nelze chápat jako návrh na automatické nahrazení obecných termínů — hodnotících pojmů přesnými peněžitými částkami

bez ohledu na obsah pojmu a sociálněpolitický smysl příslušného ustanovení.

Z předchozího výkladu shrnuji:

Současná koncepce platné právní úpravy preferuje vyjádření majetkové škody obecnými termíny. Jak je patrné, sympatizuji s návrhy, podle kterých by majetková škoda byla vyjádřena přesnou peněžitou částkou. Pro takové řešení hovoří důsledné uplatnění zásady nullum crimen sine lege, přesnost, jasnost, srozumitelnost, přehlednost takové úpravy, spojitost materiálního pojetí trestného činu s materiálním pojetím zvláště přitěžujících okolností. Domnívám se, že vyjádření majetkové škody pevnými finančními ekvivalenty by při vhodné legislativní úpravě nemuselo být pocíťováno jako atypický, cizorodý prvek, jak se na první pohled může zdát a představuje jednu z možných a reálně uskutečnitelných koncepcí budoucí právní úpravy.

V nových společenských podmínkách byl počátkem roku 1990 předložen návrh vládního návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje trestní zákon. V novele je pamatováno i na změnu vyjádření rozsahu majetkové škody v příslušných skutkových podstatách trestných činů. Rozsah škody má být jako dosud vyjádřen obecnými hodnotícími pojmy, ale jejich obsah se navrhuje vymezit vykládacím pravidlem obsaženým v novelizované obecné části trestního zákona (§ 89 tr. zák.).

Návrh novely vyjadřuje rozsah škody na majetku následujícími termíny: škoda nikoliv nepatrná, nemalá škoda, větší škoda (větší rozsah), značná škoda (značný rozsah), škoda velkého rozsahu. Navrhuje se stanovit v zákoně vykládací pravidlo, podle něhož škodou nikoliv nepatrnou se rozumí škoda převyšující částku nejnižší měsíční mzdy vyhlášené vládou ČSSR, nemalou škodou se rozumí trojnásobek škody nikoliv nepatrné, větší škodou (větším rozsahem) škoda rovnající se desetinásobku škody nikoliv nepatrné, značnou škodou (značným rozsahem) pětinašobek větší škody a škodou velkého rozsahu pětinašobek značné škody.

Na první pohled může myšlenka vzít za základ pro vymezení termínu označujících rozsah škody částku odpovídající minimální měsíční mzdě vyhlášené vládou a kalkulovat s odpovídajícími násobky vyvolávat sympatie. Podle mého názoru je však navrhované pojetí v rozporu se zásadou nullum crimen sine lege a v rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění.

Zásada nullum crimen sine lege znamená, že za trestný čin je možné považovat pouze takový čin, který je v zákoně jako trestný označen, musí být v zákoně obsažena definice trestného činu, musí být vymezeny znaky činu, který má být postižen trestem. Uplatnění zmíněné zásady do všech důsledků znamená, že právní úprava musí být přesná, jasná, určitá. Zákonodárce by měl co možná nejpřesněji vymezit znaky trestného činu. Skutkové podstaty trestných činů tedy musí být maximálně přesné a kon-

krétní. Pouze přesné a jasné skutkové podstaty jsou zárukou zachování občanských práv a svobod.

Z tohoto hlediska je třeba podrobit návrh novely kritice. Shora uvedené termíny pro vyjádření rozsahu škody jsou příliš neurčité a zjištění jejich skutečného obsahu neúměrně složité. Přijetí návrhu by znamenalo, že podmínky trestní odpovědnosti by vlastně neurčoval trestní zákon, ale norma mimotrestní, norma nižší právní síly, přijímaná nikoliv zákonodárným, ale výkonným orgánem. Také všechny ostatní, již dříve uvedené výhrady proti koncepci založené na vyjádření rozsahu škody obecnými hodnotícími pojmy lze plně uplatnit i v tomto případě.

Nelze pominout, že navrhované vyjádření rozsahu škody by přineslo také vážné praktické obtíže při stanovení škody způsobené pokračujícím trestným činem. V praxi nejsou ojedinělé případy, ve kterých doba páčání pokračujícího trestného činu trvá i několik let, přičemž podle návrhu novely by se obsah obecného hodnotícího pojmu měnil každý rok.

Koncepcí vyjádření rozsahu škody, kterou přináší návrh novely trestního zákona z roku 1990, je také v dosti podstatném rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění. Pokud zavinění má zahrnovat z objektivní stránky trestného činu následek (účinek), potom je třeba si položit otázku, jaké zvláštní znalosti (ekonomické i právnické) by musel mít pachatel, aby si představil obsah jednotlivých hodnotících pojmů alespoň v hrubých rysech. Uvedená námitka je zvláště markantní při komplikovaném způsobu výpočtu jednotlivých druhů obecných hodnotících pojmů.

Přednosti vyjádření rozsahu škody přesnými finančními částkami uvedenými přímo v zákoně jsou ve srovnání s navrhovanou koncepcí podle mého názoru nepochybné.

2. OTÁZKY SOUVISEJÍCÍ S MAJETKOVOU ŠKODOU A TYPOVOU NEBEZPEČNOSTÍ ČINU PRO SPOLEČNOST

O vztahu mezi majetkovou škodou a nebezpečností činu pro společnost lze uvažovat ve dvou různých rovinách. Tak si lze klást otázku, jaký je vztah majetkové škody a tzv. typové nebezpečnosti pro společnost. Druhý problémový okruh je spjat s úvahou o majetkové škodě jako kritériu spoluurčujícím konkrétní nebezpečnost činu pro společnost.

Uvedenou problematikou se nezabývám v plné šíři, například se nezaměřuji na otázku nebezpečnosti pachatele pro společnost, ale orientuji se pouze na vztah majetkové škody a tzv. typové nebezpečnosti činu pro společnost.

Vztah majetkové škody a typové nebezpečnosti pro společnost má dva hlavní aspekty:

a) Jaké případy zaviněného způsobení majetkové škody považuje zákonodárce za trestné.

b) Nakolik současná právní úprava adekvátně vyjadřuje objektivní odstupňování typové společenské nebezpečnosti, která se promítá v trestních sazbách za trestné činy, kde znakem skutkové podstaty je majetková škoda. Jde tedy o srovnání míry represe deliktů, u nichž je majetková škoda znakem skutkové podstaty, s jinými poruchovými následky.

Ad a) V trestním zákoně je majetková škoda stanovena jako znak skutkové podstaty jak u úmyslných trestných činů (například §§ 132, 136 tr. zák. a jiné), tak u nedbalostních deliktů (například § 130, § 137 tr. zák.). Počet případů, kdy zákonodárce stanoví způsobení majetkové škody z nedbalosti jako znak základní skutkové podstaty, je ve srovnání s úmyslnými delikty výrazně nižší. Povšimněme si těchto případů.

V literatuře se otázkou významu následku u kulpózních deliktů ve vztahu k nebezpečnosti pro společnost opakovaně zabýval Novotný,⁸⁰⁾ který upozornil na možnost přeceňování významu následku v takových případech. Jako příklad uvádí ustanovení § 130 a § 137 tr. zák. Poukazuje na okolnost, že zákonodárce v těchto případech přeceňuje význam způsobeného nedbalostního následku. Tento závěr dokládá srovnáním trestněprávní ochrany majetku v socialistickém vlastnictví s jeho ochranou občanskoprávní a pracovněprávní. Jestliže pracovník socialistické organizace způsobí například porušením bezpečnostních předpisů z nedbalosti majetkovou škodu (§ 130 tr. zák.), nebo řidič způsobí při dopravní nehodě z nedbalosti majetkovou škodu (§ 137 tr. zák.), potom mu hrozí trestní sankce odnětí svobody až na dvě léta nebo nápravné opatření nebo peněžitý trest (§ 130 odst. 2, § 137 odst. 2 tr. zák.). Na druhé straně pokud jde o odpovědnost podle pracovněprávních předpisů, pracovník odpovídá za způsobenou škodu na majetku v socialistickém vlastnictví z nedbalosti, a to v rozsahu do částky rovnající se trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku. Zaměstnanci socialistických organizací, kteří způsobili škodu z nedbalosti porušením povinností z pracovního poměru, jsou značně zvýhodněni ve srovnání s případy škody posuzovanými podle občanského zákoníku. Z toho je tedy patrný rozpor. Autor uvádí: „Náš právní řád stanoví u těchto kulpózních škod na socialistickém majetku, že na jedné straně u nich zásadně postačí náhrada škody do výše trojnásobku měsíčního výdělku a na druhé straně požaduje u závažnějších případů u nich trestní odpovědnost až do dvou let odnětí svobody.“⁸¹⁾

Autor dále konstatuje: „Případy, kdy se dopustí trestného činu podle

⁸⁰⁾ Novotný, O.: O výměře trestu, Rozpravy ČSAV, Praha 1960, str. 95—97.

⁸¹⁾ Novotný, O.: O trestu a vězeňství, 1. vydání, Academia, Praha 1967, str. 83.

§ 137 tr. zák. zaměstnanec porušením povinnosti z pracovního poměru a kdy se tedy náhrada škody posuzuje podle pracovního práva, představují většinu trestných činů podle § 137 tr. zák.⁸²⁾ Ale zmíněný rozpor existuje v určité podobě i v těch případech trestných činů podle § 137, kdy má být náhrada škody posuzována podle práva občanského. I v těchto případech hrozíme tresty a ukládáme tresty nepřiměřené zavrženíhodnosti deliktů, aniž bychom v dostatečné míře využívali výchovných a preventivních možností, které jsou skryty v důsledném uplatňování občanskoprávní odpovědnosti ve všech případech kulpózního způsobení škody. Dochází k tomu, že přeceňujeme možnosti trestního práva a podceňujeme možnosti mimotrestních sankcí. Domníváme se, že jsme zvýšili ochranu socialistického vlastnictví a posílili výchovné působení trestního zákona. Ve skutečnosti jsme ochranu socialistického vlastnictví přehnali tak, že jsme ji zeslabili. Trestní postih nemůže vyřešit to, co může vyřešit účinná a důsledná odpovědnost občanskoprávní či pracovněprávní.⁸³⁾

S autorovou kritikou legislativní úpravy souhlasím. Ustanovení § 130 a § 137 tr. zák. může sloužit jako příklad, kdy současná úprava ne zcela respektuje atribut čs. trestního práva — zásadu pomocné role trestní represe (prostředky trestního práva se mají uplatnit až v krajním případě a u činů nejzávažnějších) a na ní navazující zásadu ekonomie trestní hrozby (trestní represí lze uplatnit jen, je-li to účelné a účinné a pokud k nápravě nepostačí opatření méně intenzivní).

Z poněkud jiného zorného úhlu přistupuje k této problematice Knapp. Ve stati pojednávající o diferenciaci trestní a civilní odpovědnosti upozorňuje na potřebu náležité diferenciaci a koordinace mezi oběma druhy odpovědnosti. Uvádí, že „základním, i když ne zdaleka jediným kritériem mezi trestní a civilní odpovědností je kritérium společenské nebezpečnosti protiprávního činu.“ Ustanovení § 130, resp. § 137 tr. zák. považuje za příklad diskrepance mezi trestní a civilní odpovědností. „Odporuje totiž logice rozlišení trestní a civilní odpovědnosti, jestliže na jedné straně v případě trestného činu nastoupí civilní odpovědnost řádově nižší, než v případě, kdy trestný čin spáchán nebyl, a naopak, jestliže občanskoprávní odpovědnost hrozí sankcí v podstatě trestní, ačkoliv trestný čin třeba i nebyl spáchán a žádnému účastníku právního vztahu nevznikla škoda. Příkladem diskrepance uvedené na prvním místě jsou případy, kdy civilní odpovědnost je založena kulpózním trestným činem, např. podle § 130 nebo podle § 137 tr. zák. Tu dochází k absurdní situaci, že ač došlo

⁸²⁾ Citace souvisí s tehdejší výkladem vztahů § 137 a § 130 tr. zák., který se později změnil. Škody, způsobené pracovníky socialistických organizací v rámci pracovního poměru a dopravní nehody služebních řidičů se nyní posuzují jako trestný čin podle § 130 tr. zák. Na podstatě problému to však nic nemění.

⁸³⁾ Novotný, O.: Op. cit. v pozn. 81, str. 84.

k poškození trestným činem, poškozený ani podle občanského zákoníku ani podle zákoníku práce nemůže žádat víc, než náhradu skutečné škody, ačkoliv, kdyby bylo k poškození došlo úmyslně, ale třeba nikoliv trestným činem, mohl by žádat i náhradu „jiné škody, tj. ušlého zisku.“⁸⁴⁾

Knapp upozorňuje na jednu zásadní otázku — potřebu koordinace systému odpovědnosti. Problém, které typy protispolečenských jednání prohlásit za trestné (s ohledem na typovou nebezpečnost pro společnost) nelze řešit izolovaně od ostatních typů odpovědnosti v rámci daného právního řádu. Vhodnost ustanovení § 130, resp. § 137 tr. zák. by bylo žádoucí zvážit i z těchto hledisek.

V souvislosti s trestností jednání vyjádřeného ve skutkové podstatě ustanovení § 130, resp. § 137 tr. zák. vyvstává ještě další problém. Znakem skutkových podstat obou trestných činů je „větší škoda na majetku, který je v socialistickém vlastnictví“. Zákonodárce zde zvolil (ostatně pro trestní zákon typické) vyjádření rozsahu majetkové škody obecnými hodnotícími pojmy, jejichž obsah je upřesňován judikaturou. Vycházíme-li z dosavadního výkladu, potom „větší škodou“ se rozumí škoda na majetku v socialistickém vlastnictví převyšující 5000 Kčs (č. 35/1964, č. 29/1978, č. 36/1984 Sb. rozh. tr.).

Trestní zákon vyjadřuje rozsah majetkové škody hodnotícími pojmy také u jiných trestných činů, resp. přečinů. Přitom obsah těchto pojmů judikatura v některých případech v poslední době změnila. Byly zvýšeny dolní hranice škody u přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb., byly zvýšeny hranice při výkladu pojmů kvantitativní povahy u trestného činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 124 tr. zák., u trestného činu zkrácení daně podle § 148 tr. zák., u přečinu proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou podle § 5 písm. a) zák. č. 150/1969 Sb. Stanoviskem pléna Nejvyššího soudu ČSSR z 16. 6. 1987 — PlsF 2/87 byl nově vyložen obsah pojmů značná škoda ve smyslu § 132 odst. 2 písm. c), odst. 3 tr. zák. a dalších ustanovení trestního zákona, značný prospěch ve smyslu § 117 odst. 2 písm. c) tr. zák. a dalších ustanovení trestního zákona, škoda velkého rozsahu ve smyslu § 132 odst. 4 a § 179 odst. 1 tr. zák. a dalších ustanovení trestního zákona. Dosavadní výklad obsahu pojmu „větší škoda na majetku v socialistickém vlastnictví“ ve smyslu § 130 odst. 1 a § 137 odst. 1 tr. zák. však zůstal nezměněn.

Ze zhora řečeného plyne, že de lege lata je význam majetkové škody, poruchového následku trestného činu (přečinu), způsobené z nedbalosti na majetku v socialistickém vlastnictví poněkud přeceněn. Jednak tím, že zákonodárce takové jednání prohlašuje za trestné, a jednak neměnným,

⁸⁴⁾ Knapp, V.: Op. cit. v pozn. 17, str. 203—204.

konstantním výkladem hodnotících pojmů označujících rozsah způsobené majetkové škody — „větší škoda na majetku v socialistickém vlastnictví“, resp. nezměněnou hranicí výše škody u přečinu podle § 13 odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb. Nabízí se otázka, zda typová nebezpečnost takových jednání si vyžaduje trestní postih a zda by nepostačovalo uplatnění civilní odpovědnosti za škodu, například odpovědnosti pracovněprávní nebo občanskoprávní. Takové delikty by byly napříště protiprávní, ale nebyly by považovány za tak nebezpečné pro společnost, aby se postihovaly trestněprávními prostředky. Jednalo by se o analogii odpovědnosti za nedbalostní způsobení škody na majetku v osobním nebo soukromém vlastnictví. Mám za to, že uvedený požadavek je důvodný. Za minimální a snadno realizovatelný požadavek bych pokládal novou legislativní úpravu výše škody uvedené v § 3 odst. 2 zákona o přečinech, a v návaznosti na to nový výklad pojmu větší škoda na majetku v socialistickém vlastnictví ve smyslu § 130, 137 tr. zák.

Další okruh problémů je spjat s otázkami, zda a jakým způsobem se odstupňované vyjádření typové nebezpečnosti pro společnost odráží v trestních sazbách těch trestných činů, u kterých je majetková škoda znakem skutkové podstaty, a srovnání těchto sazeb s mírou trestní represe u trestných činů, u nichž majetková škoda znakem skutkové podstaty není.

Nejprve je třeba posoudit návaznost trestních sazeb stanovených na jednotlivé trestné činy z toho hlediska, zda na trestný čin s typově větším stupněm nebezpečnosti pro společnost nebyla stanovena nižší trestní sazba než za trestný čin, který má nižší typový stupeň nebezpečnosti pro společnost.

Příkladem této disproporce může být trestnost loupeže podle § 234 tr. zák., pokud tímto trestným činem byla způsobena škoda odpovídající svou velikostí škodě velkého rozsahu. Zákonodárce trestá takové případy podle § 234 odst. 2 písm. b) tr. zák. odnětím svobody na pět až dvanáct let. Naproti tomu při rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, pokud pachatel způsobí škodu velkého rozsahu, lze ho potrestat odnětím svobody na osm až patnáct let. Sazba za trestný čin loupeže je tedy nižší než za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví ve stejném rozsahu — a tedy pachatel je zvýhodněn, ačkoliv trestný čin loupeže vykazuje vyšší stupeň nebezpečnosti pro společnost než trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví. Jeví se mi proto žádoucí upravit právní kvalifikaci u trestného činu loupeže tak, aby k uvedenému zvýhodnění pachatele nedocházelo.

Obdobným rozporem u trestných sankcí je trestnost neoprávněného užívání cizího motorového vozidla podle § 1209a tr. zák. v případě, že pachatel ujede se svěřeným vozidlem bez povolení pro soukromou potřebu

nevelkou vzdálenost a způsobí úmyslně škodu nikoliv nepatrnou — § 209a odst. 3 písm. a) tr. zák. ve vztahu k trestnosti přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb.

V některých případech trestní sankce za majtkový trestný čin neodpovídá typovému stupni společenské nebezpečnosti takových jednání. Jde o případy krádeže (§ 247 tr. zák.), zpronevěry (§ 248 tr. zák.) a podvodu (§ 250 tr. zák.), pokud jimi byla způsobena škoda dosahující svým objemem škody velkého rozsahu, například při pokračujících bytových krádežích. Tyto útoky vykazují vysokou typovou nebezpečnost pro společnost a způsobené škody dosahují statisícových částek. Takové trestné činy lze potrestat trestem odnětí svobody na dvě léta až osm let (§ 247 odst. 2 písm. d), § 248 odst. 2 písm. d), § 250 odst. 2 písm. d) tr. zák.). Mám za to, že v těchto případech by bylo třeba s ohledem na typovou nebezpečnost jednání stanovit jako další kvalifikační znak skutkových podstat těchto trestných činů — skutečnost, že pachatel způsobil škodu velkého rozsahu, tedy vytvořil další kvalifikovanou skutkovou podstatu s odpovídající, přísnější sankcí.

Citovaný nepoměr mezi společenskou nebezpečností a trestní sankcí může být důvodem k zamyšlení, v čem spočívají příčiny tohoto rozporu. Nabízí se otázka, zda uvedené nesrovnalosti existují od přijetí trestního zákona nebo zda se objevily v průběhu platnosti právní úpravy.

Mám za to, že je třeba přisvědčit druhé alternativě. Právě uvedená nesrovnalost je příkladem, že trestněprávní ochrana společenských vztahů se může během doby oslabit, jak se mění společenské a hospodářské podmínky vývoje společnosti. V době, kdy se trestní zákon z roku 1961 tvořil a posléze byl přijat, byly případy útoků proti majetku v osobním vlastnictví, kterými byla způsobena škoda velkého rozsahu, patrně sporadické. Proto ochrana poskytovaná prostředky trestního práva byla odpovídající. Potřebám ochrany majetku v osobním vlastnictví plně vyhovovalo, že zákonodárce stanovil jako znak kvalifikované skutkové podstaty u trestných činů podle § 247, § 248 a § 250 tr. zák. způsobení značné škody. Tato právní úprava plně vyhovovala účelu trestního zákona, účelu trestní odpovědnosti a cílům trestní politiky. Mezitím však došlo k vývoji společnosti, změnily se hospodářské a společenské podmínky. Vzrostla životní úroveň obyvatel, zvýšila se osobní potřeba, což se projevilo mimo jiné v bohatším vybavení domácností předměty tzv. dlouhodobé osobní spotřeby. Vzrostly ovšem také ceny těchto předmětů. Dosud platná právní úprava je však odrazem typických případů v době vzniku trestního zákona. Dochází k určitým disproporcím. Roste počet případů, kdy trestným činem krádeže podle § 247 tr. zák. provedeným ve formě vloupání, je způsobena škoda i několikanásobně převyšující orientační peněžitou částku vyjadřující značnou škodu jako znak kvalifikovaných skutkových podstat trest-

ných činů podle § 247, § 248 a § 250 tr. zák. Vzniká rozpor mezi typovou nebezpečností takových jednání a mírou trestní represe de lege lata. Z těchto důvodů je třeba uvažovat o řešení de lege ferenda ve směru, který jsem nastínil výše.

Rozbor vztahu typové nebezpečnosti pro společnost a majetkové škody nás přivádí k případům, kdy stupeň trestnosti majetkových deliktů nekoresponduje stupni trestnosti nemajetkových trestných činů, které přitom mohou chránit zájmy cennější, než jsou zájmy majetkové.

Markantní je tento rozpor při srovnání trestních sazeb za trestný čin krádeže podle § 247 tr. zák. s trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 tr. zák.

Za trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák. je možné uložit trest odnětí svobody až na jeden rok nebo nápravné opatření. Naproti tomu pachatele trestného činu krádeže podle § 247 odst. 1 tr. zák. je možné potrestat odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo nápravným opatřením nebo peněžitým trestem. Ze srovnání vyplývá, že pokud jde o základní skutkovou podstatu, je škála sankcí, které je možno uložit za trestný čin krádeže, širší a trestní postih je přísnější. Obdobně je tomu v případě základních skutkových podstat zpronevěry a podvodu (§ 248 odst. 1, § 250 odst. 1 tr. zák.). Pokud jde o kvalifikované skutkové podstaty, potom sankce za trestný čin podle § 247 odst. 2 tr. zák. (trest odnětí svobody na dvě léta až osm let) v podstatě odpovídá sankci za zaviněné způsobení smrti jako těžšího následku u trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 4 tr. zák. (odnětí svobody na tři léta až osm let). Na prvý pohled je zde zřejmý rozpor mezi stupněm závažnosti chráněných společenských vztahů, jenž v podstatě také určuje pořadí jednotlivých hlav zvláštní části trestního zákona (§ 221 — VII. hlava, § 247 — IX. hlava), a mírou trestní represe, jejíž výrazem jsou druhy trestů a odstupňování trestu odnětí svobody.

Obdobně vyznívá srovnání trestných sazeb základní skutkové podstaty za majetkové trestné činy (§ 247, 248, 250 tr. zák.) a za trestný čin porušování domovní svobody podle § 238 tr. zák.

Na uvedené okolnosti kriticky poukazuje Solnař, který uvádí, že „trestní zákon v těchto ustanoveních neplní dostatečně svoje poslání upevňovat morální hodnoty ve společnosti, vychovávat právní vědomí občanů.“⁸⁵⁾

Ve spojitosti s úvahami o trestu odnětí svobody se k této otázce vyjádřil také Čič, který uvádí, že takový stav působí negativně na právní vědomí občanů.⁸⁶⁾ S uvedenými námitkami souhlasím.

⁸⁵⁾ Solnař, V.: Kodifikace trestního práva z roku 1961 z hlediska záruk zákonnosti, Stát a právo č. 11, Praha, Academia 1966, str. 114.

⁸⁶⁾ Čič, M.: Teoretické otázky čs. socialistického trestního práva, 1. vydání, Bratislava, Veda, str. 151.

Jde o závažný politickoprávní problém. Pokud stupeň trestnosti majetkových deliktů se považuje za vyšší než u deliktů nemajetkových, potom taková právní úprava neodpovídá zásadám, principům, cílům socialistického trestního práva. Neodpovídá ani hodnotovému systému společnosti, ze kterého je třeba vycházet při stanovení základní politickoprávní otázky, co se má považovat za společensky nebezpečné.⁸⁷⁾ Jde o to, jaký chráněný společenský zájem je závažnější. Vždyť podle správného přístupu patří život a zdraví občanů ve společnosti k nejvýznamnějším společenským hodnotám. Jejich ochrana je v souladu se základními právy občanů. Je zajišťována řadou opatření v oblasti zdravotnictví, sociální péče, bezpečnosti práce. Život a zdraví tedy představují cennější hodnotu než majetek a v důsledku toho následky na životě a zdraví zvyšují nebezpečnost činu více než majetková škoda. Tuto okolnost by bylo žádoucí promítnout také do právní úpravy, aby v konkrétních případech, které jsem uvedl, nepatřil opak. Abych však předešel nedorozumění: Nedomnívám se, že řešení by bylo správné spatřovat v nižší trestnosti majetkových deliktů než dosud. Spíše jde o ustanovení takové míry trestní represe u nemajetkových deliktů, která by odpovídala významu chráněných vztahů.

3. K ÚPRAVĚ NĚKTERÝCH MAJETKOVÝCH TRESTNÝCH ČINŮ DE LEGE FERENDA

Jednou z aktuálních otázek československé legislativy v současné době je příprava změn trestního práva hmotného a trestního práva procesního. V rámci prací na revizi trestního zákonodárství bylo publikováno již několik projektů novelizovaných trestněprávních i trestněprocesních předpisů. V této souvislosti se nabízí několik námětů de lege ferenda, které se týkají právní úpravy těch trestných činů, jež směřují proti majetku v socialistickém vlastnictví a proti majetku ve vlastnictví jiného než socialistického subjektu.

Trestní právo chrání společenské vztahy, upravené jinými právními odvětvími (například občanským právem, rodinným právem, hospodářským právem apod.). Trestní právo chrání tyto společenské vztahy za určitých podmínek (před spácháním soudně trestného deliktu) a určitým způsobem (pohrůžkou tresty, ukládáním a výkonem trestů a ochranných opatření). Z uvedeného vyplývá, že změna těch společenských vztahů, jež jsou zakotvené jinými právními odvětvími, stejně jako změna společensko-politického i právního hodnocení jednání, jež tyto vztahy porušuje nebo ohrožuje, vede ke změně příslušných trestněprávních ustanovení. Shora řečené platí zejména pro ta odvětví práva upravující společenské vztahy

⁸⁷⁾ Srov. Děmidov, Ju. A.: Op. cit., str. 76—85.

ve sféře ekonomiky. Proto při úpravě trestní odpovědnosti za majetkové trestné činy bude třeba při novelizaci přihlížet také k zamýšleným, resp. probíhajícím změnám ve sféře ekonomiky a mechanismu jejího řízení. I když možné důsledky nových zásad působení hospodářského mechanismu do oblasti trestněprávní ochrany ekonomiky lze očekávat zejména u trestných činů v prvním a druhém oddílu druhé hlavy zvláštní části trestního zákona, mohou se tyto důsledky promítnout i do právní úpravy trestných činů směřujících proti majetku v socialistickém vlastnictví a trestným činům ve vlastnictví nesocialistického subjektu.

Tak například v současné době je předmětem úvah potřeba poskytovat všem druhům a formám vlastnictví, jež jsou, resp. budou zakotveny v ústavě a zákonech, rovnocennou ochranu.⁸⁸⁾

Uvedená otázka je diskutována i v sovětském odborném tisku, v němž jsou zejména v poslední době frekventovány otázky, jež by mohla v budoucnu řešit i naše legislativní praxe. Využití sovětských zkušeností v československé trestněprávní normotvorbě má svoji historickou logiku i tradici.⁸⁹⁾

Tak v časopise Sovětskoje gosudarstvo i pravo č. 1/1989 byl publikován článek N. I. Zagorodnikova a A. V. Naumova, v němž se autoři zabývají právní úpravou trestního postihu útoků proti majetku v socialistickém vlastnictví a ve vlastnictví jednotlivce a v této souvislosti vyslovují podnětné úvahy de lege ferenda.⁹⁰⁾

V článku nazvaném Sověšenstvovanije ugolovnogo zakonodatělstva ob ochraně socialističeskoj i ličnoj sobstvėnnosti autoři úvodem konstatují, že perestrojka probíhající ve všech oblastech života společnosti si vynucuje změnu od zažitých stereotypů. To platí i pro zákonodárství, a tedy i pro tu jeho část, která je věnována trestným činům proti státnímu, společenskému a také osobnímu vlastnictví občanů. Dnes se tato část stala v největší míře odtržená od současné sociální reality, ekonomiky a ve zřejmém rozporu s procesy probíhajícími v průmyslu, zemědělství, individuální pracovní činnosti občanů, konstatují dále autoři. Na příkladu trestního zákoníku RSFSR kritizují platnou právní úpravu, jež postihuje odlišným způsobem trestné činy proti majetku v socialistickém vlastnictví a proti majetku v nesocialistickém vlastnictví. Připomínají inspirující význam dřívějších právních úprav, jež toto rozlišování neznaly. „Trestní zákonodárství platné v prvních letech sovětské moci a rozpracované za života

⁸⁸⁾ Viz např. články v denním tisku a programy politických stran.

⁸⁹⁾ Srov. Kratochvíl, V.: Trestní právo hmotné ČSSR — úvahy de lege ferenda — a základní tendence zdokonalování sovětského trestního zákonodárství, Bulletin advokacie III—IV/1987, str. 172.

⁹⁰⁾ Zagorodnikov, N. I.—Naumov, A. V.: Sověšenstvovanije ugolovnogo zakonodatělstva ob ochraně socialističeskoj i ličnoj sobstvėnnosti, Sovětskoje gosudarstvo i pravo, č. 1/1989, str. 79—83.

V. I. Lenina bylo založeno na jiných základech“, uvádějí autoři. „Sovětský stát se energicky postavil na ochranu státního a jiného socialistického vlastnictví, používaje k uskutečnění těchto cílů i trestněprávní prostředky. Přitom v prvních dekretech sovětského státu a dalších legislativních projektech do kodifikace trestního práva se nečinilo srovnání nebo dokonce rozdíl ve formách a způsobech ochrany socialistického vlastnictví a vlastnictví občanů. První sovětský trestní zákoník z roku 1922 stejně jako trestní zákoník RSFSR z roku 1926 obsahoval jednu hlavu „Majetkové trestné činy“. V ní byly spojeny články stanovící odpovědnost za krádež, loupež, podvod a jiné majetkové trestné činy proti státnímu, družstevnímu, osobnímu nebo jinému cizímu majetku, nacházejícím se ve vlastnictví, užívání nebo správě jiné osoby nebo organizace (čl. 180). Mladý sovětský stát byl přirozeně zainteresován na zabezpečení ochrany zejména majetku v socialistickém vlastnictví. Ale i za těchto podmínek byla v zákoně stanovena jediná odpovědnost za trestné činy proti státnímu, družstevnímu a osobnímu vlastnictví pracujících.“⁹¹⁾

Vedle historických příkladů a analogií uvádějí autoři i jiné, další dokumenty, jimiž odůvodňují svůj návrh na stanovení stejné odpovědnosti za trestné činy proti majetku v socialistickém vlastnictví i ve vlastnictví nesocialistickém. Vycházejí z názoru, že právní úprava má odpovídat dosaženému stupni vývoje společenských vztahů. Poukazují přitom, že za poslední dobu se podstatně změnilы společenské vztahы osobního vlastnictví občanů. V současných sovětských podmínkách osobní vlastnictví se stalo zdrojem pro vytvoření různých druhů socialistického (státního i družstevního) vlastnictví. Socialistické státní i společenské podniky mohou v podmínkách přestrojky k rozšíření a modernizování výroby získávat osobní vlastnictví občanů. Tyto podniky se pak stávají „smíšeným“ vlastnictvím. Autoři kritizují, že v právnické literatuře se vzájemný vztah socialistického a osobního vlastnictví vykládá příliš jednoznačně. Zpravidla se pozornost soustřeďuje pouze na jednu ze stránek jejich vztahu, na okolnost, že osobní vlastnictví je odvozeno od socialistického. Ale nikoliv jednoduchá historie rozvoje socialistické ekonomiky svědčí o tom, že růst socialistického vlastnictví závisí od úrovně vlastnictví osobního. V podmínkách přestrojky socialistické společnosti růst například zemědělské produkce je maximálně spojen i s růstem osobního vlastnictví kolchozníků. V tomto smyslu rozvoj osobního vlastnictví kolchozníků se stává zárukou rozvoje zemědělské výroby a pronikavého zvýšení zemědělské produkce.⁹²⁾

Připomíná se dále článek 10 Ústavy SSSR, podle něhož „stát chrání so-

⁹¹⁾ Zagarodnikov, N. I.—Naumov, A. V.: Op. cit., str. 80.

⁹²⁾ Zagarodnikov, N. I.—Naumov, A. V.: Op. cit., str. 80.

cialistické vlastnictví a vytváří podmínky pro jeho rozmnožování“. Autoři připomínají, že poučení z minulosti — jak pozitivní, tak negativní svědčí o tom, že skutečná starost o rozmnožení socialistického vlastnictví je bezprostředně spojena se zvětšením státního, družstevního nebo osobního vlastnictví. Za těchto podmínek musí být trestné činy proti státnímu, družstevnímu i osobnímu vlastnictví považovány za stejně nebezpečné pro společnost.⁹³⁾

Autoři dále upozorňují na obtíže, jež mohou v praxi nastat, pokud v nové právní úpravě budou stanoveny odlišné podmínky trestní odpovědnosti a sankce za trestné činy proti majetku v socialistickém vlastnictví a za trestné činy proti majetku jednotlivce, a to zejména v případě trestných útoků namířených proti majetku podniku se zahraniční majetkovou účastí. „Vytvoření smíšených průmyslových i zemědělských podniků s vloženými prostředky státu, družstev i osobních úspor přivádí k situaci, kdy podniky i občané mají v užívání majetek, jež považovat pouze za státní nebo pouze za družstevní nebo pouze za osobní vyjadřuje zkresleně sociálněpolitický obsah tohoto majetku.“⁹⁴⁾

Na základě uvedených argumentů pak autoři koncipují návrhy de lege ferenda.

Připomínají, že při diskusích o novém trestním zákonodárství byl vyjádřen názor, že trestné činy směřující proti vlastnictví organizací vytvořených ze sovětských podniků a podniků z kapitalistických a rozvojových zemí by měly být posuzovány jako trestné činy proti majetku v socialistickém vlastnictví. Upozorňují, že z této koncepce vyplývá, že pachatelé trestných činů proti majetku v soukromém vlastnictví cizinců budou postíženi přísněji než pachatelé trestných činů spáchaných proti osobnímu vlastnictví sovětských občanů. Takové řešení je nejen právně, ale i politicky neodůvodněné a protirečí sociální spravedlnosti. Za optimální považují autoři takovou právní úpravu, při které by trestní zákoník obsahoval jednu (společnou) hlavu o odpovědnosti za majetkové trestné činy. Ale zachováváje zákonodárnou tradici, je možné ponechat v trestním zákoníku i dvě hlavy (o trestných činech proti socialistickému vlastnictví a trestných činech proti osobnímu vlastnictví), ale přitom stanovit totožné sankce za jednotlivé trestné činy.

„Systém stávajícího zákonodárství si vynucuje dvakrát opakovat v zákoně stejné normy o krádeži, loupeži a dalších trestných činech, což zvyšuje počet článků v trestním zákoníku, vytváří těžkosti ve vyšetřovací i soudní praxi. Je důležité povšimnout si, že důraznější trestněprávní ochrana socialistického vlastnictví předpokládána trestním zákonem, ve

⁹³⁾ Zagorodnikov, N. I.—Naumov, A. V.: Op. cit., str. 80.

⁹⁴⁾ Zagorodnikov, N. I.—Naumov, A. V.: Op. cit., str. 81.

srovnání s osobním vlastnictvím, existuje pouze podle textu zákona. Soudní praxe již dávno nejen porovnávala ochranu těchto objektů, ale dokonce dává druhému (osobnímu vlastnictví) velkou přednost. O tom je možné se přesvědčit porovnáním reálné míry trestnosti stanovené soudem za spáchání těchto trestných činů“, uvádí autoři.⁹⁵⁾

V závěru článku pak autoři uvádějí konkrétní dikci jednotlivých trestných činů zařazených do hlavy zvláštní části trestního zákona, jež by se nazývala „trestné činy proti majetku“.

Na okraj citovaného článku se nabízí několik poznámek. Návrh koncepce jednotné trestní odpovědnosti za majetkové trestné činy může poskytnout inspirační impuls i pro čs. právní vědu, legislativu i praxi. Promítněme si uvedený návrh a jeho důsledky do platné právní úpravy.

Totožná právní ochrana majetku v socialistickém vlastnictví a ve vlastnictví a ve vlastnictví jednotlivce, resp. nesocialistického subjektu před rozkrádáním a jiným poškozováním není atypickým, cizorodým prvkem v čs. právní úpravě a existuje již od přijetí zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech. Ustanovení § 3 odst. 1 citovaného zákona postihuje jednání pachatele směřující proti cizímu majetku způsoby blíže uvedenými v zákoně. Cizím majetkem se tu rozumí majetek v socialistickém vlastnictví i majetek ve vlastnictví jednotlivce, resp. nesocialistického subjektu. Citované ustanovení tedy nerozlišuje ochranu majetku v socialistickém vlastnictví a ochranu majetku v jiném vlastnictví a skutková podstata obsahuje stejnou sankci, bez ohledu na druh majetku, který byl zasažen. Obdobně se nerozlišuje u trestného činu neoprávněného užívání cizího motorového vozidla podle § 209a tr. zák., zda cizí motorové vozidlo je ve vlastnictví socialistickém, osobním nebo soukromém.

Naproti tomu pokud jde o trestné činy směřující proti majetku, je právní úprava odlišná a trestní postih je diferencovaný, zvlášť pokud jde o majetek v socialistickém vlastnictví a zvlášť pokud jde o majetek jednotlivce (nesocialistického subjektu).

Přijetí koncepce jednotné ochrany majetku bez ohledu na jeho druh a formu by tedy jen odstranilo dosavadní odlišný trestní postih majetkových trestných činů v závislosti na druhu majetku, který byl trestným činem dotčen. Pro úplnost třeba uvést, že takové řešení by vyhovovalo jak v případě přijetí koncepce bipartice (trestné činy, přečiny), tak při zavedení jednotné koncepce trestného činu.

Argumenty, jimiž v citovaném článku Zagorodnikov a Naumov odůvodňují svoji koncepci jednotné odpovědnosti za majetkové trestné činy, považují za příléhavé a plně využitelné i v našich podmínkách.

Posuďme podrobněji přednosti takové právní úpravy, podle níž by po-

⁹⁵⁾ Zagorodnikov, N. I.—Naumov, A. V.: Op. cit., str. 81.

stih trestných činů proti majetku v socialistickém vlastnictví i ve vlastnictví jednotlivce (nesocialistického subjektu) byl totožný (ve smyslu stejných podmínek trestní odpovědnosti a totožných sankcí bez ohledu na druh a formu majetku).

Stanovení jednotné trestněprávní ochrany majetku bez ohledu na druh majetku, by v první řadě zjednodušilo systematiku zvláštní části trestního zákona. Ustanovení třetího oddílu druhé hlavy zvláštní části trestního zákona a deváté hlavy zvláštní části by mohly být spojeny do jedné hlavy zvláštní části trestního zákona.⁹⁶⁾

Tím by byla nejen odstraněna duplicita totožných, resp. obdobných skutkových podstat ve zvláštní části trestního zákona, ale také by zanikla potřeba novelizovat některé skutkové podstaty trestných činů v deváté hlavě zvláštní části trestního zákona. Mám na mysli například ustanovení § 247 tr. zák. o krádeži. Kvalifikovaná skutková podstata tohoto trestného činu neobsahuje znak způsobení škody „velkého rozsahu“ jako je tomu v korespondujícím ustanovení o rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví — § 132 odst. 4 tr. zák. Pokud by byla krádeží způsobena škoda přesahující svým rozsahem hranici stanovenou judikaturou pro „škodu velkého rozsahu“ — tedy podle současné praxe škoda přesahující částku kolem 250 000 Kčs (srov. č. 1/1988 Sb. rozh. tr.), posuzoval by se tento případ jako trestný čin krádeže, kterým byla způsobena „značná škoda“ — § 247 odst. 2 písm. d) tr. zák. Případy bytových krádeží, jimiž je způsobena škoda přesahující 250 000 Kčs přitom nejsou v praxi výjimečné. Dochází tedy k určité disproporcii mezi společenskou nebezpečností a také frekvencí takových jednání a jejich závažností na jedné straně a právní jednání a mírou trestní represe de lege lata. Uvedené disproporce mezi úpravou na straně druhé by měly vést k potřebě novelizací stanovit jako další znak kvalifikované skutkové podstaty krádeže způsobení „škody velkého rozsahu“ s přiměřenou, přísnější sankcí, jak již o tom byla zmínka v předcházející části práce.

Navrhovaná jednotná odpovědnost za majetkové trestné činy bez ohledu na druh a formu vlastnictví by také učinila irelevantními některé sporné otázky nauky i praxe. Platí to nejen pro otázky obecnějšího charakteru, jejichž řešení působí v praxi obtíže, například určení jaký majetek požívá ochrany jako majetek ve vlastnictví socialistickém (judikatura, například č. 42/1979, č. 15/1987 uvádí v tomto směru řadu příkladů), ale i pro otázky týkající se například pojmu pokračování v trestném činu a institutu vícečinného souběhu trestných činů.

⁹⁶⁾ V této souvislosti se podrobněji nezabývám adekvátním místem majetkových trestných činů v systému zvláštní části trestního zákona.

Podle současné praxe, pokud pachatel jednáním, jež naplňuje znaky pokračování v trestném činu, útočí současně proti majetku v socialistickém a jiném než socialistickém vlastnictví, potom do částky 1500 Kčs, jež je formálním znakem skutkové podstaty přečinu proti majetku v socialistickém a osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sbc., se škody na obou druzích majetku sčítají a delikt je posouzen jako jeden pokračující přečin podle § 3 odst. 1 zák. o přečinech. Převýší-li výše škody částku 1500 Kčs, skutek se posuzuje jako vícečinný souběh dvou trestných činů — proti majetku v socialistickém a proti majetku v osobním vlastnictví jednotlivce (nesocialistického subjektu).

Ve spojitosti s výkladem právních důsledků posouzení skutku jako pokračování v trestném činu upozorňuje Solnař na jistou nesrovnalost, k níž dochází v případě útoků, které mají znaky různých trestných činů: například při společném záměru opatřit si více útoky určitou sumu na úkor jednotlivce jednak krádeží, jednak podvodem, třebaže jinak měly útoky znaky pokračování. Jednotlivé útoky jsou posuzovány samostatně, odděleně, uplatní se tu zásady o vícečinném souběhu trestných činů, kdežto při útocích proti majetku v socialistickém vlastnictví by vzhledem ke konstrukci skutkové podstaty přicházelo v úvahu posouzení skutku jako pokračování v trestném činu.⁹⁷⁾

V této souvislosti nelze pominout ani chyby při posuzování v praxi nikoliv výjimečných případů skutkového omylu pachatele, pokud jde o okolnost, že odcizená (zpronevěřené, podvodně získaná atd.) věc je majetkem v socialistickém vlastnictví či nikoliv. Ustálená judikatura konstatuje, že i když tato problematika již byla mnohokrát řešena, jsou v praxi stále zjišťovány nedostatky při posuzování takových případů. Pojetí založené na jednotné ochraně majetku bez rozlišování druhu a formy vlastnictví uvedené problémy s právním posouzením omylu pachatele o vlastnictví předmětu útoku vyloučí.

Při koncepci jednotné trestněprávní ochrany majetku ztrácí své opodstatnění také ustanovení § 139 tr. zák., podle něhož ochrana podle třetího oddílu druhé hlavy zvláštní části trestního zákona se poskytuje též majetku, který je dotován ze státních prostředků, a věcem, které jsou v opatrování socialistické organizace nebo státního orgánu. Ostatně praxe poskytuje dostatek přesvědčivých důkazů o chybách, k nimž dochází při výkladu a aplikaci ustanovení § 139 tr. zák. (např. č. 15/1987 Sb. rozh. tr., Bulletin NS ČSR, trestní část, č. 1/1986). Tato pochybení se týkají jednak vymezení majetku, kterému se poskytuje zvýšená ochrana jako majetku

⁹⁷⁾ Solnař, V.: Základy trestní odpovědnosti, 1. vydání, Academia, Praha 1972, str. 338.

v socialistickém vlastnictví, dále určení věcí, které jsou v opatrování státního orgánu nebo socialistické organizace, a posouzení subjektivní stránky jednání pachatele.

V souvislosti s pracemi na revizi trestního zákonodárství se však uvažuje nejen o zachování dosavadní koncepce diferencované ochrany majetku podle vlastnických vztahů, ale také o doplnění dosavadního znění § 139 tr. zák. tak, aby se ochrana podle oddílu třetího druhé hlavy zvláštní části trestního zákona poskytovala též majetku ostatních států světové socialistické soustavy, jejich organizací, majetku mezinárodních socialistických organizací a majetků podniků se zahraniční majetkovou účastí (návrh novely trestního zákona z roku 1989).

K odůvodnění tohoto návrhu se uvádí, že vzhledem k tomu, že naše republika má neustále rostoucí zájem na ekonomickém rozvoji všech států světové socialistické soustavy, je třeba poskytovat ochranu ekonomice těchto států ve stejném rozsahu, v jakém se poskytuje ochrana naší ekonomice. Podniky se zahraniční majetkovou účastí pak mají mít stejné postavení jako socialistické organizace, a proto je třeba jejich majetku poskytnout stejnou ochranu, jakou má majetek v socialistickém vlastnictví.

Podle zák. č. 173/1988 Sb., o podniku se zahraniční majetkovou účastí, může být na základě smlouvy za účasti alespoň jednoho československého a jednoho zahraničního účastníka založen podnik se zahraniční účastí. Podle stávající trestněprávní úpravy, jež trestné činy proti majetku v socialistickém vlastnictví trestá přísněji než proti majetku jednotlivce (nesocialistického subjektu), vystává otázka, zda v případě podniku se zahraniční majetkovou účastí byl trestným činem (při škodě vyšší než 1500 Kčs) dotčen majetek v socialistickém vlastnictví či nikoliv. Dále vyvstává jiná otázka, zda podnik se zahraniční majetkovou účastí je možné považovat za socialistickou organizaci či nikoliv. Odpověď na uvedené otázky je důležitá nejen pro rozhodnutí o vině, ale také z hlediska postupu soudu při rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. Podle § 196 odst. 1 tr. řádu je-li trestným činem poškozena socialistická organizace, dá jí předseda senátu doručit i opis obžaloby nebo návrhu na potrestání a současně ji vyzve, aby včas sdělila soudu návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení a uvedla okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny.

Je-li podnik se zahraniční majetkovou účastí vytvořen na základě smlouvy mezi čs. socialistickou organizací a socialistickou organizací jiného socialistického státu, potom podle převažujícího názoru praxe by byl trestný čin proti majetku tohoto podniku posouzen jako trestný čin proti majetku v socialistickém vlastnictví. Právní názor, podle něhož majetek jiných socialistických států je chráněn jako majetek v socialistickém vlastnictví ve smyslu § 132 tr. zák. vyjádřilo rozhodnutí publikované pod č. 3

v Bulletinu NS ČSR, trestní část, č. 2/82 a opětovně materiál publikovaný
jadruje Komentář k trestnímu zákonu z roku 1980.⁹⁸⁾

Uvedené řešení však není nepochybné, neboť výslovná právní úprava
v čs. trestním zákoně chybí, na rozdíl od trestních zákoníků některých
jiných socialistických států, jež v tomto směru obsahují výslovná ustanov-
vení.⁹⁹⁾ Komentář k trestnímu zákonu z roku 1975 ani vysokoškolská
učebnice zvláštní části trestního zákona z roku 1987 ani část judikatury
(č. 42/1979 a č. 15/1987 Sb. rozh. tr.) se k této otázce nevyjadřují. Nelze
pominout okolnost, že pokud jde o trestněprávní ochranu zájmů cizích so-
cialistických států, obsahuje trestní zákon výslovná ustanovení — srov.
§ 99, 104, 105, 143 tr. zák. Navrhovaná budoucí úprava díkce § 139 tr.
zák. rozšiřující ochranu majetku v socialistickém vlastnictví na majetek
i ostatních socialistických států je případná pouze v tom smyslu, že by
vyloučila dosavadní analogii.

O poněkud jiný případ se však jedná, pokud podnik se zahraniční ma-
jetkovou účastí vytvoří příslušná čs. socialistická organizace a partner
z kapitalistického státu. Podle dosavadní právní úpravy by se trestný čin
proti majetku takto vytvořeného podniku se zahraniční majetkovou účastí
posuzoval jako trestný čin proti majetku jednotlivce, neboť § 139 tr. zák.
na tyto případy nedopadá. Ve smyslu legislativního návrhu při rozšíření
působnosti § 139 tr. zák. i na majetek podniku se zahraniční majetkovou
účastí by majetek tohoto podniku byl chráněn jako majetek v socialistic-
kém vlastnictví. Je takové řešení důvodné?

Dopad takového řešení je problematický například ve vztahu k právní-
mu posouzení trestných činů proti majetku osob (jednotlivců), jež prodá-
vají zboží nebo poskytují jiné služby na základě povolení národního výbo-
ru (nařízení vlády ČSR č. 1/1988 Sb.). Při rozšíření působnosti § 139 tr.
zák. ve smyslu, jak bylo uvedeno shora, by trestné činy proti majet-
ku čs. občanů poskytujících služby na podkladě citovaného vládního na-
řízení byly postihovány mírněji než trestné činy proti majetku podniků se
zahraniční majetkovou účastí, jež v konkrétním případě může být tvořen
převážně majetkem v nesocialistickém vlastnictví. Obdobný problém vy-
vstane při předpokládané úpravě soukromého podnikání.

Naproti tomuto řešení úprava, která by chránila cizí majetek před trest-
nými činy bez ohledu na vlastnický vztah k tomuto majetku, by nastíněný
širší problém působnosti trestních zákonů z hlediska ochrany zájmů za-
hraničních subjektů zcela vyloučila.

⁹⁸⁾ Trestní zákon — komentář, II. část zvláštní, Panorama, Praha 1980, str. 500.

⁹⁹⁾ Tak například článek 101 trestního zákoníku RSFSR uvádí, že trestné činy
proti státnímu nebo společenskému vlastnictví jiných socialistických zemí spáchané
vůči majetku, který je na území RSFSR, se trestají podle odpovídajících článků v té
to (= druhé hlavě zvláštní části) hlavě. Srov. též čl. 217 tr. zák. BLR.

Domnívám se tedy, že bude naléhavě nutné při budoucí právní úpravě majetkových trestných činů vytvořit skutkovou podstatu, resp. skutkové podstaty, které by chránily cizí majetek bez ohledu na druh a formu majetku za stejných, identických podmínek stejným způsobem, tedy neodlišovaly zvlášť ochranu majetku v socialistickém vlastnictví a zvlášť ve vlastnictví jednotlivce (nesocialistickém subjektu), jak je tomu de lege lata. Takovou právní úpravu lze považovat za opodstatněnou. Navrhované řešení by zjednodušilo systematiku zvláštní části trestního zákona, odstranilo faktické a právní obtíže z aplikace ustanovení § 139 tr. zák., vyloučilo by problémy při právním posouzení skutků, jimiž pachatel zasahuje za podmínek pokračování v trestném činu jak majetek v socialistickém vlastnictví, tak majetek ve vlastnictví jednotlivce (nesocialistického subjektu) a vyjádřilo by souvislost právní úpravy s ekonomickým vývojem. Mám dále za to, že navrhované řešení by také přispělo k širšímu rozvinutí preventivních účinků trestního práva i příznivě ovlivnilo právní vědomí. Aby bylo možné přihlédnout k individualitě každého případu, zejména k okolnosti, že v konkrétním případě může útok proti majetku v určitém druhu vlastnictví vykazovat vyšší stupeň společenské nebezpečnosti, například tím, že výrazněji brzdí rozvoj ekonomiky, bylo by možné tuto okolnost vyjádřit jako obecnou přitěžující okolnost ve smyslu § 34 tr. zák.

Shora řečené argumenty proti dosavadní koncepci zvláštní ochrany poskytované majetku v socialistickém vlastnictví ve srovnání s ostatními druhy vlastnictví jsou výrazně zesilovány také měnící se sociálně ekonomickou realitou. V současných společenských podmínkách, při chystaných zásadních změnách, které podstatně revidují tvářnost ekonomiky, se potřeba poskytnout veškerému majetku rovnocennou ochranu stala nezbytnou.

ZÁVĚR

Z předchozího rozboru problematiky majetkové škody v čs. trestním právu lze učinit následující závěry pro společenskou praxi, resp. další rozvoj vědy:

1. Ve vědecké práci, pedagogické činnosti, aplikační a legislativní praxi je třeba respektovat, že majetková škoda je široká a mnohostranná kategorie, která je především užívána ve vědě i praxi v různém smyslu.

Vymezení pojmu škoda a majetková škoda z hlediska trestního práva,

resp. jednotlivých institutů trestního práva hmotného a trestního práva procesního nemusí být identické s vymezením týchž pojmů v jiných právních odvětvích. Rozdílný obsah téhož pojmu nelze bez dalšího přenášet do pojmosloví jiného právního odvětví.

V trestním právu je třeba rozlišovat pojem škoda a majetková škoda a tyto pojmy nezaměňovat.

2. Obsah pojmu majetková škoda je třeba definovat jednak podle oborů (majetková škoda z hlediska trestního práva hmotného a majetková škoda z hlediska trestního práva procesního) a jednak je třeba ho používat s odlišným významem podle jednotlivých institutů trestního práva hmotného a trestního práva procesního. Pojem majetkové škody má v trestním právu hmotném a procesním různý obsah a zjištění povahy a výše škody v trestním řízení má různé právní důsledky. Mezi otázky, které způsobují v praxi těžkosti a které se odrážejí při uplatňování principů trestní odpovědnosti patří například skutečnost, že majetková škoda jako znak skutkové podstaty příslušného trestného činu nemusí být identická s obsahem majetkové škody — předmětem pohledávky poškozeného v adhezním řízení, nebo okolnost, že pojem poškozeného ve smyslu § 43 odst. 1 tr. řádu přesahuje pojem majetkové škody, o jejíž náhradu může poškozený v trestním řízení usilovat.

3. Ve vědě, legislativní i aplikační praxi je nezbytné majetkovou škodu pojímat současně jako následek a současně jako účinek trestného činu, což má přímý praktický význam pro legislativní i aplikační praxi.

4. V nauce i praxi trestního práva je třeba rozlišovat pojmy majetková škoda, neoprávněný majetkový prospěch a podmínky odpovědnosti za zaviněné způsobení majetkové škody a získání neoprávněného majetkového prospěchu.

5. Majetková škoda plní v trestním právu hmotném a procesním různé funkce: Může být znakem skutkové podstaty trestného činu (přechinu). Je okolností spoluurčující nebezpečnost činu pro společnost. V trestním řízení je možným předmětem pohledávky poškozeného — subjektu adhezního řízení. Obsah těchto funkcí není totožný ani zaměnitelný. Jednotlivá pojetí, resp. funkce majetkové škody však úzce spolu úzce souvisejí.

6. Při úvahách o dalším zdokonalení právní úpravy podmínek trestní odpovědnosti se nabízí možnost nahradit obecné hodnotící pojmy vyjadřující rozsah majetkové škody přesným finančním vyjádřením tam, kde by to nebylo v rozporu se sociálněpolitickým smyslem příslušného institutu.

Tento námět považuji za opodstatněný. Právní úprava by byla v plném souladu se zásadou nullum crimen sine lege a oproti dosavadní právní úpravě by byla více konkrétní, přesnější a srozumitelnější. Tam, kde použití přesného finančního vyjádření rozsahu majetkové škody by se jevílo jako nevhodné nebo problematické, je třeba výklad obecných hodnotících pojmů pružněji než dosud přizpůsobovat změněným společenským a ekonomickým podmínkám života společnosti.

7. De lege lata trestní zákon a zákon o přečinech obsahují ustanovení, která postihují nedbalostní způsobení škody na majetku v socialistickém vlastnictví. Trestní postih takových případů je nesprávný, neodpovídá zásadě pomocné role trestní represe a z ní vycházející zásady ekonomie trestní hrozby.

Při chystaných změnách trestního zákonodárství v rámci úsilí o důslednější uplatnění pomocné role trestní represe a zásady ekonomie trestní hrozby je vhodné uvažovat o možnosti nahradit trestní postih za nedbalostní způsobení škody na majetku v socialistickém vlastnictví (§ 130, 137, tr. zák.) jinými prostředky společenského působení, např. odpovědností podle občanského nebo pracovního práva.

8. Na podkladě zhodnocení typového stupně společenské nebezpečnosti by bylo de lege ferenda vhodné odstranit některé diskrepance platné právní úpravy, pokud jde o trestnost majetkových deliktů a trestných činů chránících jiné, z hlediska hodnotového systému společnosti, závažnější zájmy (zejména život a zdraví). Perspektivním řešením by byla nová právní úprava sledující prohloubení a zdokonalení podmínek trestní odpovědnosti a ukládání trestů. Její součástí by byla také úprava konkrétních sankcí u jednotlivých ustanovení zvláštní části trestního zákona tak, aby systém sankcí zajišťoval adekvátnější společenskou reakci na spáchání příslušného trestného činu. Takové řešení by přispělo k dosažení cílů trestní politiky a napomohlo by k rozvinutí preventivních účinků trestního práva a příznivě by ovlivnilo právní vědomí občanů.

9. V souvislosti s pracemi na revizi trestního zákonodárství se jeví potřebné vytvoření jednotné trestněprávní koncepce ochrany majetku bez ohledu na druh a formu vlastnického vztahu k majetku.

Иржи Елинек

ИМУЩЕСТВЕННЫЙ УЩЕРБ В ЧЕХОСЛОВАЦКОМ УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Резюме

Работа посвящена важному институту чехословацкого уголовного права — имущественному ущербу. В работе разработаны важнейшие вопросы института имущественного ущерба и рассмотрены отдельные функции, которые имущественный ущерб в этом праве выполняет. Внимание направлено, в частности, на вопросы спорные, или же не в достаточной степени разработанные.

В первой главе автор уделяет внимание следующим вопросам: понятию имущественного ущерба, уголовной ответственности и имущественному ущербу, включению имущественного ущерба в систему последствий преступления, а также разнице между имущественным ущербом и неосновательным обогащением. Автор указывает, что понятие имущественного ущерба следует дифференцировать по отраслям — ущерб с точки зрения уголовного материального права и ущерб с точки зрения уголовного процессуального права, а также нужно дифференцировать содержание этих понятий по институтам в отдельных отраслях. Автор приходит к заключению, что при толковании понятия ущерб и имущественный ущерб следует исходить из смысла данного института (имущественного ущерба), по отношению к которому можно уточнить то понятие ущерба (имущественного ущерба), которое является решающим для соответствующего института.

Вторая глава, носящая название „Общие вопросы значения имущественного ущерба в уголовном праве“, приносит комплексный взгляд на анализ функций имущественного ущерба в уголовном материальном праве и уголовном процессуальном праве, освещая основные юридические последствия, которые влечет собой установление характера и размера ущерба в уголовном производстве.

Имущественный ущерб выполняет в уголовном праве разные функции. Содержание этих функций не является тождественным, ни заменимым.

Отдельные функции, однако, тесно взаимосвязаны:

а) Имущественный ущерб может представлять собой признак фактического состава преступления (т. наз. формальный признак преступления) и установление его характера и размера является важным для правильной квалификации деяния. Объем, размер ущерба оказывает влияние на заключение о правовой квалификации деяния.

б) Наряду с формальным признаком преступления имущественный ущерб представляет собой важный критерий, который соопределяет опасность деяния для общества.

в) Имущественный ущерб как последствие действий в уголовном праве ответственного преступника является важным материалом для решения суда в прилегающем производстве (производстве по заявлению требования о возмещении материального ущерба, понесенного от преступления, в процессе по уголовному делу). Он может представлять собой предмет требования потерпевшего.

В третьей главе автор рассматривает институт имущественного ущерба со всех аспектов.

Сначала внимание уделяется им способу выражения размера имущественного ущерба в уголовном материальном праве. Автор выводит здесь отрицательные стороны современного выражения имущественного ущерба в законе при помощи общих

понятий, которым необходимо придать конкретное содержание и объем юридической практикой, и указывает на преимущества выражения при помощи твердых денежных сумм. Такое правовое регулирование, по мнению автора, находилось бы в полном соответствии с принципом *nullum crimen sine lege* и, по сравнению с существующим правовым регулированием, оно было бы более конкретным, более точным и более понятным. Там, где применение точного финансового выражения размера имущественного ущерба явилось бы нецелесообразным или проблематическим (с учетом социально-политического смысла соответствующего института), следует толкование общих понятий, выражающих размер имущественного ущерба, гибко приспосабливать к меняющимся общественным и экономическим условиям жизни общества.

В дальнейшей части автор занимается отношением имущественного ущерба и типовой опасности деяния для общества. На основании анализа действующего правового регулирования он выводит, что указанное регулирование не совсем учитывает принцип вспомогательной роли уголовной репрессии в отношении правового регулирования преступлений против имущества, находящегося в социалистической собственности, совершенных по неосторожности.

Автор предлагает в связи с изменениями уголовного законодательства в рамках усилий относительно более последовательного применения принципа вспомогательной роли уголовной репрессии замену уголовной санкции за нанесение ущерба имуществу в социалистической собственности (§ 130, 137 уг. зак.) другими средствами общественного воздействия, например, ответственностью согласно гражданскому или трудовому праву.

В заключительной части третьей главы автор приводит некоторые возможные предложения „де леге ференда“ по уголовной ответственности за имущественные преступления. Действующее правовое регулирование дифференцирует санкции за преступления против имущества: преступления против имущества в социалистической собственности наказываются строже, чем преступления против имущества, находящегося в собственности отдельного лица (гражданина) или несоциалистического субъекта. Автор на основании советской литературы выводит преимущества такого правового регулирования, которое создало бы единую концепцию уголовно-правовой охраны имущества, независимо от вида и формы собственности.

В заключении работы приводятся конкретные теоретические и практические рекомендации, в частности „де леге ференда“, исходящие из содержания работы.

Jiří Jelínek

DER EIGENTUMSSCHADEN IM TSCHECHOSLOWAKISCHEN STRAFRECHT

Zusammenfassung

Die Arbeit wendet sich einem wichtigen Institut des tschechoslowakischen Strafrechts zu — dem Eigentumsschaden. In der Arbeit wird auf die wichtigsten Fragen des Instituts des Eigentumsschadens eingegangen sowie deren einzelne

Funktionen herausgearbeitet, die der Begriff Eigentumsschaden im Strafrecht ausfüllt. Der Autor erläutert vor allem strittige bzw. unzureichend bearbeitete Fragen.

Im ersten Kapitel geht der Autor auf folgende Fragen ein: der Begriff des Eigentumsschadens, Strafverantwortung und Eigentumsschaden, Einordnung des Eigentumsschadens in das System der Rechtsfolgen einer Straftat, Unterschied zwischen Eigentumsschaden und ungerechtfertigtem Eigentumsnutzen. Wie der Autor ausführt, wird der Begriff des Eigentumsschadens im Strafrecht in breiterer Bedeutung und aus verschiedenen Blickwinkeln heraus genutzt. Er merkt an, daß der Begriff des Eigentumsschadens einerseits nach dem Fachbereich unterschieden werden muß — Schaden aus dem Blickwinkel des materiellen Strafrechts und Schaden aus dem Blickwinkel des Strafprozeßrechts — und andererseits der Inhalt dieser Begriffe nach den Instituten in den einzelnen Bereichen differenziert werden muß. Der Autor gelangt zu der Schlußfolgerung, daß bei der Erklärung des Begriffs Schaden und Eigentumsschaden von der Idee des entsprechenden Instituts ausgegangen werden muß, wobei in Beziehung zu diesem der Begriff Schaden (Eigentumsschaden) konkretisiert werden kann, und zwar der Begriff, der für das entsprechende Institut relevant ist.

Das zweite Kapitel — „Allgemeine Fragen der Bedeutung des Eigentumsschadens im Strafrecht“ — bringt einen komplexen Überblick der Analyse der Funktionen des Eigentumsschadens im materiellen Strafrecht sowie im Strafprozeßrecht und erläutert die grundlegenden Rechtsfolgen, die sich aus der Ermittlung des Charakters und der Höhe des Schadens aus dem Strafverfahren ergeben.

Der Eigentumsschaden erfüllt im Strafrecht verschiedene Funktionen. Der Inhalt dieser Funktionen ist weder identisch noch auswechselbar.

Die einzelnen Funktionen hängen jedoch sehr eng miteinander zusammen:

a) Der Eigentumsschaden kann Merkmal eines Tatbestandes für eine Straftat sein (sogenanntes formales Merkmal einer Straftat) und die Ermittlung ihres Charakters und ihrer Schadenshöhe ist wichtig für die richtige Qualifizierung der Tat.

b) Neben dem formalen Merkmal einer Straftat ist der Eigentumsschaden wichtiges Kriterium, das zugleich auch die Allgemeingefährlichkeit der Tat mitbestimmt.

c) Der Eigentumsschaden als Handlungsfolge eines strafverantwortlichen Täters ist wichtige Unterlage für die Entscheidung des Gerichts im Adhäsionsverfahren. Er kann Gegenstand der Forderungen der Geschädigten sein.

Im dritten Kapitel analysiert der Autor das Institut des Eigentumsschadens in allen Aspekten.

Einleitend wandte er seine Aufmerksamkeit der Art und Weise der Erklärung des Umfangs des Eigentumsschadens im materiellen Strafrecht zu. Der Autor belegt die Mängel der gegenwärtigen Erklärung des Eigentumsschadens durch allgemeine Begriffe im Gesetz, denen ein konkreter Inhalt und Umfang der Judikatur gegeben werden muß. Zugleich verweist er auf die Vorteile der Erklärung durch bestimmte finanzielle Beträge. Eine solche Rechtsregelung ist nach Ansicht des Autors auch in voller Übereinstimmung mit dem Prinzip nullum crimen sine lege und im Gegensatz zur gegenwärtigen Rechtsregelung wäre sie weitaus konkreter, genauer, verständlicher. Dort, wo sich die Anwendung einer genauen finanziellen Umschreibung des Umfangs des Eigentumsschadens als ungeeignet oder problematisch erweisen sollte (mit Rücksicht auf den sozial-politischen Sinn des entsprechenden Instituts), muß die Definition der allgemeinen Begriffe, die den Umfang eines Eigentumsschadens ausdrücken, flexibel den sich ändernden gesellschaftlichen und ökonomischen Bedingungen des Lebens der Gesellschaft angepaßt werden.

Im weiteren Teil der Arbeit beschäftigt sich der Autor mit dem Verhältnis von Eigentumsschaden und typologischer Einordnung der Allgemeingefährlichkeit der

Tat. Beruhend auf der Analyse gültigen Rechtsregelung kommt der Autor zu der Erkenntnis, daß diese Regelung nicht gänzlich das Prinzip der Hilfsrolle der Strafe berücksichtigt, besonders was die Rechtsregelung von Straftaten aus Fahrlässigkeit gegenüber dem sozialistischen Eigentum betrifft.

Der Autor schlägt vor, daß bei Veränderungen der Strafgesetzgebung im Interesse einer konsequenteren Durchsetzung des Prinzips der Hilfsrolle der Strafe die Strafverfolgung bei Straftaten aus Fahrlässigkeit gegenüber sozialistischem Eigentum (§ 130, 137 des Strafgesetzbuches) durch andere Mittel der gesellschaftlichen Einwirkung ersetzt werden, z. B. durch die Verantwortlichkeit nach dem Zivil- oder Arbeitsrecht.

Im Schlußteil des dritten Kapitels führt der Autor einige mögliche Vorschläge de lege ferenda an, die sich auf die Strafverantwortung für Eigentumsdelikte beziehen. Die gültige Rechtsregelung differenziert den Regreß von Straftaten gegen das Eigen-

Im Schlußteil des dritten Kapitels führt der Autor einige mögliche Vorschläge de tum: Straftaten gegen das sozialistische Eigentum werden härter bestraft als Straftaten gegen das Eigentum eines einzelnen (Bürgers) oder nichtsozialistischen Subjekts. Der Autor leitet beruhend auf der sowjetischen Fachliteratur die Vorteile einer solchen Rechtsregelung ab, die eine einheitliche Konzeption des strafrechtlichen Schutzes des Eigentums ohne Rücksicht auf Art und Form des Eigentums schaffen würde.

Abschließend führt der Autor konkrete theoretische und praktische Vorschläge an, vor allem de lege ferenda, die sich aus der Arbeit ergeben.